

การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

พระครูสังฆรักษ์วินัย ปาสาทิโก (วงษ์สุเทพ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE LEARNING AND TEACHING OF TEACHERS
DHAMMA DIVISION OF PHRAPARITIDHAMMA SCHOOLS
BANGKOKNOI DISTRICT, BANGKOK

Phrakhrusangkharakwinai Pasathiko (Vongsutep)

A Thesis Submitted in partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Educational Administration)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

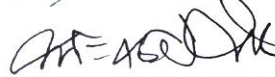
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)

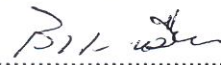
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดมารุต วรมงคลโล, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.เรียงชัย หมั่นชนะ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สิน งามประโคน)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์)

กรรมการ

(ผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.สิน งามประโคน

ประธานกรรมการ

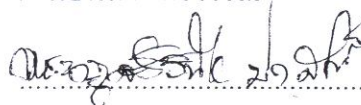
ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์

กรรมการ

ผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูสังฆรักษ์วินัย ปาสาทิโก)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร	
ผู้วิจัย	: พระครูสังฆรักษ์วินัย ปาสาทิโก (วงษ์สุเทพ)	
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)	
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์		
	: ผศ. ดร.สิน งามประโคน	พธ.บ., M.A., Ph.D.
	: ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์	พธ.บ., M.A., M.Ed., Ph.D.
	: ผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ	พธ.บ., M.Ed., Ph.D.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑ มีนาคม ๒๕๕๖	

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาประกอบด้วย ผู้บริหารและครูจำนวน ๒๖ รูป นักเรียน จำนวน ๕๗ รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t- test and F- test

ผลการศึกษาพบว่า

๑. นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนทั้ง ๕ ด้านพบว่า ด้านหลักสูตรอยู่ในระดับมาก รองลงมาอยู่ในระดับปานกลางคือ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผลตามระดับ

๒. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนของครู ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และ ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียน ดังนี้ ๑) ปัญหาอุปสรรคด้านหลักสูตร คือ เนื้อหาของหลักสูตร มีมากเกินไป ขาดการแก้ไขปรับปรุง ให้เหมาะกับผู้เรียนในปัจจุบัน ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน คือ การจัดครูเข้าสอนยังไม่เป็นระบบ ขาดแผนการเรียนการสอนที่ชัดเจน และการสอนขาดความยืดหยุ่น ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน คือ สื่อที่ทันสมัยมีไม่เพียงพอ สื่อที่มีอยู่ขาดคุณภาพ ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน คือ กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน มีน้อยเกินไป ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดผลเน้นความจำเป็นหลัก และขาดการบันทึกข้อมูลที่เป็นระบบ

แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม คือ ๑) ด้านเนื้อหาที่สอนควรเลือกเฉพาะข้อธรรมที่เหมาะสมต่อการใช้ในชีวิตจริงของผู้บวชใหม่ ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรจัดพาหนะแก่ผู้เรียนและเน้นพระเถรในปกครองว่า ให้ตระหนักในการเรียน ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรมีสื่อที่ทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์และเครื่องฉายสไลด์มาช่วยสนับสนุนการเรียนการสอน ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมควรมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรวัดและประเมินผลให้ทั่วถึง เพื่อจะได้นำผลการประเมินมาปรับปรุงการเรียนการสอน

Thesis Title : An Educational Administration of Phrapariyattidhamma School
on Palisection : A Case Study of Watmolilokayaram in Bangkokyai
Bangkok

Researcher : Phramaha Theerasook Dhammasaro (upachai)

Degree : Master of Art (Educational Administration)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof.Dr. Sin Ngamprakhon B.A., M.A., Ph.D.

: Asst. Prof.Dr. Suddhipong Srivichai B.A., M.Ed., Ph.D.

: Asst. Prof.Dr. chewan Siriwad B.A., M.Ed., Ph.D.

Date of Graduation : March 1, 2013

ABSTRACT

In this research there are two important purposes : for the study of education administration of Phrapariyattidhamma in pali section, school of Wat Molilokayaram and for the study of the obstructive problem and the way of development on education administration of Phrapariyattidhamma consisting of 5 direction. Those who are the target population in the study, are composed of administrators and instructors, the number of 18 administrators and teachers. for the number of 168 students there are monks and novices, total 186 students. This school locates at Wat Molilokayaram. tools used in research work are questionnaires and data analysis by using an average and standard deviation.

The result showed that :

1. Administrators and Instructors have ideas about the state of education administration, all of 5 directions : curriculum instruction management, instruction media learning and teaching activities. The direction of estimation and evaluation are in medium. Moreover students have idea that possibly it has much more activities

2. Administrators, Instructors and students have ideas about obstructive problem and the way of education management given below. 1) The obstructive problem on curriculum,

that is, the content of much more curriculum, the lack of solution and improvement as well as it is not suitable for at present students. 2) obstructive problem on learning and teaching, that is, the content of too much curriculum, that is to say, how to provide teachers to teach each subject unsystematically and no standard, while there is no clearly instruction plan, whereas the teaching is not fixable. 3) obstructive problem on instruction media, that is, there is not modern medium enough, I mean media without the quality and no standard. 4) obstructive problem on learning and teaching activities, that is, activities promoted learning and teaching more less at that time, it has the lack of the liking with learned things. 5) obstructive problem on evaluation and estimation that is, while we are preparing monthly evaluation too much less. Such an evaluation emphasizes on the necessity significantly and it has the lack of recording systematic data.

The way of developing administration of the study of Phrapariyattidhamma in Pali section shown below. 1) curriculum, it should be improved about its quality content and suitably for students. 2) instruction provision, it should be improved flexible and suitably for students. 3) instruction media, it should have got modern instruction, instruments more and more addition whereas standard of texts is improved at well as possible. 4) instruction, it should have learning added activities more and more. 5) Evaluation and estimation, time of monthly evaluation should set up suitably. and evaluation in other purposes, besides monthly activities, should also be done for example evaluation about recognition. Finished already, data of valuation has to be kept systematically.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ให้คำแนะนำช่วยเหลือ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างดียิ่ง โดยเฉพาะผศ. ดร.สิน งามประโคน ผศ.ดร.ชวาล ศิริวัฒน์ และผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ พระครูนิวาสันนวิศารุโณ วัดเจ้าอาวาส, พระครูอุปถัมภ์สุดคุณ วัดโพธิ์เรียง, พระครูประสิทธิ์ธรรมรัช วัดบางเสาธง, พระครูสุตพัฒน์กิจ วัดภาวนาภิคาราม, พระครูสมุห์พจน์ จันทโชโต วัดคงมูลเหล็ก และพระภิกษุสามเณร ทุก ๆ รูปที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คำแนะนำและช่วยตอบแบบสอบถามด้วยความยินดี

ขอบพระคุณ พระปลัดอวิรุทธ์ อานนุโท ดร., ผศ. ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย รศ. ดร. ชาติชาย พิทักษ์ชนาคม ผศ. สมศักดิ์ บุญปุ และดร. กิตติ กอบบัวแก้ว ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณา ให้คำแนะนำ เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณคณาจารย์ประจำภาควิชา การบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุก ๆ รูป ทุก ๆ ท่านที่ให้การอบรม ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ตลอดถึงวิธีการทำวิจัยในทุก ๆ ขั้นตอนจนประสบความสำเร็จลงได้ด้วยดีทุกประการ

ขอบคุณ พระครูขันตวิโรภาส กัลยาณมิตร ผู้ให้ความช่วยเหลือในการวิเคราะห์ข้อมูล พระมหาชัยณรงค์ วรณชโย และ เจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเจ้าของตำราที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุก ๆ ท่านที่ผู้วิจัยใช้ในการค้นคว้าข้อมูลและอ้างอิง

ประโยชน์และคุณค่าอันใดที่จะพึงเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมนุชาคุณพระรัตนตรัย คุณพระอุปัชฌายาจารย์ คุณมารดาบิดา คุณครูอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน

พระครูสังฆรักษ์วินัย ปาสาทิโก (วงษ์สุเทพ)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ คำนียามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา	๕
๒.๑.๑ แนวทางการจัดการศึกษา	๕
๒.๑.๒ การจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้	๑๔
๒.๑.๔ ทฤษฎีการเรียนการสอน	๑๘
๒.๑.๕ แนวคิดด้านหลักสูตร	๒๔
๒.๑.๖ แนวคิดด้านการเรียนการสอน	๓๒
๒.๑.๗ แนวคิดด้านสื่อการเรียนการสอน	๓๖
๒.๑.๘ แนวคิดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๔๔
๒.๑.๙ แนวคิดด้านการวัดผลและประเมินผล	๔๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
๒.๒ วิวัฒนาการการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๕๒
๒.๒.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะวิทยาลัย	๕๒
๒.๒.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะวิทยาลัย	๕๓
๒.๒.๓ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะวิทยาลัย	๕๕
๒.๒.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะวิทยาลัย โกสินทร์	๕๗
๒.๒.๕ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสมาฆะวิทยาลัยปัจจุบัน	๗๐
๒.๓ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม	๘๖
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๖
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๐๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ ประชากร	๑๐๕
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๖
๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๙
๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๙
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	
๔.๑ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๐
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๒
๕.๒ อภิปรายผล	๑๔๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	๑๕๐
ภาคผนวก	๑๕๗
ก. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๕๘
ข. หนังสือขอเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย	๑๗๓
ค. หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อพัฒนาเครื่องมือการวิจัย	๑๗๕
ง. ค่าความเชื่อมั่นจากการทดลองเครื่องมือ (Try Out)	๑๘๑
จ. หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๘๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๖

พระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๑ แสดงรูปแบบการสอบแบบปากเปล่า	๖๖
๒.๒ แสดงโครงสร้างการบริหารของกองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน	๗๒
๒.๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนและการสอบบาลีสนามหลวง	๘๔
๒.๔ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	๑๐๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นเรื่องที่ได้รับการยอมรับและให้ความสำคัญ ในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข การศึกษาเป็นเทคนิคหรือเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม เจตคติ และวัฒนธรรมในสังคมทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และสังคมโลก อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และค่านิยมตลอดจน วัฒนธรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทุกอย่างด้านการศึกษา ได้ถูกดำเนินการโดยสถาบันและองค์กรต่างๆ ด้วยแนวทางและยุทธวิธีที่แตกต่างกันหรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บรรดากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในองค์กรและช่วยให้การดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมเกิดจาก การบริหารการศึกษา

ดังนั้น การบริหารการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการเรียนการศึกษาโดยเฉพาะ การศึกษาคณะสงฆ์เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือที่เรียกกันว่า นักรธรรมเกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทยเพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมานิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อยเป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษาการปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรกนับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมาโดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรมพุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัดแต่งแก้กระฐีธรรมเมื่อทรงเห็นว่าการเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยครั้งนี้ได้ผลทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยากจึง

ทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้นส่วนสามเณร จะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรมทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรมสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงกำหนดหลักสูตรของสามเณรผู้รู้ธรรมขึ้นต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรของสามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบการสอบครั้งนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรมและแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท

ดังนั้น เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมดีขึ้น จำเป็นต้องจัดการศึกษาให้เป็นระบบใน การบริหารและจัดการศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายของการศึกษา ย่อมต้องอาศัยความเป็นมืออาชีพของผู้บริหาร โรงเรียน มีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีความสามารถ คุณธรรม และจริยธรรมเป็นที่ยอมรับ และมีความฉลาดทั้งทางสติ ปัญญา ทางอารมณ์ และความฉลาดทางคุณธรรม รวมทั้งปฏิบัติตามวิชาชีพ ผู้บริหาร โรงเรียนจึงจะนำไปสู่ความมีสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษากว่าได้ว่า สถานศึกษาทุกระดับ และทุกประเภท มีภารกิจหลักที่สำคัญอยู่ที่การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่คาดหวังไว้ตามระดับและประเภทของการศึกษานั้น คุณภาพที่คาดหวัง หมายถึงคุณสมบัติอันพึงประสงค์ที่จะให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ทักษะ ความสามารถ สุขภาพกาย และจิต และคุณลักษณะในด้านบุคลิกภาพ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งคาดหวังโดยการกำหนดในหลักสูตรคาดหวังโดยชุมชน และสังคม คาดหวังโดยสถานศึกษาเอง และคาดหวังโดยตัวผู้เรียนเองอีกด้วย^๑

แนวทางการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประคอง รัศมีแก้ว^๒ พบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ประสบผลสำเร็จมีคุณภาพและมาตรฐานและมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามกฎกระทรวงและตามวัตถุประสงค์ของกระทรวงศึกษาธิการ นั้น ผู้บริหารจะต้องรู้จักการจัดการงานวิชาการ โดยมีการจัดสายบริหารและวางแผนเสนออย่างมีระบบ และมีนโยบายมีการนิเทศปฏิบัติรายงาน ติดตามและประเมินผล ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นบุคคลสำคัญต่อการดำเนินนโยบายทางการศึกษา หากผู้บริหารมีความรู้

^๑ กมล ภูประเสริฐ , การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจำกัด ก.พล, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

^๒ ประคอง รัศมีแก้ว, รัฐศาสตร์. สังคมศาสตร์, (พระนคร: มงคลการพิมพ์, ๒๕๔๕),

ความสามารถ ในการดำเนินงานทางการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ และมีคุณภาพตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ดังนั้นในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารจึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความสามารถ จึงจะทำให้การบริหารนั้นมีประสิทธิภาพ

การจัดการศึกษาคณะสงฆ์ในด้านปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น ยังมีปัญหาที่จะต้องแก้ไข และปรับปรุงอีกมากมาย ผู้วิจัยจึงได้สนใจทำการศึกษาค้นคว้าการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เพื่อนำผลการวิจัยมาปรับปรุงการเรียนการสอนของสำนักเรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างเป็นระบบต่อไป

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา ๒๕๕๕ ตัวแปรต้น ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญ และภูมิฐานะ ส่วนตัวแปรตามในประเด็น ดังนี้

- ๑) ด้านหลักสูตร
- ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน
- ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน
- ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
- ๕) ด้านการวัดและประเมินผล

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ครูที่ทำหน้าที่สอนหนังสือและนักเรียนสำนักเรียนปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๓ แห่ง ซึ่งมีครูจำนวน ๒๖ รูป และนักเรียนจำนวน ๑๓๐ คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

เป็นการศึกษาสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ที่ตั้งอยู่ในวัด เขตบางกอกน้อย จำนวน ๑๓ สำนักเรียน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๔.๓ เสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ นักเรียนอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย แตกต่างกัน

๑.๕.๒ นักเรียนพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย แตกต่างกัน

๑.๕.๓ นักเรียนมีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย แตกต่างกัน และมีภูมิลำเนาต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ภูมิลำเนา หมายถึง สถานที่บ้านเกิดของนักเรียน

๒. **ด้านหลักสูตร** หมายถึง การจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหาหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๓. **ด้านการจัดการเรียนการสอน** หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามเนื้อหาหลักสูตรของครูสอนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๔. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** หมายถึง สื่อที่ใช้ประกอบการสอนทั้งเป็นสื่อสมัยใหม่ สื่อที่ครูผลิตเอง และสื่อธรรมชาติ ของครูสอนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๕. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** หมายถึง การใช้เทคนิคการสอนของครู โดยเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๖. **ด้านการวัดและประเมินผล** หมายถึง กระบวนการติดตามผลการจัดการเรียนการสอนของครูสอนเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการเรียนการสอนสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๗. **สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม** หมายถึง สำนักเรียนที่ตั้งที่บริเวณวัดสำหรับพระภิกษุ สามเณรเรียน เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๘. **ครูสอน** หมายถึง พระภิกษุสามเณร ที่ได้รับการแต่งตั้งให้สอนปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๙. **นักเรียน** หมายถึง พระภิกษุและสามเณรที่จำพรรษาอยู่ในวัดเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๑.๓) ประโยชน์ที่ได้รับ

๑. ทำให้ทราบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๒. ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๓. ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ แนวทางการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๔. ผลวิจัยสามารถนำไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาความเป็นมาของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแนวทางทฤษฎีตลอดถึงเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาใช้ในครั้งนี้อย่างต่อเนื่อง

๒.๑ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยุคเริ่มต้น

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับขอบข่ายการจัดการเรียนการสอน

๒.๔.๑ ด้านหลักสูตร

๒.๔.๒ ด้านการเรียนการสอน

๒.๔.๓ ด้านสื่อการเรียนการสอน

๒.๔.๔ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๔.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยุคเริ่มต้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถเล่าเรียนพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่าการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่า ภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ

วโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณร วัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้าน หลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัดแต่งแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณร จะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงกำหนดหลักสูตรของสามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรของสามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรของคณิกธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ อย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทที่มีอรรถ บาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรของคณิกธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้นๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษาของนักธรรมอำนวยความสะดวกประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมา จึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัธยม คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก

สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ สืบมาตราจนถึงทุกวันนี้

๒.๑.๑. ประวัตินักธรรม

การศึกษาของภิกษุสามเณรในประเทศไทยแต่โบราณมา คือ การศึกษาภาษาบาลี ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาในภาษาบาลี เพื่อให้รู้ภาษาบาลี สามารถอ่านพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาได้โดยสะดวก เพราะคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตั้งที่นับถืออยู่ในประเทศไทยนั้น ล้วนจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี ฉะนั้น ผู้ที่ประสงค์จะรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้แตกฉานจึงจำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีให้รู้แตกฉาน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยากไม่น้อยสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีจึงพลอยไม่ค่อยรู้เรื่องคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มชัดตามไปด้วย ทั้งเป็นเหตุให้ภิกษุสามเณรทั่วไปไม่ค่อยเอาใจใส่ที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วยเพราะเรียนยาก รู้ยาก

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แต่ครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น ทรงพระปริวิตกถึงความเป็นไปของภิกษุสามเณรดังกล่าวมาข้างต้น จึงได้ทรงพระดำริหาทางจัดการเล่าเรียนเพื่อให้ภิกษุสามเณร ได้เรียนรู้พระธรรมวินัย ได้สะดวกและกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยได้ทรงริเริ่มสอนพระธรรมวินัยแก่ภิกษุสามเณรบวชใหม่เป็นภาษาไทยขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก ในฐานะที่ทรงเป็นพระอุปัชฌายาจารย์ ดังที่ทรงอธิบายไว้ในตำนานวัดบวรนิเวศวิหารว่า แต่ก่อนมา ภิกษุบวชได้ก็พรรษาก็ตาม ไม่สนใจและไม่รู้ธรรมวินัยเลย นอกจากที่เคยปฏิบัติ จึงจัดสอนภิกษุสามเณรบวชใหม่ ให้เรียนธรรมวินัยในภาษาไทยเป็นการส่วนตัว ในหน้าที่แห่งอุปัชฌายาจารย์ก่อน ต่อมาปลูกความนิยมออกไปถึงภิกษุสามเณรเก่าด้วย จนถึงจัดเป็นการเรียนเป็นพื้นฐานของวัดขึ้น และมีวัดธรรมยุตอื่นทำตามแพร่หลายออกไป” นี้คือจุดเริ่มต้นของการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบใหม่ที่เรียกว่า “นักธรรม” ในเวลาต่อมา หรือเรียกอย่างเป็นทางการว่า พระปริยัติธรรมแผนกธรรม คู่กับพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ไทยมาแต่โบราณ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงเริ่มการสอนธรรมวินัยในภาษาไทยแก่ภิกษุสามเณรบวชใหม่ดังกล่าวมาข้างต้นขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน ทรงกล่าวไว้ในตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร แต่เพียงว่า การสอนธรรมวินัยในภาษาไทยแก่ภิกษุสามเณรบวชใหม่ดังกล่าว เป็นการที่ได้ทรงจัดขึ้นเมื่อทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร สืบต่อจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (นับแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา) จึงสันนิษฐานว่า คงทรงริเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อแรกทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ในฐานะที่ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ซึ่งจะต้องให้การอบรมสั่งสอนสัททวิหาริกและภิกษุสามเณรที่อยู่ในความปกครอง ลักษณะการสอนธรรมวินัยในภาษาไทยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงสอนภิกษุสามเณรบวชใหม่นั้น ทรงสอนอย่างไร สืบได้จากสำเนาพระโอวาท ที่ประทานแก่นวกภิกษุปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ที่พระยาศรีบัญชา (ทวน ธรรมาชีวะ) ซึ่งเป็นนวกภิกษุในปีนั้น ได้จัดบรรทิกไว้เป็นรายวันตามที่ทรงสอนปรากฏว่า เนื้อหาของพระโอวาทประกอบด้วยพระอธิบายเรื่องธรรม เรื่องพระพุทธประวัติ และเรื่องวินัย โดยทรงสอนไปตามลำดับคือ ธรรม พุทธประวัติ และ วินัย

๒.๑.๒. องค์นักธรรม

ด้วยพระดำริดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรธรรมชั้นใหม่ โดยจัดเป็น ๒ อย่าง ตามแนวพระดำริดังกล่าวแล้วคือ

(๑) อย่างสามัญ แบ่งเป็น ๒ ประโยค

ประโยค ๑ ธรรมวิภาค กับเรียงความแก้กระทู้ธรรม ไม่ต้องซักที่มา

ประโยค ๒ พุทธประวัติย่อ กับเรียงความแก้กระทู้ธรรม ซักที่มาในหนังสือไทย

(๒) อย่างวิสามัญ แบ่งเป็น ๒ ประโยค

ประโยค ๑ เพิ่มอรรถกถาธรรมบท มีแก้อรรถด้วย

ประโยค ๒ เพิ่มบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ

อย่างสามัญ จะจัดทั่วไปเป็นแบบเดียวกันทั้งในกรุงในหัวเมือง ผู้สอบได้อย่างสามัญเพียงประโยค ๑ ได้รับยกเว้นเกณฑ์ทหาร สอบได้ทั้ง ๒ ประโยค เป็นนักธรรม ๒ ประโยค

อย่างวิสามัญ จะจัดเฉพาะในกรุงเทพฯ ผู้สอบได้อย่างวิสามัญทั้ง ๒ ประโยค ได้เป็นเปรียญ ๒ ประโยค เทียบเปรียญปริยัติ (คือเปรียญบาลี) ๓ ประโยค^๑ หลักสูตรองค์สามเณรธรรมที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้อนุญาตให้สอบได้ทั้งภิกษุและสามเณร และทรงคาดหวังว่า “ถ้าจัดอย่างนี้ การเรียนธรรมของภิกษุสามเณรจะเจริญทั้งในกรุงทั้งในหัวเมือง จะได้ผู้มีความรู้ช่วยกิจพระศาสนาอีกมากจัดการเรียนเฉพาะแต่ในมณฑลภาษา ถึงเป็นหลักก็จริง แต่แคบ ความรู้อันนี้ไม่แพร่หลายไปในหัวเมือง ภิกษุสามเณรในหัวเมืองไม่ได้เรียนในทางนี้และยังเข้าไม่ได้เรียนในทางอื่นด้วยด้วยเหตุนี้จึงหาพระสมควรเป็นเจ้าอาวาส เป็นอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าคณะได้เป็นอันยาก แต่ผู้ทำหน้าที่เหล่านี้จำเป็นต้องมี

^๑ แลกเปลี่ยนคณะสงฆ์เล่ม ๑, หน้า ๑๑๕-๑๒๔.

เมื่อจัดสอนความรู้สามัญในหัวเมืองขึ้นแล้ว คงเปลื้องความขัดข้องข้อนี้ไปได้มาก เพียงแต่เท่าที่จัดมาแล้ว ยังให้ผลดีเห็นปรากฏอยู่ ถ้าได้จัดขยายออกไป ก็คงได้ประโยชน์มากออกไป”^๒ หลักสูตรที่ทรงปรับปรุงขึ้นใหม่นี้เรียกว่า “องค์นักธรรม” ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐ ภารกิจที่สอบองค์นักธรรมอย่างวิสามัญได้ทั้ง ๒ ประโยค ซึ่งเรียกว่า เปรียญธรรม ๒ ประโยค นั้น ต้องสอบวินัยบัญญัติในวโกวาทได้ด้วย จะได้รับพระราชทานพัดอย่างเดียวกับเปรียญปริยัติหรือเปรียญบาลี ๓ ประโยค สำหรับสามเณรที่สอบได้ชั้นนี้ ต้องรอไว้จนอุปสมบทแล้วและสอบวินัยบัญญัติได้แล้วจึงจะได้รับพระราชทานพัด

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยกำหนดให้เพิ่มคิหิปฏิบัติเข้าไปในส่วนของธรรมวิภาคด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้สอบได้องค์นักธรรม แล้วจำจะต้องสึกออกไปครองชีวิตฆราวาสมากยิ่งขึ้น”

๒.๑.๓. องค์สามเณรรัฐธรรมนูญ

พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร.ศ. ๑๒๔) ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้ภารกิจทั่วไปได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรได้รับยกเว้นเฉพาะสามเณรที่รัฐธรรมนูญทางราชการจึงได้ขอให้คณะสงฆ์กำหนดองค์สามเณรรัฐธรรมนูญขึ้น เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ทหารถึง พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) สมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในฐานะประธานเถรสมาคม โดยได้ทรงมีพระปรารภต่อที่ประชุมว่า “เมื่อศก ๑๒๔ ได้มีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ในนั้นยกเว้นภารกิจทั่วไป แต่สามเณรยกเว้นโดยเอกเทศ เฉพาะแต่สามเณรรัฐธรรมนูญฯ การกำหนดองค์ของสามเณรรัฐธรรมนูญนี้ เจ้าหน้าที่อื่นๆ ขอให้กระทรวงธรรมการเป็นผู้กำหนดให้ จึงเชิญท่านทั้งหลายมาเพื่อจะให้ช่วยกันกำหนดฯ เราไม่มีอำนาจที่จะออกความเห็นวินิจฉัยพระราชบัญญัติเมื่อตั้งขึ้นแล้ว เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องอนุวัติตาม ประเพณีนี้ก็ให้มีเป็นอย่างมาในครั้งพระพุทธกาลแล้ว เช่นในมหาวรรควินัยว่า เมื่อภิกษูกำลังทำอุโบสถก็ดี ทำปวารณาก็ดี ค้างอยู่ มีพระราชอาจะมาจับภิกษุนั้น ที่แปลว่าราชการจะเอาตัว ให้ขอผิดไว้ พอได้ทำกิจนั้นเสร็จก่อน ข้อนี้แปลว่าพระยอมอนุวัติราชการไม่ขัดขึ้น แลคนที่ตั้งอยู่เป็นหมวดเป็นหมู่กัน ได้ ที่เรียกว่าบ้านเมือง ต้องมีคนช่วยกันทำธุระหลายหน้าที่ กล่าวตามบาลี ต้องมีวรรณะทั้งสี่ คือพวกขัตติยะเป็นผู้ป้องกันอันตรายภายนอกภายใน พรหมณ์เป็นผู้สอนให้คนมีความรู้แลความดี พวกเรานับเข้าอยู่ในหมวดนี้ เวสสะเป็นผู้ทำของที่เกิดแต่ฝีมือ หรือรับของเหล่านั้นมาจำหน่าย เพื่อบำรุงสุขของประชาชน สุททะ เป็นผู้รับภาระงานของผู้อื่นด้วยแรง เพื่อความสะดวกของมหาชน แต่หน้าที่ของผู้ใด ผู้นั้นก็ต้องการทำให้เต็มที่ เช่นเราเป็น

^๒ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๓ แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๕๗, หน้า ๔๔๗.

พวกพระ ก็ต้องการจะได้คนมาฝึกสอนอบรม ฝ่ายพวกทหารก็ต้องการจะได้คนเข้าเป็นทหาร แต่คนทั้งปวงจะเป็นพระหรือเป็นทหารทั้งนั้น ไม่เป็นอย่างอื่นเลยไม่ได้ ต้องแบ่งเป็นนั่นบ้าง เป็นนี่บ้างฯ ข้อที่จะกำหนดองค์ของสามเณรธรรมนั้น ก็แปลว่า จะกำหนดว่าคนเช่นไรจะขอเอาไว้ คนเช่นไรจะยอมปล่อยให้เข้ารับราชการทหาร”^๔

จากพระปรารภดังกล่าวและจากที่ได้สดับความคิดเห็นของที่ประชุมเถระสมาคม จึงได้ทรงสรุปแนวพระดำริในการดำเนินการในเรื่องนี้ต่อที่ประชุมว่า “เห็นควรเอาไว้แต่สามเณรที่จะเป็นคนเรียนรู้ แลทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาได้ การกำหนดต้องให้สมแก่นักเรียนอุดมศึกษา แลความรู้ต้องใช้เวลาเรียนไม่ต่ำกว่า ๒ ปี ที่เป็นกำหนดเกณฑ์รับราชการ เพราะฉะนั้น ในส่วนรู้ภาษามคธทรงเห็นชอบตามที่พระเถระทั้งหลายกำหนดนั้น ส่วนธรรมเพียงแต่ธรรมของสามเณร ทรงเห็นอ่อนไป แต่ยังทรงรู้สึกอยู่ว่า หลักสูตรที่วัดบวรนิเวศอยู่ข้างจะสูง แลเป็นกำหนดคราวแรกอ่อนไว้หน่อยก็ยังได้ ภายหลังจึงค่อยรัดเข้า”^๕ และในที่สุดเถระสมาคมได้มีมติตามแนวพระดำรินี้

๑. กำหนดองค์ของสามเณรธรรม ให้กำหนดตามสมควรแก่ความรู้ที่ต้องการในมณฑลนั้นๆ มุ่งเอาประโยชน์พระศาสนาเป็นที่ตั้ง

๒. องค์ของสามเณรธรรมในกรุงเทพฯ นั้น รู้มคธภาษา กรรมการสอบเห็นว่าใช้ได้ กับธรรมของสามเณรด้วย

๓. สามเณรที่ไม่มีประโยชน์แก่พระศาสนา คือว่า แม้สึกเข้ารับราชการก็ไม่ใช่เหตุเสื่อมการข้างวัด เช่น ขาดคนเล่าเรียน จะหาคนมีความรู้น้อย เป็นต้น สามเณรเช่นนั้นเมื่อต้องเรียก ก็ให้สึกเข้ารับราชการ (แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑, หน้า ๑๓๖.) เกณฑ์ดังกล่าวนี้ กระทรวงกลาโหมก็ยอมรับ จึงเป็นอันใช้ได้ ครั้นเดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรก ที่วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดสุทัศนเทพวราราม และวัดเบญจมบพิตร โดยทรงกำหนดหลักสูตรสำหรับสามเณรธรรมในกรุงเทพฯ ดังนี้

- ภาษามคธ เพียงท่องนิทานในอรรถกถาธรรมบท
- ธรรมของสามเณร คือธรรมวิภาคในนวโกวาท
- แต่งความแก้กระทูธรรม

^๔ แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๔๕๖. หน้า ๑๒๑-๑๒๖

^๕ เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ในการสอบองค์สามเนตรรัฐธรรมนูญครั้งแรกในกรุงเทพฯ เมื่อเดือนตุลา พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) มีสามเนตรเข้าสอบ ๑๗๕ รูป สอบได้ ๑๓๕ รูป ตก ๔๐ รูป ผลการสอบองค์สามเนตรรัฐธรรมนูญครั้งนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นว่า ทำให้สามเนตรมีความรู้ดีขึ้น แต่ยังแคบเพราะใช้ได้แต่ในกรุงเทพฯ หรือเฉพาะวัดที่มีเรียนปริยัติ ในหัวเมืองจะจัดตามนี้ไม่ได้ แต่ก็ทรงเห็นว่าหากได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์กว้างขวางเพราะการเรียนการสอนธรรมวินัยในภาษาไทยอย่างนี้ พระองค์ได้ทรงทำเป็นการส่วนพระองค์มานานแล้ว และเกิดผลดีแก่ภิกษุสามเนตรที่เรียน ทั้งที่ยังบวชอยู่และสึกออกไป ฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระดำริที่จะปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเนตรรัฐธรรมนูญที่จัดขึ้นครั้งนี้ให้เป็นการศึกษาธรรมวินัยสำหรับภิกษุสามเนตรทั่วไป ซึ่งจะเปิดทางให้ภิกษุสามเนตรมีความรู้ธรรมวินัยทั่วถึง ดังที่พระองค์ได้ทรงอธิบายแก่เถรสมาคมในครั้งนั้น ปรากฏในรายงานการประชุมเถรสมาคม เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐ ว่า “ความรู้ธรรมอย่างสามัญนั้น ได้ทรงเริ่มจัดมานานแล้ว ครั้นเจ้าจำเดิมแต่เหตุปรารถนาแต่งนวโกวาทขึ้น และได้ใช้ฝึกสอนในสำนักของพระองค์เอง และวัดอื่นได้รับใช้ตามอย่างได้ผลดีทั้งผู้ยังบวชอยู่และผู้สึกไปแล้ว เมื่อกำหนดองค์สามเนตรรัฐธรรมนูญทรงเห็นว่า จะขยายความรู้ธรรมถึงขั้นนี้ได้ จึงได้ทรงหลักสูตรขึ้นดั่งนั้น กำหนดเอาความรู้ในมคธภาษานั้น เป็นการหนักแก่สามเนตรผู้จะเรียนให้ทันเวลา ทั้งไล่ได้แล้วจะจัดว่าเป็นผู้มีความรู้ก็ยังไม่ได้ และจะจัดในหัวเมืองก็ไม่ได้ทั่วไป เมื่อเสด็จไปหัวเมืองเหนือคราวนี้เอง ได้ทรงปรารถนาถึงการเรียนของพระสงฆ์หัวเมือง ทรงเห็นว่าได้รับบำรุงเข้า คงดีขึ้นกว่าปล่อยให้ป่นปี้ตามลำพัง เมื่อได้จัดให้แพร่หลายแล้ว จะเป็นประโยชน์กว้างขวาง คิดว่าจะมีบำรุงในทางมคธภาษาอย่างเดียว แม้ว่าการรู้ภาษามคธเป็นหลักแห่งการรู้ปริยัติ จึงได้ทรงจัดเป็นระเบียบเป็น ๒ อย่างอย่างสามัญไม่เกี่ยวกับมคธภาษา สำหรับภิกษุสามเนตรทั้งในกรุงแลหัวเมือง อย่างวิสามัญนั้น สำหรับภิกษุสามเนตรในสำนักที่สามารถสอนมคธภาษาได้ด้วย ต่อไปทรงแสดงพระดำริจะจัดการนี้ให้เข้ารูปอย่างไร ทรงอาศัยหลักในพระวินัยที่จัดภิกษุเป็น ๓ จำพวก คือ เถระ ๑ มัชฌิมะ ๑ นวกะ ๑ หลักสูตรที่ตั้งขึ้นทั้ง ๒ ประโยค ทั้งสามัญและวิสามัญนั้น จัดเป็นนวกภูมิ เป็นความรู้นวกภูมิเป็นภูมิต้น ต่อไปจะคิดขยายให้ถึงมัชฌิมภูมิ และเถรภูมิ บำรุงความรู้ให้ลึกโดยลำดับ และจะให้เข้ากันได้กับหลักสูตรปริยัติที่ใช้อยู่บัดนี้”^๖

จากพระดำริที่ทรงแสดงแก่ที่ประชุมเถรสมาคมดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นว่าการศึกษาปริยัติธรรมที่เน้นมคธภาษานั้น ไม่ช่วยให้การศึกษาธรรมวินัยแพร่หลายถึงภิกษุสามเนตรทั่วไป เพราะหาผู้สอนยากทั้งเรียนรู้ได้ยาก จึงได้ทรงทดลองจัดการเรียน

^๖ แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

ธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นการส่วนพระองค์ก่อน ปรากฏว่าได้รับผลดีมีผู้นิยมเรียนกันมาก ทั้งภิกษุสามเณรบวชใหม่และภิกษุสามเณรเก่า และแพร่หลายไปถึงภิกษุสามเณรในวัดอื่นๆด้วย จึงทรงเห็นว่า การศึกษาปริยัติธรรมในภาษาไทยเท่านั้นที่จะช่วยให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรัฐธรรมวินัยได้สะดวกขึ้นและสามารถจัดให้แพร่หลายไปได้ทั่วทั้งในกรุงทั้งในหัวเมือง ฉะนั้นจึงได้ทรงนำเอาแนวพระดำริที่ทรงจัดขึ้นในวันบวรนิเวศวิหารนั้น มาจัดเป็นหลักสูตรรองของสามเณรรัฐธรรม และทรงพระดำริจะจัดการเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยอย่างที่ทรงจัดเป็นหลักสูตรองค์สามเณรรัฐธรรมนั้น ให้ลุ่มลึกกว้างขวางขึ้นโดยลำดับเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้นหรืออนุภุมิ ชั้นกลางหรือชั้นมัชฌิมภุมิ และชั้นสูงหรือชั้นเถรภุมิ ทั้งจะจัดการศึกษาธรรมวินัยในภาษาไทยดังกล่าวให้เชื่อมโยงกับการศึกษาปริยัติธรรมในมคธภาษาที่มีมาแต่เดิมด้วย

๒.๑.๔. หลักสูตรนักธรรม

นับแต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้นๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งยังอยู่ในภุมินวาระ มีพรรษาหย่อน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้ นักธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้ นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิเถระ มีพรรษาเกิน ๑๐ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์ อาจารย์ดูแลสั่งสอนผู้อื่นได้ เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่างๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นนั้นๆ ด้วย หนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จ ก็ทรงใช้หนังสืออื่นๆ ที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปพลาง แม้ นักธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชา หลักสูตรนักธรรมทุกชั้น ซึ่งได้ปรับปรุงมาโดยลำดับนั้นมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงเป็นอันยุติได้ ดังนี้

๒.๑.๕ หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต

ธรรมวิภาค ใช้หนังสือนวโกวาท

ตำนาน (พุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิ ของสมเด็จพระสังฆราช (สา)

วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือนวโกวาทและวินัยมุขเล่ม ๑

๒.๑.๖ หลักสูตรนักธรรมชั้นโท

เรียงความแก้กระทูธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต

ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒

ตำนาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก หนังสือสังคีติกถาและ หนังสือปฐมสมโพธิ

วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๑-๒

๒.๑.๗ หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก

เรียงความแก้กระทูธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอื่นๆ มีมงคล วิเสสกา เป็นต้น

ธรรมวิภาคใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน หนังสือมหาสติปัญญาสูตร และคิริमानนทสูตร แปล

ตำนาน (พุทธธานุพุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิหนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคีติกถา

วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓ (หลักสูตรนักธรรมและเปรียญสำหรับใช้ในการศึกษาและสอบไล่ธรรมวินัย ของพระภิกษุสามเณร.

พระยาภักดี นฤเบศร์ ได้รวบรวม, ฉบับพิมพ์ครั้งแรก, พ.ศ. ๒๔๖๕. หน้า ก-ข.) ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก้กระทูธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือสำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๒ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ ๒ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภายในที่อื่นมาอ้าง ๒ แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน สำหรับ นักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมต่างกัน ๓ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์ เชื่อมความ ๓ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และชักภายในที่อื่นมาอ้าง ๓ แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน และในศกเดียวกันนี้ ได้เพิ่มเติมหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก คือให้สอบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ อีกส่วนหนึ่ง และถือว่าเป็นวิชาสำคัญ ถ้าสอบวิชานี้ตกวิชาอื่นในชั้นเป็นอันตกไปด้วยกัน หลักสูตรนักธรรมชั้นโท และชั้นเอกที่ปรับปรุงใหม่ดังกล่าวนี้ เริ่มใช้แต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นไป^๖

^๖ ประวัติการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

๒.๑.๘ ธรรมเนียมศึกษาศรี

การศึกษานักธรรมในครั้งนั้น เป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องทั้งในวงการคณะสงฆ์และในทางราชการ ผู้ที่สอบได้ประโยคนักธรรม เมื่อลาสิกขาออกไป ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่างๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ผู้สอบได้ประโยคนักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการยกเว้นโดยไม่ต้องสอบ ๑ ชุดวิชา เพราะประโยคนักธรรมชั้นตรีจัดเป็นชุดวิชาหนึ่งสำหรับการเลื่อนวิทยฐานะ

ต่อมาคณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดีพิเคราะห์เห็นว่า การศึกษานักธรรมก็เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีใฝ่ศึกษามาก โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้น คณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิงและชายเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า "ธรรมเนียมศึกษาศรี" ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ธรรมเนียมศึกษาศรี เปิดสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก^๔

๒.๑.๙ ธรรมเนียมศึกษาโท

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมเนียมศึกษาศรีกันเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งหลักสูตรธรรมเนียมศึกษาโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับฆราวาสให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง หลักสูตรธรรมเนียมศึกษาโทประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติธรรมเนียมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓^๕

^๔ (เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.)

^๕ (เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๕๙.)

๒.๑.๑๐ ธรรมศึกษาเอก

พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอกและอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นไป^{๑๑} หลักสูตรนักธรรมชั้นเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ การศึกษานักธรรม อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือธรรมวินัยในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น ได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในคัมภีร์หลักสูตร การเรียนและการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดจนความเป็นมาของพระพุทธรศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การที่จะเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไปกับการ ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มต้นมาจนบัดนี้ การศึกษานักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงตั้งขึ้นนี้ จึงนับว่ามีคุณประโยชน์ต่อการพระศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ การศึกษานักธรรม ยังได้แผ่ประโยชน์ไปยังพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสด้วย ดังที่ฆราวาสจำนวนมากก็สนใจศึกษาและสอบธรรมศึกษากันเป็นจำนวนมากตลอดมาดังที่กล่าวแล้ว การที่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมวินัย นับว่ามีประโยชน์ต่อการที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคงได้ทางหนึ่ง หลักสูตรพุทธานุพุทธประวัติ ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑, เล่ม ๓ หนังสือปฐมสมโพธิ หนังสือพุทธานุพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคีตึกถา

จากพระดำริที่จะส่งเสริมการศึกษาธรรมวินัยให้แพร่หลายไปสู่ภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึงทุกระดับชั้นดังกล่าวแล้ว พ.ศ. ๒๔๕๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณัฏฐมนีกธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยรวมองคณัฏฐมนีกธรรมประโยค ๑ และประโยค ๒ เข้าด้วยกันเป็น “นักธรรมชั้นตรี” และกำหนดหลักสูตรสอบความรู้ภิกษุสามเณรเป็น ๔ อย่างคือ

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม
- ธรรมวิภาค

^{๑๑} (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๑ อ้างใน รายงานเรื่องศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. (เอกสาร โรเนียวเย็บเล่ม). ฝ่ายวิจัย กองแผนงาน กรมศาสนา, พ.ศ. ๒๕๑๖. หน้า ๒๓.)

- ดำนาน (พุทธประวัติ)
- วินัยบัญญัติ

สำหรับสามเณร เว้นวินัยบัญญัติไว้ก่อนจนกว่าอุปสมบทแล้วจึงสอบวินัยบัญญัติ และการสอบไม่มีการพักเป็นประโยค ๑ ประโยค ๒ ดังแต่ก่อน สอบพร้อมกันทั้ง ๒ ประโยค ได้ตกพร้อมกันทั้ง ๒ ประโยค^{๑๑} และในศกเดียวกันนี้ ทรงจัดหลักสูตรเปรียญบาลี ๓ ประโยคเข้ากับองค์นักธรรมประโยค ๒ เป็นเปรียญธรรมชั้นตรี ทั้งนี้โดยทรงมีพระปรารภว่า “การสอบความรู้บาลีเป็นเปรียญ ๓ ประโยค ให้แปลธัมมปทัฏฐกถาเป็นภาษาไทยอย่างเดียวกันทั้ง ๓ ประโยคไม่ค่อจะจะได้เปรียญมีความรู้ดี เพราะผู้เข้าสอบโดยมากด้วยกันจะไม่รู้จักสัมพันธและไม่แตกฉานในทางไวยากรณ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเรียนบาลีจึงตกต่ำ”^{๑๒}

จากพระปรารภดังกล่าวแล้ว จึงทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตแก้ไขหลักสูตรเปรียญบาลี ๓ ประโยค “ให้คงแปลธัมมปทัฏฐกถา เพียงประโยคเดียว อีก ๒ ประโยคนั้น เปลี่ยนเป็นสอบความรู้สัมพันธ เพื่อให้ความรู้จักศัพท์เชื่อมถึงกัน ประโยค ๑ สอบความรู้บาลีไวยากรณ์ ส่วนวิวิภาคเพื่อเข้าใจศัพท์ ประโยค ๑ วิธีสอบสัมพันธ จักวางแบบให้ไว้ ส่วนวิธีการสอบไวยากรณ์เคยกันมาแล้วฯ ทั้ง ๓ นี้ รวมเป็นหลักสูตรบาลี เป็นองค์อันหนึ่งของเปรียญธรรมชั้นตรีฯ” (เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน) และ “ภิกษุสามเณรที่จะสอบบาลีเป็นเปรียญ ๓ ประโยค ต้องสอบได้องค์นักธรรมประโยค ๒ สามัญมาก่อนแล้ว เมื่อสอบบาลีได้อีกองค์หนึ่ง จักเป็นเปรียญชั้นตรี ได้แก่นวกภูมิ หรือเรียกนับประโยคว่า เปรียญธรรม ๓ ประโยค ก็ได้ฯ” เปรียญธรรมชั้นตรี หรือเปรียญธรรม ๓ ประโยคนี้เรียกย่อว่า “ป.ธ. ๓” หลักสูตรนักธรรมชั้นตรีและเปรียญธรรมชั้นตรี ที่ทรงปรับปรุงใหม่นี้ เริ่มสอบตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นต้นมา

หลักสูตรนักธรรม ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงจัดขึ้นนั้น ได้รับความนิยมนจากภิกษุสามเณรอย่างรวดเร็วและแพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง เพียง ๒ ปีแรกที่จัดสอบ ก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบในสนามหลวงเกือบพันรูป ในปีต่อมา จึงโปรดให้มีการจัดสอบขึ้นในสนามมณฑลต่างๆด้วย เพื่อบรรเทาความแออัดในการสอบ ภิกษุสามเณรที่สอบได้ในสนามวัดหรือสนามมณฑล มีความรู้เข้าใจแก่นของสนามหลวง สนามหลวงก็รับโอนเป็นนักธรรมของสนามหลวง ต่อมาทรงกำหนดให้มีการสอบสนามวัดก่อนที่จะส่งเข้าสอบสนามหลวง ต่อเมื่อสอบผ่านสนามวัดนั้นๆ ได้แล้ว จึงทรงอนุญาตให้ส่งเข้าสอบในสนามหลวง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้มีความรู้ไม่ถึงขั้นเข้าสอบใน

^{๑๑} (แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑, หน้า ๕๒๕.)

^{๑๒} (เล่มเดียวกัน, หน้า ๕๓๑.)

สนามหลวง อันเป็นการเพิ่มภาระให้แก่สนามหลวงโดยไม่จำเป็น การสอบของคณักรรรมและ
 นักรรรมตรีในระยะแรกนั้นสามเณรต้องมีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป จึงอนุญาตให้เข้าสอบได้

สำหรับการสอบนักรรรมชั้นตรี สอบโดยวิธีเขียน (ขณะนั้นการสอบพระปริยัติธรรม
 หรือสอบบาลีสนามหลวงยังใช้วิธีแปลปากอยู่) ข้อสอบแต่ละวิชามี ๒๑ ข้อ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ จึง
 ลดลงมาเป็น ๑๔ ข้อ^{๓๓} ส่วนกำหนดเวลาสอบในระยะแรกยังไม่มีกำหนดเวลาเป็นชั่วโมง แต่
 กำหนดว่า ถ้ายังมีผู้นั่งสอบอยู่ด้วยกัน ๖ รูป ยังไม่หมดเวลา ต่อมาแก้ไขเป็น ถ้ายังมีผู้สอบเหลืออยู่
 ด้วยกัน ๓ รูป ถือว่ายังไม่หมดเวลา^{๓๔} (แต่ไม่พบหลักฐานว่าแก้ไขเมื่อปีใด) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็น
 ต้นมา จึงมีการกำหนดเวลาสอบเป็นชั่วโมง คือ ๑ ชั่วโมงครึ่ง^{๓๕}

การสอบนักรรรมชั้นโทในระยะแรก มารวมสอบในสนามหลวง กรุงเทพฯ เพราะยังมี
 จำนวนผู้สอบไม่มากและส่วนใหญ่อยู่กรุงเทพฯ หรือในปริมณฑลใกล้เคียง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็น
 ต้นไป สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดีได้ทรงประกาศให้จัดสอบนักรรรมชั้นโท
 ในสนามต่างจังหวัดได้ โดยใช้ข้อสอบของสนามหลวง และสอบในวันเวลาเดียวกันกับสนามหลวง
 ในกรุงเทพฯ หลักสูตรนักรรรมชั้นโทมี ดังนี้

๑. เรียงความแก้กระทูธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
๒. ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒
๓. ตำนาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือพุทธธานุพุทธ
 ประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก หนังสือสังคีตติกาและ หนังสือปฐมสมโพธิ
๔. วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๑-๒

พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์
 นักรรรมชั้นเอกที่ทรงพระดำริไว้ จึงยังไม่จัดตั้งขึ้นตามพระประสงค์ในยุคของพระองค์ การเรียน
 นักรรรม จึงจัดได้เพียง ๒ ชั้น คือ นักรรรมชั้นตรี กับนักรรรมชั้นโท

แต่ในปีที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ สิ้นพระชนมนั้นเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ
 สิ้นพระชนมนั้นเอง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดี ผู้ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหา
 สังฆปริณายกสืบมา ก็ได้ทรงจัดตั้งนักรรรมชั้นเอกขึ้น ตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ

^{๓๓} (ประวัติการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, คณาจารย์มหามกุฏราชวิทยาลัย (เอกสาร โรเนียว
 เย็บเล่ม), หน้า ๑๓๕.)

^{๓๔} (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๕๗ หน้า ๕๒๘.)

^{๓๕} (ประวัติการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๓๕.)

พระองค์นั้น นักธรรมชั้นเอกภูมิเถระ สำหรับภิกษุผู้ใหญ่พันพรรษา ๑๐ แล้ว หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก มีดังนี้

๑. เรียงความแก้กระทู้ธรรม จะให้หัวข้อธรรม ๓ ข้อ ที่ต่างกัน ต้องแต่งทำนองเทศนา เชื่อมความ ๓ ข้อนั้น ให้สนิท

๒. แก้ปัญหาธรรม โดยปรมรรถเทศนา

๓. แก้ปัญหาพุทธธานุพุทธประวัติ กับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้น

๔. แก้ปัญหาวินัยบัญญัติมีสังฆกรรมเป็นต้น

หนังสือสำหรับใช้เป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงพระนิพนธ์เตรียมไว้แล้วเกือบจะครบถ้วน ดังนี้

-หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอย่างอื่นมีมงคลวิเสศกถาเป็นต้น เป็นหลักสูตรสำหรับเรียงความแก้กระทู้ธรรม

-หนังสือธรรมวิจารณ์ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เป็นหลักสูตรสำหรับแก้ปัญหาธรรมวิภาค

- หนังสือพุทธสมัยเล่มที่ ๒ ปริเฉทที่ ๔,๕,๖ ในธรรมสมบัติหมวด ๓ (รวมพระสูตรแปล) เป็นหลักสูตรสำหรับแก้ปัญหาพุทธธานุพุทธประวัติ

เปรียญธรรมชั้นโท จะสอบบาลีประโยค ๗ ต้องสอบได้นักธรรมชั้นเอกก่อน เมื่อสอบบาลีประโยค ๗,๘,๙ ได้แล้วนับเป็นเปรียญธรรมชั้นเอก

๒.๑.๑๑ คำแนะนำในการตอบปัญหาธรรมวิภาค ดังนี้

๑. ฟังรู้จักความแห่งคำที่เรียกทับศัพท์ ตลอดถึงชื่อแห่งข้อและหมวดธรรม เช่น นิวรรณ์ อคติ เบญจขันธ์เป็นต้น และเช่น อตตสัมมาปณิธิ บุพเพกตปุญญา จักร ๔ พละ ๕ เป็นต้น เพราะถือถือการฟังเข้าใจ การจำเป็นหลัก และการเรียกสะกด

๒. ฟังรู้จักความประสงค์แห่งการแสดงข้อธรรมเหล่านั้น เช่น ภัยคติ อตตสัมมาปณิธิ โลกธรรมเป็นต้น

๓. ฟังรู้จักอนุโลมข้อธรรมที่แก้ไว้สูง ฟังรู้จักผ่อนให้ต่ำลงมา เช่น สัมมาสมาธิ ที่แก้ว่า เจริญมาน ๑ ที่แก้ไว้ต่ำ ฟังรู้จักเขยิบขึ้นให้สูง เช่น อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์

๔. ฟังรู้จักถือเอาความแห่งข้อหนึ่ง เพราะมีข้ออื่นบ่งเช่นปฏิรูปเทศ เป็นต้น

๕. ฟังรู้จักศัพท์อันเดียวแต่หมายความต่าง ๆ เช่น อินทริยและจาละ เป็นต้น

๖. ฟังกำหนดข้อธรรมอันเดียวแต่มาในหมวดต่าง ๆ หลายหมวด เช่น ศรัทธาและปัญญาเป็นตัวอย่าง

๗. ฟังเข้าใจเรียงความบางหมวดให้เกี่ยวเนื่องเป็นเหตุและผลของกัน เช่น วุฒิ ๔ จักร ๔ โพชฌงค์ ๗ เป็นตัวอย่าง

๘. ฟังเทียบหมวดธรรมอันละม้ายคล้ายคลึงกัน เช่น อริยทรัพย์ และสัพปปริสธรรมเป็นตัวอย่าง

๙. ฟังเทียบธรรมที่เห็นว่ามีอำนาจกัน เช่น คณสังคณิกาและหมั่นประชุม

๑๐. ฟังรู้จักอรรถที่ตรงกันข้าม ที่เรียกว่าฝ่ายขาวฝ่ายดำ เช่น องค์แห่งมรรค ๘ เป็นฝ่ายขาว คือส่วนดี ฟังรู้จักองค์อันเป็นฝ่ายดำ คือส่วนชั่ว คู่เคียงกัน มละเป็นฝ่ายดำ ฟังรู้จักฝ่ายขาวด้วย

๑๑. ฟังรู้จักความกว้างความแคบ เช่น ลึกขาและลึกขาบท สังขาร และเวทนา เป็นตัวอย่าง

๑๒. ฟังรู้จักขั้นข้อธรรมอันเป็นอันมากให้น้อย เช่น นามขันธและโลกธรรมเป็นตัวอย่าง

๑๓. ฟังรู้จักศัพท์อันมีความเป็นอันเดียวกัน เช่น บุญ กุศล สุจริต และบาป อกุศล ทุจริต และเหตุ ปัจจัย มูล เป็นตัวอย่าง

๑๔. ฟังอ่านหนังสือต่างๆ เช่น พุทธสมัยและวรรณนาเป็นต้น เพื่อได้ความรู้เข้ามาประกอบ

๑๕. ฟังใส่ใจลำดับแห่งข้อธรรมและหมวดธรรม นี่เป็นอุปการะแก่การจำแม่นไม่ตกหล่น และนึกถึงได้คล่อง ๆ

๑๖. ฟังพิจารณาปัญหาและตอบตามหลัก ดังต่อไปนี้

ก. ฟังเข้าใจแห่งปัญหานั้นก่อน ถ้าเข้าใจผิดตอบย่อมผิดตาม

ข. ถ้าเป็นปัญหาถามเพื่อสอบความจำ ฟังตอบตามแบบให้บริบูรณ์ เป็นแต่ประกอบคำตอบให้สมรูปปัญหา

ค. ถ้าเป็นปัญหาให้ออกความคิด ฟังตอบตามความเห็นของตน

ฅ. ถ้าเป็นปัญหาจะให้ตอบตามหลัก เช่น ถามถึงลักษณะสัตบุรุษ ฟังตอบอาศัย

สัตบุรุษธรรมเป็นตัวอย่าง

๒.๑.๑๒ คำแนะนำในการแต่งปัญหาวิสัยบัญญัติ ดังนี้

๑. ให้รู้จักสังเกตคำถามว่า ระบุลักษณะมีเจตนาเป็นต้นชัดเจนหรือเคลือบคลุม เช่น ถามว่าภิกษุคัมภีร์มีตัวสัตว์ต้องอาบัติอะไร เช่นนี้เป็นคำถามอันเคลือบคลุม ไม่ได้ระบุเจตนาและไม่ได้

ระบุนิคิดสัตว์ อันจะปรับเป็นปาจิตตีย์ได้ ต่อเมื่อได้ความว่าเป็นสัตว์ที่อาศัยน้ำ และภิกษุรู้ว่าในน้ำนั้นมีสัตว์ชนิดนั้น

๒. ให้รู้จักเทียบเคียงสิกขาบทอันละม้ายกัน มีอนิยตสองเป็นตัวอย่าง
๓. ให้รู้จักสังเกตว่า บางสิ่งบางอย่าง กล่าวในหลายสิกขาบท เช่น การทำจีวร เป็นเหตุให้ได้รับยกเว้นต่าง ๆ
๔. ให้รู้จักใช้ความจำ เช่น ลำดับแห่งสิกขาบทเป็นต้น
๕. ให้รู้จักชั้นหลักของคนให้มั่น อย่าให้น้อมใจไปตามคำถาม
๖. ให้รู้จักวางบทตัดสิน
๗. ให้รู้จักสันนิษฐานความให้เข้าหลัก เช่น อย่างไร เป็นมุสาวาท อย่างไร เป็นฆ่าสัตว์
๘. ให้รู้จักสันนิษฐานว่าถึงที่สุดหรือยัง
๙. ให้รู้จักความมุ่งหมายเป็นเหตุบัญญัติสิกขาบท
๑๐. ให้รู้จักกำหนดสิกขาบทอันเป็นเหตุสมมุ่งหมาย หรืออันกลายเป็นเสียแล้ว

โดยที่ทรงเห็นว่า นักธรรมชั้นโทต้องศึกษาในเรื่องของกรรม ตำนาน (คืออนุพุทธประวัติ) วินัยบัญญัติ รวมทั้งการเรียงความแก่กระผู้กรรม ละเอียดลุ่มลึกขึ้นยิ่งกว่านักธรรมชั้นตรี ซึ่งอาจจะไม่เป็นที่เข้าใจในการเรียนการสอน สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงได้ทรงประทานพระอธิบายแนะนำ ในวิธีการเรียนการสอน สำหรับทั้งครูและกรรมการผู้สอบ และสำหรับนักเรียนผู้จะต้องสอบ ไว้อย่างละเอียด ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้รับประโยชน์การการเรียนการสอนตามภูมิชั้นแห่งการศึกษานักธรรมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ พระอธิบายแนะนำดังกล่าวนี้ ยังศึกษา และควรทำความเข้าใจในประเด็นใด ในแง่มุมใดบ้าง จึงจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ได้อย่างถ่องแท้ จึงนับว่าเป็นพระอธิบายแนะนำที่มีประโยชน์ไม่เฉพาะแก่ผู้ศึกษานักธรรมเท่านั้นจะนั้น จึงได้นำมาบันทึกไว้ในที่นี้ด้วย ดังนี้

๑. ให้รู้จักถือเอาความเข้าใจข้อธรรมอันย่อ เช่น อตตสัมมาปณิธิ ทำอย่างไรเรียกว่า ตั้งตนไว้ชอบ
๒. ให้รู้จักสังเกตว่าธรรมชื่อนั้น เช่น ศรัทธา วิริยะ ปัญญา มาในประเภทแห่งธรรมชื่ออะไรบ้าง
๓. ให้รู้จักสังเกตศัพท์ว่า ศัพท์นั้นเป็นชื่อแห่งธรรมอย่างนั้นบ้าง เช่น อินทรีย์เป็นชื่อของทวารมีจักขุเป็นต้นก็มี เป็นชื่อของธรรมมีศรัทธาเป็นต้นก็มี

๔. ให้รู้จักสันนิษฐานว่า ธรรมนั้นได้ชื่ออย่างนั้น เพราะอรรถอย่างไร เช่น ธรรมได้ชื่อว่า อินทรีย์ เพราะอรรถว่าเป็นใหญ่ในกิจของคน ๆ

๕. ให้รู้จักสังเกตว่า ธรรมชื่อเดียวเรียกเป็นหลายอย่างก็มี เช่น จักขุ เรียกว่าอายตนะ ภายในก็ได้ เรียกว่าอินทรีย์ก็ได้ เรียกว่าทวารก็ได้

๖. ให้รู้จักใช้ความจำ เช่น ถ้ามถึงประเภทธรรมชื่อนั้นมีเท่าไร อะไรบ้าง และยกขึ้นแต่ ลำดับข้อ เช่น อปริหานิยธรรมข้อ ๔ อย่างไร จึงเป็นที่ตั้งแห่งความเจริญ

๗. ให้รู้จักถือเอาความตรงกันข้าม เช่น ทางชอบมีแล้วอย่างไรเป็นความผิด

๘. ให้รู้จักวางบทตัดสิน เช่น การบนต่อวัตถุศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาอนุมติหรือไม่ มีธรรมข้ออะไรเป็นเครื่องอ้าง

๙. ให้รู้จักสันนิษฐานความให้เข้าหลัก เช่น ปฏิรูปเทศในจักร ๔ อาจอธิบายไปได้หลาย ทาง แต่ในที่นี้ มีสัพบุรีสุปลังเสโว อยู่ในลำดับ แก้วว่าประเทศมีสัตบุรุษอยู่ เป็นปฏิรูปเทศ

๑๐. ให้รู้จักโยงข้อธรรมในประเภทเดียวกันให้เนื่องถึงกัน เช่น วุฒิ ๔ เป็นอาทิ

๑๑. ให้รู้จักลักษณะต่างแห่งธรรมอันแน่นกัน เช่น สติกับสัมปชัญญะ

๒.๑.๑๓ ระเบียบการสอบองค์นักธรรม

องค์สามเณรผู้ธรรมและองค์นักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงพระดำริจัดขึ้น นั้น นอกจากทรงจัดหลักสูตรแล้ว ยังได้ทรงกำหนดระเบียบการสอบ ซึ่งประกอบด้วย จำนวนข้อ ปัญหา วิธีการเขียนตอบปัญหา วิธีการตรวจ วิธีการให้คะแนน การตัดสินได้-ตก ไว้อย่างละเอียด ซึ่ง ขอนำ มาบันทึกไว้ ดังนี้

๑. จะมีกรรมการเป็นผู้สอบ อย่างน้อย ๓ รูป

๒. หลักสูตรสำหรับสอบ คือ

-แปลมคธเป็นไทย ใช้อรรถกถาธรรมบท เขียน (แต่ในคราวต้นแปลด้วยปากก็ได้)

ประมาณ ๒ หน้าสมุดพิมพ์

-เขียนตอบปัญหาธรรมวิภาคในนวโกวาท ๒๑ ข้อ ข้อนี้เป็นพิเศษ

-เรียงความแก่กระทู้ธรรมในพุทธศาสนสุภาษิต ๑ ข้อ ตามแต่จะเรียงได้อย่างไร แม้ข้อ

นี้ก็เป็นพิเศษ

๓. วิธีตรวจนั้น ดังนี้

ประโยคแปล เป็นแต่อ่านดูเท่านั้น ไม่มีลดคะแนน (ถ้าแปลปากก็ฟัง ไม่มีตก) แล้วลง สันนิษฐานว่า ใช้ได้หรือไม่ได้ ตอบปัญหาธรรมวิภาค ขอมให้ผิดได้ ๖ ข้อเต็มหรือให้คะแนน ๘๔

ผิดข้อหนึ่งลด ๑๔ คะแนน ผิดทั้งข้อลด ๗ บทพร้อมเล็กน้อยแบ่งตกลงมาตามควร หมดคะแนนเป็น
ใช้ไม่ได้ ยังเหลือจึงใช้ได้ เรียงความแก่กระทู้ธรรม อ่านตรวจแล้วลงสันนิษฐาน

๔. ในประโยคอันหนึ่งๆ กรรมการทั้งนั้นหรือโดยมากเห็นว่าใช้ได้ จัดเป็นได้ เห็นว่าใช้
ไม่ได้ จัดเป็นตก

๕. ผู้เข้าสอบจะสอบเพียงแปลมคธก็ได้ แต่ถ้าตก เป็นอันตกทีเดียว ถ้าได้ ต้องสอบสาม
เนรานุสสิกขา ตอบข้อถามด้วยปากกาทกว่าจะได้ จัดเป็นชั้นตรี

๖. ถ้าสอบทั้งสามข้อ ตกแปลมคธ แต่ได้ธรรมวิภาคและเรียงความรวม ๒ อย่าง จัดเอา
เป็นได้ชั้นตรีเหมือนกัน

๗. ถ้าแปลมคธได้แล้ว ได้ธรรมวิภาคหรือเรียงความเพิ่มขึ้น ๑ อย่าง รวมเป็น ๒ อย่าง
จัดเป็นชั้นโท

๘. ถ้าแปลมคธได้แล้ว ได้ทั้งธรรมวิภาคทั้งเรียงความรวมเป็น ๓ อย่าง จัดเป็นชั้นเอก

๙. ผู้เข้าสอบทั้ง ๓ อย่าง ไม่ต้องสอบสามเนรานุสสิกขา”^{๑๖}

สำหรับวิธีการให้คะแนนโดยวิธีเฉลี่ยคะแนนนั้น ได้ทรงตั้งเกณฑ์การเฉลี่ยคะแนนไว้
ดังนี้

๑. ความรู้อย่างหนึ่ง มีกรรมการตรวจ ๓ รูป อย่างน้อยให้ ๒ รูป จึงเป็นอันได้ ตามนัยนี้
จัดคิดเฉลี่ยคะแนนตามความรู้ที่สอบอย่างละ ๒ คะแนน ถ้ามีคะแนนได้เท่านั้นหรือยิ่งกว่านั้น จึง
เป็นอันได้ หย่อนกว่านั้นเป็นอันตก ตัวอย่างเช่น สอบคราวนี้ ความรู้ที่สอบ ๓ อย่าง ๖ คะแนนเป็น
อย่างน้อย จึงเป็นอันได้ เช่น ได้ธรรมวิภาค ๓ คะแนน วินัยบัญญัติ ๓ คะแนน ตกเรียงความทั้ง ๓
คะแนน ก็ยังเป็นใช้ได้ ถ้าได้ธรรมวิภาค ๓ คะแนน วินัยบัญญัติ ๒ คะแนน เรียงความต้องตกเพียง
๒ คะแนน ได้ ๑ จึงเป็นใช้ได้ ถ้าตกทั้ง ๓ เป็นอันตก ถ้าได้ธรรมวิภาคและวินัยบัญญัติเพียงอย่างละ
๒ คะแนน ต้องได้เรียงความด้วยอย่างน้อย ๒ คะแนน จึงจะใช้ได้

๒. การคิดเฉลี่ยคะแนนนี้ จักคิดเฉพาะความรู้ที่สอบในคราวเดียวกัน ประโยคที่ส่ง
ขอให้ตรวจก็ติ ที่ได้ไว้ในสนามคราวหลังก็ติ จะมาเอาคิดเฉลี่ยด้วยไม่ได้ เช่น สามเนรได้องค์
นักธรรมประโยค ๑ ไว้แล้ว คือได้เรียงความกับธรรมวิภาคแล้ว ครั้นอุปสมบทเป็นภิกษุขึ้น ต้องเข้า
สอบวินัยบัญญัติเพิ่ม เช่นนี้ต้องเป็นประโยคที่ได้ คือได้อย่างน้อย ๒ คะแนนจึงใช้ได้” (เล่มเดียวกัน,
หน้า ๒๕๘-๒๕๙.)

^{๑๖} ประมวลพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส การศึกษา. ในงานมหา
สมณานุสรณ์ครบ ๕๐ ปีแต่วันสิ้นพระชนม์ฯ พ.ศ. ๒๕๑๔, หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

สำหรับวิธีการตัดคะแนนหรือลดคะแนน ก็ได้ทรงกำหนดเกณฑ์ไว้ ดังนี้

๑. ในปัญหาอันหนึ่ง ๆ มีกำหนดว่า ๗ ข้อ ให้คิดได้ ๒ ข้อ เป็นอย่างมาก ปัญหาหนึ่งมี ๒๑ ข้อ ข้อคิดจึงมีได้ ๖ ข้อ แต่โดยมาก ตอบไม่ผิดทั้งข้อก็มี เพราะฉะนั้น จึงต้องคิดเป็นคะแนนสำหรับลดข้อหนึ่ง ๑๔ คะแนน ๖ ข้อเป็น ๘๔ คะแนน นี้เป็นทุนเดิม ถ้าต้องลดพหุหมดทุน แต่ไม่ต้องเป็นหนี้จัดเอาเป็นได้ ยิ่งเหลือทุนมากเพียงใดยิ่งดี ถ้าคิดเต็มข้อลด ๑๔ คะแนน ถ้าคิดไม่เต็มข้อ ถ้าข้อ ความแบ่งเป็นสองได้ ผิดแต่ในส่วนหนึ่งเช่นนี้ลด ๗ คะแนน ถ้าข้อความแบ่งเป็น ๓ ผิด ๒ ส่วน เช่นนี้เอา ๓ หาร ๑๔ เศษทึงเสีย ได้ลัก ๔ เอา ๒ คูณ เป็น ๘ ลดเพียงเท่านี้ ๑ ใน ๔ หรือ ๓ ใน ๔ ก็เทียบเหมือนกัน

๒. วิธีใช้อักษรและคำพูดและเรียงความ สังกัดตามพินคน ถ้าไม่ได้เคยเล่าเรียนมา หรือ ผู้ตรวจเข้าใจว่าเป็นเพราะพลังพลอยยกให้ ถ้าคนเรียนมีพินมา แต่เวลาในที่บางแห่ง เช่นนี้ลดคะแนน ๑ บ้าง ๒ บ้าง ตามน้ำหนักแห่งอักษรหรือถ้อยคำที่ใช้ผิด ทำประอะเปื้อนปฏิภูม ผิดวิสัยของคนเขียนหนังสือเป็น ลดแห่งละ ๑ หรือ ๒ ตามน้ำหนักแห่งความประอะเปื้อน วางหน้ากระดาษผิดลด ๕ คะแนน

๓. ถ้าตอบดีได้ความชัดเจน เรียงข้อความกระชับรัด หรือข้อความเยียบแหลมเช่นนี้ ควรได้เพิ่มคะแนนเฉพาะข้อนั้นอย่างสูง ๑๔ คะแนนเต็มข้อ ลดลงตามสมควรจนถึง ๓ คะแนน เป็นที่สุด คะแนนเพิ่มนี้บวกเข้ากับทุนเดิม สำหรับเป็นทุนเพื่อผิดในข้ออื่นได้มากกว่ากำหนด หรือ ไว้เป็นทุนเหลือสำหรับได้รับรางวัล ผู้ที่ควรได้รับรางวัลนั้นต้องมีคะแนนเหลือกว่าครั้งขึ้นไป ถ้าไล่ครวหลัง ๆ ต้องมีคะแนนเหลือมากกว่าผู้ที่ตอบได้รางวัลไว้ในสกนนั้นแล้วด้วย^{๑๑}

ต่อมาได้ทรงปรับปรุงแก้ไขวิธีเฉลี่ยคะแนนได้ตกสำหรับสอบความรู้ของคณักรรรมในสนามหลวงเพื่อความเหมาะสมอีกครั้งหนึ่งดังนี้

คำนึงถึงภิกษุสามเณร ผู้เข้าสอบความรู้ของคณักรรรมในสนามหลวง เราเห็นว่ายังเสียเปรียบผู้เข้าสอบตามวัดอยู่ ผู้เข้าสอบตามวัด สอบได้เป็นอย่างไร ครบกำหนดแล้ว ส่งมาขอให้สนามหลวงตรวจ เพื่อรับเป็นนักรรรมของสนามหลวงได้ ฝ่ายผู้เข้าสอบในสนามหลวงที่เดียว ความรู้ในประโยคอันเดียว ต้องได้ครบทุกอย่าง แม้ในสนามหลวงเองสอบประโยค ๒ สามเณรผู้ยังไม่ต้องสอบวินัย ยังได้เปรียบภิกษุอยู่ นอกจากนี้ ผู้เข้าสอบบางรูปมีความรู้ดีบางอย่าง กรรมการให้ครบ ๓ คะแนน ได้ชมว่าดีบ้างก็มี เมื่อตกความรู้ผู้อื่น ความรู้ที่ตนนั้นก็ไม่ต้องตกไปตามกัน เอามาช่วยความรู้ที่หย่อนไม่ได้ มีประสงค์จะแก้ข้อบกพร่องเหล่านี้ จึงตั้งวิธีเฉลี่ยคะแนนได้ตกไว้ดังนี้:

^{๑๑} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๐๐-๓๐๑.

๑. คะแนนสำหรับความรู้ อย่างหนึ่งเป็น ๓ ได้เพียง ๒ เป็นให้เฉพาะความรู้ อย่างนั้น เสีย ตั้งแต่ ๒ เป็นไม่ให้ ในประโยคที่สอบความรู้กว่าอย่างหนึ่ง ให้รวมคะแนนได้ตกเฉลี่ยกันได้ เช่น ใน บัดนี้ องค์นักธรรมประโยค ๑ สอบความรู้ ๒ อย่าง คะแนนได้ตั้งแต่ ๔ ขึ้นไปถึง ๖ ต่างว่าแก้กระทู้ ธรรมได้ ๓ คะแนน ตอบปัญหาธรรมวิภาคเสีย ๒ คะแนน ได้แต่เพียงคะแนนเดียว เช่นนี้ รวมทั้ง ประโยคคงได้ ๔ คะแนน เสีย ๒ คะแนน ประโยคนี้เป็นอันได้ อีกอย่างหนึ่ง ต่างว่าสอบรวมกันทั้ง ๒ ประโยค ความรู้ ๔ อย่าง คะแนนได้ตั้งแต่ ๘ ขึ้นไปถึง ๑๒ ต่างว่าแก้กระทู้ธรรมได้ ๒ คะแนน ตอบปัญหาธรรมวิภาคได้ ๓ คะแนน ตอบปัญหาวินัยได้ ๑ คะแนน ตอบปัญหาพุทธประวัติได้ ๒ คะแนน ทั้งประโยครวมเป็นได้ ๘ คะแนน เป็นใช้ได้

๒. สอบความรู้มากอย่างเข้า ความได้ประโยชน์เพราะเฉลี่ยคะแนนก็มากขึ้น อาจจะทำให้ นักเรียนสะเพร่า ไม่เอาใจใส่ในความรู้บางอย่างได้ เช่น สอบความรู้ ๔ อย่างนั้น ได้ ๓ อย่างๆ ละ ๓ คะแนน เต็มรวมเป็น ๙ เป็นเกณฑ์ได้อยู่แล้ว อาจจะทำให้เพราะสะเพร่าละเลยความรู้ อีกอย่าง ๑ เสีย เพราะฉะนั้นในประโยคใด เสียคะแนนเพราะความรู้ อย่าง ๑ เต็ม ๓ เช่นนี้จะเอาคะแนนสำหรับ ความรู้ อย่างอื่น มาเฉลี่ยด้วยไม่ได้ ประโยคนั้นเป็นอันตก จะเฉลี่ยได้เพราะความรู้มีคะแนนได้อยู่ ๑

๓. ส่วนการสอบความรู้บาลี ของภิกษุสามเณรผู้สอบองค์นักธรรมเพียงประโยค ๑ สามัญได้แล้ว ให้ได้รับเฉลี่ยคะแนนตามนั้น ส่วนของภิกษุสามเณรผู้สอบแต่คำฟังบาลี หรือได้ องค์นักธรรมเพียงประโยค ๑ ยังไม่ให้ใช้วิธีเฉลี่ยคะแนน ให้ตรวจได้ตกเฉพาะประโยคไปก่อนกว่า จะได้จัดให้เข้ารูป เมื่อได้ตั้งวิธีเฉลี่ยคะแนนได้ตกขึ้นเช่นนี้แล้ว จึงอนุญาตให้ภิกษุสามเณรผู้สอบ องค์นักธรรมประโยค ๑ สามัญ ได้อย่าง ๑ ตกอย่าง ๑ แต่เฉลี่ยคะแนนได้เป็น ๔ ให้เป็นอันได้ ประโยคนั้น”^{๑๔}

วิธีการเขียนในการสอบก็ได้ทรงมีพระอธิบายแนะนำและวางเกณฑ์ไว้อย่างละเอียด เมื่อ คราวสอบประโยค ๑ ได้ทราบว่ภิกษุสามเณรผู้เข้าสอบไม่เข้าใจระเบียบในการเขียน ทำให้ช้าเวลา ไปมากกว่าที่ควรจะเป็น ในคราวสอบประโยค ๒ นี้ จึงตั้งระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

๑. กระดาษที่เขียนนั้นให้ประทับตรา จะจ่ายให้คราวแรกแต่รูปละ ๑ แผ่น ถ้าไม่พอ ให้ ผู้สอบมาขอต่อเจ้าหน้าที่ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ จึงตรวจดูกระดาษเดิมก่อน เห็นว่าไม่พอด้วยการเขียน โดยปรกติ จึงจ่ายเติมให้อีกคราวละแผ่น ถ้าได้ความว่า กระดาษหมดไป เพราะเอาไปใช้เป็น กระดาษร่างก็ดี เขียนเสียๆก็ดี ให้บอกเรา ถ้าเราไม่อยู่ ให้เรียนพระธรรมวโรดมรองแม่กอง สุด แล้วแต่จะสั่ง ให้คงเสียถือเอาเป็นไม่รู้จักเขียน หรือจะให้จ่ายให้

๒. ถ้ากระดาษไม่ซึมจนอ่านไม่ออก ผู้เข้าสอบจงเขียนทั้งสองหน้า อย่าทำลັกกันให้เสีย ระเบียบ ถ้าขึ้นทำ จะเอาไว้เป็นเครื่องวินิจฉัยตรวจประโยค

^{๑๔} แดงการณัณณะสงฆ์เล่ม ๑, ๕๒๖-๕๒๘.

๓. คราวนี้ยังจกไม่กำหนดเวลาลงมาให้เขียนได้กี่หน้าพิกา แต่ตั้งให้มีจำกัดไว้ว่า ถ้ามีผู้เข้าสอบเขียนยังไม่แล้ว ๖ รูป ยังเปิดให้เขียนอยู่ ถ้ารูปหนึ่งเขียนแล้วและส่งประโยคเสร็จ เหลือไม่แล้วแต่ ๕ รูป ให้เลิกการเขียน ประโยคของผู้เขียนไม่จบ เราจะตรวจดู ถ้าเหลือแต่เล็กน้อย จะส่งให้กรรมการตรวจ ถ้าเหลือมาก จะตัดสินว่าเขียนไม่ทัน เอาเป็นตก เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้เข้าสอบควรรีบเขียนฟังตั้งใจแล้วก่อนเหลือ ๖ รูป

๔. เขียนเสร็จแล้วจะตรวจประโยค ให้เวลาอย่างช้า ๑๕ นาที ฟันนั้นต้องส่งแก่เจ้าหน้าที่ ห้ามมิให้นั่งอยู่ต่อไป เจ้าหน้าที่และผู้เข้าสอบ จงทำตามระเบียบที่จัดให้ไว้^{๑๕} การสอบองค์นักธรรมนั้น ให้มีการสอบพักเป็นประโยคได้ คือจะสอบทีละประโยค หรือจะสอบทีเดียว ๒ ประโยคก็ได้ เมื่อสอบได้ครบทั้ง ๒ ประโยค จึงนับว่าเป็นนักธรรมชั้นนั้นๆ จากพระอธิบายในเรื่องต่างๆ ดังกล่าวมาแต่ต้นจะเห็นได้ว่า แนวพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ในการจัดตั้งหลักสูตรองค์สามเณรธรรม ซึ่งต่อมาทรงปรับปรุงเป็นองค์นักธรรมนั้นสรุปได้ว่า

หลักสูตร คือเรื่องที่กำหนดให้ภิกษุสามเณรเรียนนั้น คือธรรม ได้แก่คำสอนของพระพุทธศาสนา ตำนาน คือประวัติหรือความเป็นมาของพระพุทธศาสนา วินัยบัญญัติ คือสิกขาบทที่ภิกษุสามเณรจะพึงรู้และพึงปฏิบัติ เรียงความแก่กระทุ้ธรรม คือการหัดอธิบายธรรมให้คนอื่นเข้าใจอย่างมีที่ไปที่มา อันเป็นการฝึกการเทศนาสำหรับที่จะสั่งสอนคนอื่นต่อไป การแปลท่องนิทานในธรรมบท ก็เพื่อให้สามารถอ่านภาษาบาลีได้ตามควรแก่ภูมิชั้นของตน

วัตถุประสงค์ของหลักสูตรก็คือ เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในพระพุทธศาสนาทั้งในด้านคำสอนประวัติความเป็นมาและสิกขาวินัยที่จะต้องปฏิบัติ ตลอดถึงสามารถอธิบายสั่งสอนผู้อื่นในเรื่องของพระพุทธศาสนาได้ตามควรแก่ชั้นภูมิชั้นของตน

ส่วนวิธีการสอบความรู้ ก็ใช้วิธีการเขียนและตรวจโดยวิธีการให้คะแนน ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการใหม่ที่ทรงพระดำริขึ้นในวงการศึกษาระดับสงฆ์ไทย เพราะในครั้งนั้น การสอบพระปริยัติธรรมสนามหลวง ที่เรียกว่าการแปลพระปริยัติธรรมยังใช้วิธีการสอบด้วยการแปลปาก (เลิกการสอบพระปริยัติธรรมด้วยวิธีแปลปาก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘) สำหรับเวลาในการสอบ ในระยะแรกยังไม่ทรงกำหนดเวลาเป็นชั่วโมง เพราะทรงเห็นว่าภิกษุสามเณรผู้เข้าสอบส่วนมากยังไม่ชำนาญในการเขียนหนังสือจึงทรงกำหนดเอาจำนวนผู้สอบเป็นเกณฑ์ คือยังมีผู้นั่งสอบอยู่ ๖ รูป ถือว่ายังไม่หมดเวลา ต่อเมื่อมีผู้นั่งสอบอยู่ไม่ถึง ๖ รูป ถือว่าหมดเวลาเขียน และหลังจากเขียนเสร็จแล้วให้นำส่งกรรมการสอบอย่างช้าไม่เกิน ๑๕ นาที

^{๑๕} ประมวลพระนิพนธ์ฯ การศึกษา, หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

หลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงกำหนดขึ้นเป็นหลักสูตรองค์สามเนตรรัฐธรรมนูญและต่อมาทรงปรับปรุงเป็นหลักสูตรองค์นักธรรมดังกล่าวนี้ นับเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบใหม่ที่ทรงพระดำริขึ้น ซึ่งเป็นแนวพระดำริที่สืบเนื่องมาจากวิธีเล่าเรียนธรรมวินัยในภาษาไทยที่ได้ทรงพระดำริทดลองใช้ขึ้นในสำนักวัดบวรนิเวศวิหารก่อนเป็นครั้งแรก แต่เมื่อแรกทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารต่อมาก็ทรงนำมาปรับปรุงใช้กับหลักสูตรการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งทรงก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแบบใหม่ที่ทรงดำริขึ้นนี้ ในระยะแรกแพร่หลายอยู่เฉพาะในวัดธรรมยุตทั้งในกรุงเทพฯ และในหัวเมือง ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นวิธีที่ช่วยให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้ธรรมวินัยง่ายขึ้น เพราะภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ภาษาบาลี ฉะนั้น เมื่อได้รับพระบรมราชานุมัติให้จัดตั้งหลักสูตรองค์นักธรรมขึ้นดังกล่าวแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จึงทรงเห็นเป็นทางที่จะส่งเสริมการศึกษาธรรมวินัยให้แพร่หลายไปสู่ภิกษุสามเณรทั่วไปในระดับนวกะ ระดับมัคchimะ และระดับเถระ ดังที่ได้ทรงมีพระปรารภไว้แต่เบื้องต้น และจากแนวพระดำรินี้เอง จึงได้ทรงพัฒนาหลักสูตรองค์นักธรรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็น ๓ ชั้น เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดยแต่ละชั้นกำหนดหลักสูตรเป็นแนวเดียวกันและศึกษาต่อเนื่องกัน แต่มีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งกว่ากันขึ้นไปตามภูมิชั้น

๒.๑.๑๔ การจัดหลักสูตรนักธรรมเชื่อมหลักสูตรบาลี

หลังจากได้จัดตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโทขึ้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงจัดระเบียบชั้นเปรียญใหม่ให้เชื่อมโยงกับการศึกษานักธรรม ดังนี้

๑. พระนักธรรมแปลบาลีประโยค ๓ ได้แล้ว เป็นเปรียญธรรมชั้นตรี จักได้รับพระราชทานพัดยศและประกาศนียบัตรทรงตั้งคราวหนึ่ง

๒. เปรียญธรรมชั้นตรี ต้องเป็นนักธรรมชั้นโทก่อน จึงจะแปลบาลีประโยคอื่นได้ แปลได้ประโยค ๔-๕ นับว่าเป็นเปรียญธรรมชั้นโท แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานประกาศนียบัตร และเปลี่ยนพัดใหม่ เพราะเป็นเพียงการเลื่อนประโยค ต่อเมื่อแปลบาลีประโยค ๖ ได้แล้วจึงนับว่าเป็นเปรียญธรรมชั้นโทเต็มที่ จักได้รับพระราชทานเลื่อนยศเปลี่ยนพัดและประกาศนียบัตร ทรงตั้งอีกคราวหนึ่ง

๓. ในเวลาที่ยังไม่ได้ตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรมชั้นโทแปลบาลีประโยค ๗,๘ ได้แล้ว นับเป็นเปรียญบาลีชั้นเอก แต่ยังไม่ได้รับพระราชทานพัดเปลี่ยนและประกาศนียบัตรทรงตั้ง เพราะเป็นเพียงการเลื่อนประโยค ต่อเมื่อแปลบาลีประโยค ๙ ได้แล้ว นับเป็นเปรียญชั้นเอก

เต็มที่ จักได้รับพระราชทานพัดยศเปลี่ยนและประกาศนียบัตรทรงตั้งอีกคราวหนึ่ง เมื่อตั้งหลักสูตร
นักรธรรมชั้น จะจัดเข้าในชั้นนี้ ผู้สอบได้เป็นเปรียญธรรมชั้นเอก^{๒๐}

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอน

๑. **ทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory)** การเรียนรู้คือกระบวนการ ที่ทำให้คน
เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด คนสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้
เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็ก และผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม
ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ ที่ผู้สอนนำเสนอ
โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยา ที่
เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวด
กวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้
ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับ
ผู้เรียน เพื่อที่ผู้สอนจะสามารถพัฒนาผู้เรียน ได้ตรงกับความสามารถ และได้เต็มศักยภาพของผู้เรียน
ทฤษฎีการเรียนรู้เหล่านี้ เป็นเครื่องมือสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ที่ครูสอนจะนำมาประยุกต์ใช้ ในการ
พัฒนาเด็ก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

๑.๑ การเรียนรู้ตามทฤษฎีของ Bloom (Bloom's Taxonomy)

Bloom ได้แบ่งการเรียนรู้เป็น ๖ ระดับ ดังนี้^{๒๑}

๑. ความรู้ที่เกิดจากความจำ (knowledge) ซึ่งเป็นระดับล่างสุด
๒. ความเข้าใจ (Comprehend)
๓. การประยุกต์ (Application)
๔. การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถแก้ปัญหา ตรวจสอบได้
๕. การสังเคราะห์ (Synthesis) สามารถนำส่วนต่าง ๆ มาประกอบเป็นรูปแบบ
ใหม่ได้ให้แตกต่างจากรูปเดิม เน้น โครงสร้างใหม่
๖. การประเมินค่า (Evaluation) วัดได้ และตัดสินใจได้ว่าอะไรถูกหรือผิด
ประกอบการตัดสินใจบนพื้นฐาน ของเหตุผลและเกณฑ์ที่แน่ชัด

๑.๒ การเรียนรู้ตามทฤษฎีของเมเยอร์ (Mayor)

^{๒๐} แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๕ , หน้า ๓๗๕

^{๒๑} นีรันต์. ข้อมูลเพื่อการค้นคว้า:สังคมศาสตร์และจิตวิทยา.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=2796.0;wap2> [๑๔ต.ก.๒๕๕๔].

ในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน การวิเคราะห์ความจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญ และตามด้วยจุดประสงค์ของการเรียน โดยแบ่งออกเป็นย่อย ๆ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ^{๒๒}

๑. พฤติกรรมควรชี้ชัด และสังเกตได้
๒. เงื่อนไข พฤติกรรมสำเร็จได้ควรมีเงื่อนไขในการช่วยเหลือ
๓. มาตรฐาน พฤติกรรมที่ได้นั้นสามารถอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด

๑.๓ องค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากแนวคิดนักการศึกษาของกาเย่ (Gagne) ประกอบด้วย^{๒๓}

๑. ผู้เรียน (learner) มีระบบสัมผัส และระบบประสาทในการรับรู้
๒. สิ่งเร้า (stimulus) คือ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
๓. การตอบสนอง (response) คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้
๔. การสอนด้วยสื่อตามแนวคิดของกาเย่ (Gagne)
๕. ได้รับความสนใจ มีโปรแกรมที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เช่น ใช้การ์ตูน หรือกราฟิกที่ดึงดูดสายตา
๖. ความอยากรู้อยากเห็นจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน การตั้งคำถามก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง
๗. บอกวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรทราบถึงวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน เพื่อให้ทราบว่าบทเรียน เกี่ยวกับอะไร
๘. กระตุ้นความจำผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์ในการโยงข้อมูลกับความรู้ที่มีอยู่ก่อน เพราะสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดความทรงจำในระยะยาวได้ เมื่อได้โยงถึงประสบการณ์ผู้เรียนโดยการตั้งคำถาม เกี่ยวกับแนวคิด หรือเนื้อหานั้น ๆ
๙. เสนอเนื้อหาขั้นตอนนี้ จะเป็นการอธิบายเนื้อหาให้กับผู้เรียนโดยใช้สื่อชนิดต่าง ๆ ในรูป กราฟิก หรือ เสียง วิดีโอ
๑๐. การยกตัวอย่าง การยกตัวอย่างสามารถทำได้โดยยกกรณีศึกษา การเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจได้ซาบซึ้ง
๑๑. การฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะหรือพฤติกรรม เป็นการวัดความเข้าใจว่าผู้เรียนได้เรียนถูกต้อง เพื่อให้เกิดการอธิบายซ้ำเมื่อรับสิ่งที่ผิด
๑๒. การให้คำแนะนำเพิ่มเติม เช่น การทำแบบฝึกหัดโดยมีคำแนะนำ
๑๓. การสอบเพื่อวัดระดับความเข้าใจ

^{๒๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^{๒๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

๑๔. การนำไปใช้กับงานที่ทำในการทำสื่อควรมี เนื้อหาเพิ่มเติม หรือหัวข้อต่าง ๆ ที่ควรจะรู้เพิ่มเติม

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าวถึง กระบวนการของการเรียนรู้ ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิด การเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านพฤติกรรม ความคิด ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวสามารถจะเกิดขึ้นได้ โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครู ที่เข้าใจกระบวนการ ของการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วยขั้นต่าง ๆ ของการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้โดยผ่านการจำ การเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ การเรียนรู้แบบการประยุกต์ และการเรียนรู้แบบวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นต้นแล้วจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ และความสามารถของผู้เรียน โดยการสร้างรูปแบบ การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจต่อผู้เรียน การสอนด้วยรูปแบบใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ และการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างแท้จริง

๒.ทฤษฎีการสอน

๒.๑ ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา (Multiple Intelligence)

ในการเรียนการสอนนั้น มักจะเน้นความสามารถของสมอง ในด้านของการใช้ภาษา การใช้ทักษะทางคณิตศาสตร์ และการคิดเชิงเหตุผล ซึ่งทำให้นักเรียนไม่สามารถพัฒนาความสามารถได้เท่าที่ควร ยกตัวอย่างนักเรียนบางคน มีความสามารถหลายด้าน เช่น ศิลปะ ดนตรี หรืออื่น ๆ แต่กลับต้องเรียนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ที่ไม่ชอบ เมื่อผลการเรียนไม่ดี ผู้ปกครอง ครู เข้าใจว่า “เด็กโง่” แต่ความจริงถ้าพัฒนาให้ถูกด้าน นักเรียนคนนั้นอาจจะมีความสามารถมากกว่า ที่เห็นทั่วไป เพื่อเป็นการตอบโจทยนี้ “ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา” (Multiple Intelligence) จึงถือกำเนิดขึ้นมาในวงการศึกษ

๒.๒ การ์ดเนอร์ (Gardner) ได้ให้ความหมายของเขาวนปัญญาใหม่ว่า “ความสามารถในการแก้ปัญหาในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ หรือการสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง รวมทั้งความสามารถในการตั้งปัญหา เพื่อจะหาคำตอบ และเพิ่มพูนความรู้”^{๒๔} การ์ดเนอร์นั้น มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับสติปัญญาที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

^{๒๔}การ์ดเนอร์ (Gardner) อ่างในทิสนาแวมมณี, ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

๑. เซาว์ปัญญาของบุคคลมิได้มีเพียงความสามารถทางภาษา และทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่มีอยู่อย่างหลากหลายถึง ๘ ประเภทด้วยกัน แต่การ์ดเนอร์เอง ก็กล่าวว่า อาจจะมีมากกว่า ๘ ประเภท โดยคนแต่ละคนจะมีความสามารถเฉพาะด้านแตกต่างกันไป ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถที่แตกต่างกันออกไปนี้ เมื่อผสมผสานออกมา แล้วจะก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวบุคคล

๒. เซาว์ปัญญาไม่ใช่สิ่งที่มั่นคงถาวรตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อม และการส่งเสริมที่เหมาะสม

การ์ดเนอร์เองได้อธิบายถึงเซาว์ปัญญาไว้ว่า ประกอบด้วยความสามารถ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ความสามารถในการแก้ปัญหาในสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ และตามบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคล

๒. ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีประสิทธิภาพ และสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรม

๓. ความสามารถในการแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อหาคำตอบ และเพิ่มพูนความรู้

๒.๓ องค์ประกอบของทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา (เซาว์ปัญญา ๘ ด้าน)

พงษ์ศักดิ์ เป็นแก้ว ได้อธิบายเซาว์ปัญญา ซึ่งการ์ดเนอร์ได้เสนอไว้ ๘ ด้าน อย่างละเอียด ดังนี้^{๒๕}

๑. สติปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence)

๒. สติปัญญาในการใช้เหตุผลเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ (Logical Mathematical Intelligence)

๓. สติปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily Kinesthetic Intelligence)

๔. สติปัญญาด้านการมองเห็นและมิติสัมพันธ์ (Visual/Spatial Intelligence)

๕. สติปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence)

๖. สติปัญญาด้านการเข้ากับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence)

^{๒๕} พงษ์ศักดิ์ เป็นแก้ว, “พหุปัญญา (Multiple Intelligence)”. ศึกษาศาสตร์สาร, ๓๐(๑) (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕-๑๑๕.

๗.สติปัญญาด้านการรู้จักและเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence)

๘. สติปัญญาด้านการเป็นนักธรรมชาติวิทยา (Nationalism Intelligence)

๒.๔ การประยุกต์ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญากับการสอนในชั้นเรียน

ทิสนา แคมมณี กล่าวว่า การมองและเข้าใจเราว่าปัญญาในความหมาย ที่ต่างกันย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่แตกต่างกัน ทฤษฎีพหุปัญญา ได้ขยายขอบเขตของความหมายของคำว่าปัญญา ออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นจากเดิม ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอน ขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวางเช่นกัน แนวทางการนำทฤษฎีพหุปัญญาไปใช้ในการเรียนการสอนมีหลากหลาย ดังนี้^{๒๖}

๑. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่สามารถส่งเสริมเขาวนปัญญาหลาย ๆ ด้านมิใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงเขาวนปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น ดังเช่นในอดีตเรามักจะมีการเน้นการพัฒนาด้านภาษาและด้านคณิตศาสตร์ หรือด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะอันเป็นการพัฒนาสมองซีกซ้ายเป็นหลัก ทำให้ผู้เรียน ไม่มีโอกาสพัฒนาเขาวนปัญญาด้านอื่น ๆ เท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เรียนที่มีเขาวนปัญญาด้านอื่นสูง จะขาดโอกาสที่จะเรียนรู้และพัฒนา ในด้านที่ตนมีความสามารถหรือถนัดเป็นพิเศษ การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการของสติปัญญาหลาย ๆ ด้านจะช่วยให้ผู้เรียนทุกคนมีโอกาส ที่จะพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน พร้อมทั้งช่วยส่งเสริมอัจฉริยภาพ หรือความสามารถเฉพาะตนของผู้เรียนไปในตัว

๒. เนื่องจากผู้เรียนมีระดับพัฒนาการในเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น เด็กที่มีเขาวนปัญญาด้านดนตรีสูง จะพัฒนาปัญญาด้านดนตรีของตนไปอย่างรวดเร็ว ต่างจากเด็กคนอื่น ๆ ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเด็ก ที่มีขั้นพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งสูงควรต้องแตกต่างไป จากเด็กที่มีขั้นพัฒนาการในด้านนั้นต่ำกว่า

๓. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน การผสมผสานของความสามารถด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ไม่เท่ากันนี้ ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ (Uniqueness) หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน หรืออีกนัยหนึ่ง เอกลักษณ์ของ แต่ละบุคคลทำให้แต่

^{๒๖}ทิสนา แคมมณี, ศาสตราจารย์ : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕-๘๐.

ละคนแตกต่างกัน และความแตกต่างที่หลากหลาย (Diversity) นี้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ดังนั้น กระบวนการคิดที่ว่าคนนี้โง่ หรือเก่งกว่าคนนั้นคนนี้จึงควรจะเปลี่ยนไป การสอนควรเน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน ครูควรสอน โดยเน้นให้ผู้เรียนค้นหาเอกลักษณ์ของตนภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของตนเอง และเคารพในเอกลักษณ์ของผู้อื่นรวมทั้งเห็นคุณค่า และเรียนรู้ที่จะใช้ความแตกต่างของแต่ละบุคคลให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่นนี้ ผู้เรียนก็จะเรียนรู้อย่างมีความสุข มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองเห็นคุณค่า ในตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็มีความเคารพในผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน

๔. ระบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ควรจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปจากแนวคิดเดิมที่ใช้การทดสอบ เพื่อวัดความสามารถทางเชาวน์ปัญญาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น และที่สำคัญ คือ ไม่สัมพันธ์กับบริบทที่แท้จริงที่ใช้ความสามารถนั้น ๆ ตามปกติ วิธีการประเมินผลการเรียนการสอนที่ดี ควรมีการประเมินหลาย ๆ ด้าน และในแต่ละด้านควรเป็นการประเมินในสภาพการณ์ของปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยอุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเชาวน์ปัญญาด้านนั้น ๆ การประเมินจะต้องครอบคลุมความสามารถในการแก้ปัญหา หรือการสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเชาวน์ปัญญาด้านนั้นอีกวิธีหนึ่ง คือการให้เรียนอยู่ในสภาพการณ์ ที่ซับซ้อนซึ่งต้องใช้สติปัญญาหลายด้าน หรือการให้อุปกรณ์ซึ่งสัมพันธ์กับเชาวน์ปัญญาหลาย ๆ ด้านและสังเกตดูว่า ผู้เรียนเลือกใช้เชาวน์ปัญญาด้านใด หรือศึกษาและใช้อุปกรณ์ ซึ่งสัมพันธ์กับเชาวน์ปัญญาด้านใด มากเพียงไร

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญาข้างต้น เชื่อว่าความบุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่เท่ากัน และมีความสามารถแตกต่างกันไป ซึ่งการจัดการศึกษาแผนกบาลี ก็ควรคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนทั้งในด้านความสามารถทางสมอง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นต้นแล้ว จัดการเรียนการสอนให้หลากหลาย ทั้งด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ครอบคลุมความสามารถของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียน การสอนที่เน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน และที่สำคัญ คือการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ควรวัดความสามารถของผู้เรียนในหลาย ๆ ด้าน นอกจากการวัดด้านความจำแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนได้อย่างสูงสุด

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๓.๑ แนวทางการจัดการเรียนการสอน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๖ ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ในมาตรา ๕ ยังได้กล่าวถึงการจัดระบบโครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ในหมวด ๔ ตั้งแต่ มาตราที่ ๒๒ ถึง มาตรา ๓๐ กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้^{๒๗}

๑. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประสพการณ์การเรียนรู้ให้ยึดหลัก ดังนี้

๑.๑ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นต้องจัดสถานะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจเหมาะสมแก่วัย และศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และเป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสพการณ์ เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกส่วนของสังคม

๑.๒ ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสพการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน โดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะ และกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยให้ผู้เรียน มีความรู้ และประสพการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา

^{๒๗} สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน), พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

ของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒.๒ ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๒.๓ ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการรู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๒.๔ ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทย อย่างถูกต้อง

๒.๕ ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต อย่างมีความสุข

๓. กระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๓.๑ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓.๒ ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

๓.๓ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

๓.๔ จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้ สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

๓.๕ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

๓.๖ ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

๓.๗ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถาน ที่มีการประสานความร่วมมือ กับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียน ตามศักยภาพ

๔. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดบทบาท ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

๔.๑ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

๔.๒ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษา

๔.๓ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๔.๔ หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสมกับแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

๔.๕ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ การพัฒนา ระหว่างชุมชน

๔.๖ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

๕. การประเมินผลการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงวิธีการประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการ

ทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับและรูปแบบ การศึกษา นอกจากนั้นการประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

- ๕.๑ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน
- ๕.๒ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรร โอกาสเข้าศึกษาต่อ
- ๕.๓ ใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับ ผู้เรียน
- ๕.๔ มุ่งการประกันคุณภาพโดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปี และรายงานการประเมินต่อต้นสังกัด และสาธารณชน
- ๕.๕ สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย ๑ ครั้ง ทุก ๕ ปี

๒.๓.๒ การจัดการเรียนการสอนโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการ เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๕ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ในกฎกระทรวงนี้

โรงเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
สำนักศาสนศึกษา หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะ จังหวัด ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๒ ให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แก่พระภิกษุและสามเณรในโรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน

การจัดตั้งยุบรวมเลิกและการดำเนินการของโรงเรียน สำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๓ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นระดับดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า และได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

ก) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ข) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยคเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อ ๔ ให้โรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียนได้รับการสนับสนุน ในด้านวิชาการ และเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษา

ข้อ ๕ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่โรงเรียนสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ส่งเสริมสนับสนุน และให้ข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ข้อ ๖ ให้มีคณะกรรมการโรงเรียนคณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษา ของโรงเรียนสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนแล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมหาเถรสมาคมรวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนระบบ การประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา

องค์ประกอบจำนวนคุณสมบัติหลักเกณฑ์วิธีการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ตลอดจนการประชุม และการดำเนินงานของคณะกรรมการ โรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบ ที่มหาเถรสมาคมกำหนด

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับขอบข่ายการจัดการเรียนการสอน

๒.๔.๑ การวางแผนงานวิชาการ

การวางแผนวิชาการเป็นเครื่องชี้แนวทางการปฏิบัติงาน และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าการวางแผนล่วงหน้าอย่างมีระบบ รอบคอบมีขั้นตอนย่อมทำให้งานนั้นๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น

และมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องยึดการวางแผนไว้เป็นหัวใจของการปฏิบัติงาน เมื่อได้เตรียมการไว้เรียบร้อยแล้วผู้บริหารต้องจัดใหม่การวางแผนงานโดยปฏิบัติดังนี้^{๒๘}

๑. จัดทำแผนงานและโครงการวิชาการประจำปีเพื่อให้การวางแผนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องขอความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่าย และขอให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และรับผิดชอบการปฏิบัติงานตั้งแต่ต้น เพื่อทุกคนจะได้มีความสำเร็จในความเป็นเจ้าของหน่วยงาน ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ได้ร่วมคิดร่วมทำ และจะได้ให้ความร่วมมือด้วยเป็นอย่างดี เมื่อกำหนดแผนงานเสร็จแล้ว ก็จัดทำโครงการสนับสนุนแผนงานวิชาการ โดยให้ครอบคลุมงานต่อไปนี้

- ๑.๑ กำหนดนโยบาย เป้าหมาย มาตรการ และทิศทางของการบริหารงานวิชาการ
- ๑.๒ การจัดหาและส่งเสริมการใช้สื่อการเรียน
- ๑.๓ การวางแผนการสอน
- ๑.๓ การจัดแบ่งกลุ่มนักเรียน
- ๑.๔ การนิเทศการสอน
- ๑.๕ ห้องสมุด
- ๑.๖ การวัดและประเมินผล
- ๑.๗ การพัฒนาการสอนในกลุ่มประสบการณ์หรือแผนการเรียนต่างๆ
- ๑.๘ การซ่อมเสริม
- ๑.๘ การใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการเรียนการสอน
- ๑.๑๐ การรายงานผลการเรียน เป็นต้น

สถานศึกษาหรือโรงเรียนใดจะมีโครงการต่างๆ ในแผนงานวิชาการมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับขนาดของโรงเรียน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณตลอดจนนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโรงเรียนนั้นๆ เป็นประการสำคัญ สำหรับการเขียนโครงการนั้น จะต้องประกอบไปด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

๑. ชื่อโครงการ
๒. หลักการและเหตุผล
๓. วัตถุประสงค์
๔. เป้าหมาย
๕. ผู้รับผิดชอบโครงการ

^{๒๘} (ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2546: 95)

๖. ระยะเวลาดำเนินการ
๗. สถานที่ดำเนินการ
๘. วิธีดำเนินงานและขั้นตอนการปฏิบัติการ
๙. งบประมาณที่ต้องการ
๑๐. การติดตามและประเมินผลโครงการ
๑๑. ผลที่คาดว่าจะได้รับ เมื่อสิ้นสุดโครงการ

๒. การจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน ในรอบปีการศึกษาหนึ่งๆ จะมีกิจกรรมหลายอย่างที่โรงเรียนจะ ต้องปฏิบัติ การจัดใหม่ปฏิทินปฏิบัติงาน เพื่อกำหนดกิจกรรมต่างๆ ให้ชัดเจนว่าจะกระทำวันใด เดือนใด และขณะเดียวกันก็จะเป็นเครื่องเตือนความจำของผู้ที่รับผิดชอบให้สามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามกำหนดเวลา นอกจากนี้ปฏิทินปฏิบัติงานยังช่วยกระจายกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนให้สัมพันธ์และเหมาะสมในแต่ละภาคเรียน โดยป้องกันมิให้กระจุกอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง รวมทั้งยังเป็นเครื่องมือสำหรับผู้บริหาร ในการบริหารทรัพยากรด้านต่างๆ ของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าอีกด้วย

๓. การจัดทำแผนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาควรควบคุม ติดตามการปฏิบัติการสอนของครู ให้เป็นไปตามเนื้อหาและกำหนดเวลาที่ระบุไว้ในคู่มือ และแผนการสอน

๔. การจัดทำตารางสอน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมอบให้ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการและคณะทำงานเป็นผู้จัดทำตารางสอน โดยผู้บริหารคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์การจัดตารางสอน

๕. การจัดครูเข้าสอน ผู้บริหารสถานศึกษาควรเลือกจัดครูผู้สอนให้เหมาะสมกับแต่ละวิชา แต่ละระดับชั้น และความสามารถของผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สอนจะมีความรู้ความสามารถในวิชาที่สอนแล้วเทคนิควิธีการสอนก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องติดตามดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดจนความสามารถในการปกครองดูแลเด็กนักเรียนให้อยู่ในกรอบ หรือแนวทางที่ต้องการ

๖. การจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียน การจัดชั้นเรียนมีความสำคัญไม่น้อยต่อกิจกรรมการเรียนการสอน ในการบริหารโรงเรียน ผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องทราบถึงจำนวนชั้นที่จะทำการสอนนั้น จะแบ่งอย่างไร เป็นกี่ชั้น แต่ละชั้นจะยึดถือวิธีการคัดเลือกอย่างไร ทั้งนี้ จะต้องเป็นการประสานอย่างใกล้ชิดระหว่างฝ่ายอาคารสถานที่และฝ่ายวิชาการในการจัดชั้นเรียนมักจะขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายและปรัชญาของโรงเรียน แต่หลักการที่สำคัญที่น่าจะคำนึงถึงก็คือการจัดชั้นเรียนที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มขีดความสามารถเป็นประการสำคัญ ในขั้นนี้ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องกำกับ และดำเนินงานตามแผนงานวิชาการดังต่อไปนี้

๑. ตรวจสอบเตรียมการสอน โครงการสอน และบันทึกการสอน
๒. ให้ครูเข้าปฏิบัติการสอนตรงตามเวลา

๓. ควบคุมกำกับติดตาม และนิเทศให้ครูดำเนินการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามแผนการสอนหรือคู่มือครู

๔. จัดครูเข้าสอนแทนในกรณีที่ครูไม่มาปฏิบัติการสอน

๕. ควบคุมดูแล ให้ครูจัดสอนซ่อมเสริมนักเรียน

๖. สนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้สมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๗. ควบคุม ติดตาม ให้ครูที่รับผิดชอบงานและโครงการและโครงการ ดำเนินกิจกรรมไปตามปฏิทินปฏิบัติงานการประเมินผลทางวิชาการเป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะทำให้ทราบว่าการทำงานมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือไม่เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขหรือพิจารณาปรับปรุงต่อไป การประเมินผลจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญของผู้บริหาร ในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. การประเมินผลการเรียนของนักเรียน มีแนวปฏิบัติ เช่น

๑.๑ จัดหาเครื่องมือประเมินผลทุกชนิด เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่คณะครูอาจารย์

๑.๒ จัดส่งเสริมให้มีการประเมินอย่างสม่ำเสมอ เพื่อมุ่งปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นประการสำคัญ

๑.๓ รับฟังปัญหาในการประเมินผลการเรียน เพื่อจะได้แนะนำช่วยเหลือ และการนิเทศในลักษณะต่างๆ

๑.๔ จัดหาวัสดุอุปกรณ์สื่อการเรียน เพื่อให้ครูใช้สอนซ่อมเสริมแก่นักเรียน

๑.๕ ประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียน เพื่อรายงานความก้าวหน้าของนักเรียนและเพื่อหาทางร่วมมือกันในการพัฒนานักเรียน

๑.๖ ประเมินผลความก้าวหน้าทางวิชาการของโรงเรียนโดยนำผลมาเปรียบเทียบกับปีการศึกษาที่ผ่านมา เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น ก้าวหน้าขึ้นตลอดเวลา

๒. การประเมินผลโครงการวิชาการของโรงเรียนมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

๒.๑ เป็นผู้ริเริ่ม และส่งเสริมการจัดทำโครงการวิชาการของโรงเรียน

๒.๒ พิจารณาและประเมินความสำคัญของโครงการร่วมกับคณะครูอาจารย์

๒.๓ ติดตามและช่วยเหลือการดำเนินงานตามโครงการ

๒.๔ สร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานของโครงการ

๒.๕ เป็นผู้ประเมินหรือแต่งตั้งคณะทำงานประเมินผลโครงการ

๒.๖ เป็นผู้ตรวจสอบและตัดสินใจ ในการปรับปรุงการปฏิบัติงาน หรือจัดทำ

โครงการต่อเนื่อง

๒.๓ เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลที่ได้จากโครงการ

๓. การประเมินผลการปฏิบัติงานของครู มีแนวปฏิบัติ เช่น

๓.๑ สังเกตพฤติกรรมการสอนของครู

๓.๒ ตรวจสอบผลการปฏิบัติงานของครูโดยวิธีการต่างๆ เช่น สังเกตความก้าวหน้าของเด็ก ตรวจสอบจากผลงานของเด็ก เป็นต้น

๓.๓ รับฟังข้อมูลจากผู้ปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของครู

๓.๔ จัดประชุมประเมินผลงานของครู

๓.๕ สรุปผลจากการประเมินการทำงาน โครงการวิชาการที่ได้รับมอบหมาย

๓.๖ ทำการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียน

การบริหารงานวิชาการถือเป็นหน้าที่อันสำคัญอย่างหนึ่ง ของการบริหารสถานศึกษา หรือการบริหาร โรงเรียน เพราะวิชาการเป็นเป้าหมายอันสำคัญที่เกี่ยวกับการเรียนโดยตรงและครอบคลุมกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา การที่จะทำให้งานวิชาการประสบผลสำเร็จด้วยดีและมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารและคณะครูอาจารย์ จะต้องทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจอย่างเต็มความสามารถในทุกขั้นตอนของกระบวนการการบริหารวิชาการตามที่ได้กล่าวมาแล้ว การบริหารงานวิชาการจึงจะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

๒.๔.๒ ด้านหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้ หากขาดหลักสูตรที่ดี หลักสูตรเป็นเหมือนเข็มทิศกำหนดทิศทางสำหรับครู เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น การเข้าใจหลักสูตร ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญมาก ในเรื่องของหลักสูตรนี้ มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

๑) ความหมายของหลักสูตร

ทาบ (Taba) กล่าวไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยจุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะและการจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล^{๒๕}

^{๒๕} อ่างใน บุญเลี้ยง ทุมทอง, การพัฒนาหลักสูตร, (กรุงเทพฯ : บริษัทแอดทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๓),

ทรัมป์และมิลเลอร์ (Trump and Miller) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่างๆที่เตรียมการไว้และจัดให้แก่เด็กนักเรียนหรือระบบโรงเรียน^{๑๐}

โอลิวา (Oliva) ได้นำคำนิยามต่างๆ ของหลักสูตรมาเรียบเรียงไว้ดังนี้
หลักสูตร คือ

- สิ่งที่ใช้สอนในโรงเรียน
- ชุดวิชาที่เรียน (Set of Subject)
- เนื้อหา (Content)
- โปรแกรมการเรียน (Program of Studies)
- ชุดของสิ่งที่ใช้ในการเรียนการสอน (Set of Materials)
- ลำดับของกระบวนวิชา (Sequence of Courses)
- จุดประสงค์ที่นำไปปฏิบัติ (Performance Objectives)
- กระบวนวิชาที่ศึกษา (Course of Study)
- ทุกสิ่งที่สอนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนที่โรงเรียนเป็นผู้จัด
- ทุกสิ่งที่กำหนดขึ้นโดยบุคคลในโรงเรียน
- ลำดับของกิจกรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการโดยผู้เรียน
- ประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งเกิดจากระบบการจัดการของโรงเรียน^{๑๑}

ภิญโญ สาธร ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง บรรดาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนตามลำดับชั้น ตามความต้องการของนักเรียน ตามวัยของนักเรียนตามความสนใจของนักเรียน และตามความต้องการของสังคม ทั้งนี้รวมทั้งประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกเวลาเรียนตามปกติในโรงเรียน^{๑๒}

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ ๓ ประการ คือ

๑. หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎีหลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่มุ่งหมายไว้

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๑๑} อ่างใน ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ, การจัดการและการบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๒} ภิญโญ สาธร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๒๖.

๒. หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษา โดยมีปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ครู นักเรียน วัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น

๑. หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝน ผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๓๓}

สุจริต เพียรชอบ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า การจัดรายวิชาทั้งหมดกิจกรรม และประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนได้รับภายใต้การดูแล และแนะนำของโรงเรียน ไม่ว่าจะกิจกรรม หรือประสบการณ์นั้นจะเป็นใน หรือนอกโรงเรียน^{๓๔}

สุราษฎร์ พรหมจันทร์ กล่าวว่า หลักสูตร คือ โครงการในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนา ผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ได้วางไว้^{๓๕}

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ ได้อธิบายความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้ว่าหลักสูตรเป็น กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะและเจตคติ ค่านิยม พัฒนา นักเรียนในทุกๆด้านและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนก้าวหน้า บุคคลที่นำพา สิ่งเหล่านี้ให้ประสบผลสำเร็จก็คือครูนั่นเอง^{๓๖}

๒) ความสำคัญของหลักสูตร

การจัดการศึกษาจะบรรลุตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ นั่น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้อง อาศัยการมี หลักสูตรที่ดีเหมาะสมกับตัวผู้เรียน หากขาดหลักสูตรที่ดี และเหมาะสมก็เป็นการยากที่จะจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้ ฉะนั้นหลักสูตรจึงเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการศึกษา ดำเนินไปข้างหน้าสู่เป้าหมายได้อย่างราบรื่น มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้าน หลักสูตรได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

^{๓๓} ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕.

^{๓๔} สุจริต เพียรชอบ, การพัฒนาหลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพฯมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒.

^{๓๕} สุราษฎร์ พรหมจันทร์, ยุทธวิธีการเรียนการสอนวิชาเทคนิค, ฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพฯ : สถาบัน เทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

^{๓๖} ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, การจัดและการบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

สันต์ ธรรมบำรุง ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้^{๓๖}

๑. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือเครื่องชี้แนะแนวทางการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

๒. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

๓. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

๔. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

๕. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวก และควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นที่ไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย

๖. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงาม และพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๗. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะ และรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปได้ในรูปแบบใด

๘. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติ ที่จะประ โยชน์ต่อสังคมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติที่ได้ผล

๙. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดที่มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงย่อมได้กำลังคน ที่มีประสิทธิภาพสูง

จากแนวคิดของนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรข้างต้นสามารถสรุปความสำคัญของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่ง ในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาแผนกบาลีหรือแผนกใด ๆ ก็ตามเพราะหลักสูตรเป็นเหมือนหางเสือที่คอยควบคุมการจัด

^{๓๖} สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๕.

การศึกษาให้ดำเนินไปในทิศทางที่กำหนดไว้ได้ตามที่ต้องการ ฉะนั้น หากจัดหลักสูตรได้เหมาะสมทันสมัย และสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนได้มากเท่าใด การจัดการศึกษาย่อมจะบรรลุผล ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และได้ประสิทธิภาพสูงที่สุดมากเท่านั้น

๓) องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร มีความสำคัญทำให้เห็นโครงสร้าง ของหลักสูตรทั้งระบบว่า หลักสูตรประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นแนวทางให้นักการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตรได้ใช้องค์ประกอบในส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังที่นักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ทัศนะถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ดังนี้

เสริมศรี ไชยศรี กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ๓ อย่าง คือ^{๓๘}

๑. ความมุ่งหมาย หรือ วัตถุประสงค์
๒. เนื้อหา หรือ ประสบการณ์ ที่ต้องการให้เด็กได้รับรวมทั้งวิธีการจัด
๓. การประเมินผล

ภิญโญ สาธร กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ๓ ประการ คือ^{๓๙}

๑. มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ ทั้งเฉพาะระดับชั้น และเฉพาะวิชา
๒. มีเนื้อหาวิชาที่ได้คัดเลือก และจัดระเบียบวางลำดับไว้แล้วอย่างเหมาะสมตามทฤษฎีการเรียนรู้ และทฤษฎีการสอน
๓. มีโครงการ หรือคำแนะนำในการวัด หรือประเมินผลของการเรียนการสอนไว้ด้วย

ธำรง บัวศรี ให้ทัศนะองค์ประกอบของหลักสูตรสรุปได้ ๔ ประการ คือ^{๔๐}

๑. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษาหมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา
๒. จุดหมายของหลักสูตร หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียนจบแล้ว

^{๓๘}เสริมศรี ไชยศรี, ระบบหลักสูตร-การสอน, (เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

^{๓๙}ภิญโญ สาธร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒๕.

^{๔๐}ธำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร, การออกแบบและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา ๒๕๓๑), หน้า ๘-๙.

๓. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดง การแจกแจงวิชา หรือกลุ่มวิชา หรือกลุ่มประสบการณ์

๔. จุดประสงค์ของวิชา หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังเรียน วิชานั้น

๕. เนื้อหาหมายถึงสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทักษะ และความสามารถ ที่ต้องการให้มีรวมทั้งประสบการณ์ ที่ต้องการให้ได้รับ

๖. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะ และความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหา ที่กำหนดไว้

๗. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอน ที่เหมาะสม และมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

๘. การประเมินผล หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการ ปรับปรุงการเรียนการสอน และหลักสูตร

๙. วัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบ วิดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยี การศึกษา และอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอน

๔) การนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง ในการพัฒนาหลักสูตร เพราะเป็นการ นำอุดมการณ์ จุดหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชา และประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ถนัดกรองอย่างดี แล้วไปสู่ผู้เรียน ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้มีความสำคัญยิ่งกว่าขั้นตอนใด ๆ ทั้งหมด เป็นตัว บังชี้ถึงความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของหลักสูตร ถึงแม้หลักสูตรจะสร้างไว้ดีเพียงใดก็ตาม ยังไม่ สามารถจะกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ถ้าหากว่าการนำหลักสูตร ไปใช้ดำเนินไปอย่างไม่ ถูกต้อง หรือไม่ดีเพียงพอ ความล้มเหลวของหลักสูตรก็จะเกิดขึ้น อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นการนำหลักสูตรไปใช้จึงมีความสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องในการ นำหลักสูตรไปใช้จะต้องทำ ความเข้าใจกับ วิธีการขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามความมุ่งหมายทุกประการ มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า การนำหลักสูตร ไปใช้ ดังนี้

จอร์จ เอ. โบแชมป์ (George A. Beauchamp) ได้ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ว่า หมายถึง การนำหลักสูตรไปปฏิบัติโดยประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญที่สุด คือ การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้ครูได้มีการพัฒนาการเรียนการสอน^{๔๐}

วันเพ็ญ วรรณโกมล สรุปความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ไว้ว่า หมายถึง การแปลงเจตนารมณ์ของหลักสูตรจากเอกสารหลักสูตรลงสู่การปฏิบัติที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ ที่ครอบคลุมตั้งแต่การเตรียมเอกสารหลักสูตรทุกประเภท เตรียมครูสอนและบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี สภาพแวดล้อม การจัดการเรียนการสอน การนิเทศติดตาม ตลอดจนการวัดและประเมินผลหลักสูตร ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร อย่างเป็นระบบครบวงจร^{๔๑}

รายงานการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรของประเทศในภูมิภาคเอเชีย (APEID, 1977: 3) ได้กล่าวถึง การนำหลักสูตรไปใช้ว่ามีความหมายครอบคลุมตั้งแต่การพัฒนาหลักสูตรไปจนถึงการอบรมครูผู้สอนให้เป็นผู้มีสมรรถนะที่จำเป็น พร้อมทั้งจะนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๔๒}

สุมิตร คุณากร กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นกระบวนการที่ทำให้หลักสูตรกลายเป็นการปฏิบัติจริง และเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยมีกิจกรรมที่จะกระทำได้ ๓ ประเภท คือ

๑. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน
๒. การจัดปัจจัยและสภาพต่างๆภายในโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร
๓. การสอนของครู^{๔๓}

สันต์ ธรรมบำรุง กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียน และครูนำโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผล รวมถึง การบริหารงาน

^{๔๐} อ่างใน วันเพ็ญ วรรณโกมล, เอกสารประกอบวิชาการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๑, หน้า ๑๐๗.

^{๔๑} วันเพ็ญ วรรณโกมล, เอกสารประกอบวิชาการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๑, หน้า ๑๐๘.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗.

^{๔๓} อ่างใน วันเพ็ญ วรรณโกมล, เอกสารประกอบวิชาการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๑ หน้า ๑๐๘.

ด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครู และนักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๕}

สรุปว่า บุคลากรทุกฝ่ายภายในสถานศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการจัดแผนการเรียน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และส่งเสริมให้กำลังใจสนับสนุนในการใช้หลักสูตร ส่วนครูมีบทบาทโดยตรงในการใช้หลักสูตรควรศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและทำการสอนให้ตรงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๒.๔.๓ ด้านการเรียนการสอน

การเรียนและการสอน เป็นคำที่มักใช้คู่กันเรียกรวมกันว่า การเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะคำทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการสอน และการเรียน ต่างเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน การสอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย มีคุณค่า เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า ดังนี้ ผู้สอนจึงควรมีความรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับการเรียนการสอนในเรื่อง ดังต่อไปนี้^{๕๖}

๑. ความหมายของการเรียนการสอน

การบริหารโรงเรียนทั้งหมดการเรียนการสอนเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุดส่วนงานอย่างอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้กับการเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้านวิชาการเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาว่าจัดการศึกษابرรลุผลตามวัตถุประสงค์เพียงใดการเรียนการสอนมีความหมายตรงกับงานวิชาการมีผู้รู้ และนักวิชาการด้านการศึกษาให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

สุราษฎร์ พรหมจันทร์ กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนนั้น มุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถาวรให้แก่ผู้เรียน การเรียนรู้เกิดขึ้น โดยตัวผู้เรียนเอง ครู

^{๕๕} สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๐.

^{๕๖} อภรณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

เป็นแต่เพียงผู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นเท่านั้น การเรียนการสอนจึงเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในกระบวนการทางการศึกษาในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน^{๔๓}

นวลจิตต์ ชาวเกียรติพงศ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการเรียนการสอน คือการจัดการบรรยากาศ กิจกรรม สื่อ สถานการณ์ ฯลฯ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ ครูจึงจำเป็นที่จะต้องรู้จักผู้เรียนอย่างรอบด้าน และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปเป็นพื้นฐานการออกแบบหรือวางแผนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียน^{๔๔}

กรรณิการ์ ภิญญาคง กล่าวว่าไว้ว่า การเรียนการสอน เป็นพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู และนักเรียน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน^{๔๕}

๒. องค์ประกอบของการเรียนการสอน

การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้านทุกสิ่ง ทุกอย่าง เกี่ยวข้องกับการสอน และมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้ จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนทั้งสิ้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

สุพิน บุญชูวงศ์ กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนไว้ ๓ ประการ ดังนี้^{๔๖}

๑. ครูเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพ และความสามารถของครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดี และรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

๒. นักเรียน หรือผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ เท่ากับผู้สอนความสำเร็จในการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้เรียน ผู้สอนจึงควรเป็นผู้แนะแนว แนะนำ และจัดมวลประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

๓. สิ่งที่จะสอน ได้แก่ เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ครูจะต้องจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์กัน น่าสนใจ เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของการเรียนการสอน

^{๔๓} สุราษฎร์ พรหมจันทร์, **ยุทธวิธีการเรียนการสอนวิชาเทคนิค**, ฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

^{๔๔} นวลจิตต์ ชาวเกียรติพงศ์, **ชุดฝึกอบรมผู้บริหาร : ประมวลสาระ**, ๒๕๔๕, หน้า ๑๐.

^{๔๕} กรรณิการ์ ภิญญาคง, “พฤติกรรมกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์”, **กองทุนส่งเสริมการศึกษาดอกชน**, (มกราคม ๒๕๑๕) : หน้า ๓.

^{๔๖} สุพิน บุญชูวงศ์, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๔-๕..

อาภรณ์ ใจเที่ยง, ๒๕๓๗, หน้า ๒ กล่าวถึง องค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอน
ว่ามี ๒ ด้าน ได้แก่^{๕๐}

๑. ด้านองค์ประกอบรวม หมายถึง องค์ประกอบด้านโครงสร้างที่มา
ประกอบกันเป็นการสอนซึ่งประกอบด้วย
 - ๑.๑ ครู
 - ๑.๒ นักเรียน
 - ๑.๓ หลักสูตร
๒. ด้านองค์ประกอบย่อย หมายถึง องค์ประกอบด้านรายละเอียดของการ
สอนซึ่งจะทำให้การสอนสมบูรณ์ ได้แก่
 - ๒.๑ การตั้งจุดประสงค์
 - ๒.๒ การกำหนดเนื้อหา
 - ๒.๓ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - ๒.๔ การใช้สื่อการสอน
 - ๒.๕ การวัดผลประเมินผล

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนนี้ สามารถนำมาใช้กับ
งานวิจัยนี้ได้ เพราะว่าการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ต้องอาศัยกระบวนการ
ของการจัดการเรียนการสอนที่ดี ทั้งด้านการวางแผนการสอน การใช้หลักจิตวิทยาเข้ามาช่วยในการ
สอนเป็นต้น จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี โดยที่ครูผู้สอนเป็นผู้ มีบทบาทสำคัญในการทำ
ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้
อย่างมีความหมาย เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า

๒.๔.๔ ด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มี
ประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดี โดยมีสื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความ
สนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติ และทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ
และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น ในเรื่องของสื่อการ
เรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

^{๕๐} อาภรณ์ ใจเที่ยง, ๒๕๓๗, หน้า ๒

๑. ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า คือสิ่งที่นำความรู้ไปสู่ผู้เรียน อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์หรือไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็ได้^{๕๒}

กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำ และถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอน หรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุ ถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้^{๕๓}

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของคำว่า สื่อการเรียนรู้ว่า หมายถึง วิธีการ หรือกระบวนการวัสดุของจริงเครื่องมือที่จัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งมีสาระ ที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนดไว้^{๕๔}

อาภรณ์ ใจเที่ยง กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน คือ สิ่งที่ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ช่วยสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น ตลอดจนจำได้นาน สื่อการเรียนการสอนแบ่งได้เป็นสื่อประเภทวัสดุ เช่น ของจริง รูปภาพ หนังสือ เป็นต้น สื่อประเภทอุปกรณ์ เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น และสื่อประเภทวิธีการ ได้แก่ กิจกรรมทุกอย่างที่ครูหรือนักเรียนจัดทำขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน^{๕๕}

๒. ความสำคัญของสื่อในกระบวนการเรียนการสอน

สื่อการสอนนับว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาจากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน หรือเป็นสื่อสำหรับให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องคุณค่า และความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

^{๕๒} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๗.

^{๕๓} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

^{๕๔} กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ศูนย์พัฒนาหนังสือชุดฝึกอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๔๗.

^{๕๕} อาภรณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

สันทัด ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนการสอนไว้ ดังนี้^{๕๖}

๑. การที่จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น สื่อการสอนจึงมีความสำคัญในการปรับปรุงการสอน เพื่อให้สนองความต้องการของผู้เรียน

๒. สื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐาน หรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากการย้ายจากถิ่นอื่น ๆ ไปเรียนรวมกันในชุมชน หากครูรู้จักใช้สื่อการสอน และมีเทคนิคที่ดีพอ

๓. เรียนที่มีประสบการณ์ หรือพื้นฐานภูมิหลังที่ดีแล้ว ย่อมต้องการครูที่มีวิธีสอนที่ดี สื่อการสอนจะช่วยทำให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมายได้

๔. นักเรียนที่อยู่ในสภาพเสียเปรียบ หรือผู้ยากไร้อาจได้ประโยชน์จากการสอนที่ครูจัดเตรียมไว้

ศิริพงษ์ พะยอมแยม ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนว่า สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษาในลักษณะ ดังต่อไปนี้^{๕๗}

๑. ด้านการสอน สื่อสามารถช่วยสอนแทนครูได้

๒. ด้านผู้เรียน สื่อสามารถเปิด โอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามลำดับความสามารถ

๓. ด้านผู้บริหาร สื่อการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มคุณภาพการศึกษาลดงบประมาณทางการศึกษา ควบคุมมาตรฐานการเรียนการสอนของครู บริหารหลักสูตรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

๔. ด้านหลักสูตร สื่อสามารถช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมีทัศนคติที่ดี ต่อการใช้หลักสูตรสามารถทำให้หลักสูตรเปิดกว้างได้ รวมทั้งให้หลักสูตรเกิดการยืดหยุ่น

๓. ประโยชน์และลักษณะของบทเรียนหลายมิติ

การเรียนบทเรียนที่มีสื่อลักษณะหลายมิติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ข้อมูลจากบทเรียนได้หลายประเภทดังนี้

๑. เรียกดูความหมายของคำศัพท์

^{๕๖} สันทัด ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข, การใช้สื่อการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิระพินธนา, ๒๕๒๔), หน้า ๔๓.

^{๕๗} ศิริพงษ์ พะยอมแยม, การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีน ดิงเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐-๑๒.

๒. ขยายความเข้าใจเนื้อหาโดย ดูแผนภาพ หรือวาดภาพ ภาพถ่าย หรือฟังคำอธิบายหรือ ฟังเสียงดนตรี เป็นต้น

๓. ใช้สมุดบันทึกที่มีอยู่ในโปรแกรมบันทึกข้อความสำคัญ
๔. ใช้เครื่องมือวาดภาพใน โปรแกรมวาดแผนที่มโนทัศน์ของคน
๕. สามารถเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ที่สนใจมาอ่านได้โดยสะดวก
๖. ใช้แผนที่ระบบความรู้ ขณะนี้กำลังเรียนอยู่ส่วนใดของบทเรียน

สรุปว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความสนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติ และทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ สื่อการเรียนการสอนนั้นครูต้องให้ความสำคัญและรู้ประโยชน์ของสื่อการเรียนการสอน และฝึกการใช้สื่อให้ชำนาญ สื่อการเรียนการสอนจะมีประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน ในการช่วยทำให้ บรรยากาศในห้องเรียนน่าสนใจยิ่งขึ้น การใช้สื่อหลายมิติ ทำให้สามารถนำเสนอได้ทั้งภาพ เสียง และภาพเคลื่อนไหว ผู้สอนสนุกสนานในการสอนมากกว่าการสอนด้วยวิธีบรรยายอย่างเดียว และทำให้ผู้เรียนสนใจ สนุกสนาน ไม่เบื่อหน่ายการเรียน ช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจ เนื้อหาบทเรียนที่อยู่ยากซับซ้อนได้ง่ายยิ่งขึ้น

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่า แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ ทั้งนี้เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่จะให้ประสบความสำเร็จได้ตามต้องการนั้น จำเป็นต้องอาศัยสื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด ความสนใจในการเรียน และไม่รู้สึกรู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย นอกจากนี้สื่อยังช่วยทำให้ครูจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประหยัดเวลาในการอธิบาย เพราะสื่อบางชนิดจะทำให้ให้นักเรียนเข้าใจในเรื่องที่ครูสอนได้อย่างชัดเจน และเห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้นจึงควรแสวงหาสื่อใหม่ ๆ และพัฒนาสื่อให้เหมาะสมหลากหลายนำมาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอน มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๔.๕ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

การเรียนการสอนย่อมมีการกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ ที่กำหนดไว้การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม

และมีประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ในเรื่องของกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน

ทัศนีย์ ศุภเมธี กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่าง ที่กระทำขึ้น เพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ได้ผลดี หมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมายนักเรียนได้ทั้งความรู้ และความสนุกสนานเพลิดเพลิน^{๕๘}

วไลพร คุโณทัย กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการณ์ของการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้^{๕๙}

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมาย ของกิจกรรมการเรียนไว้ว่า หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ ในโรงเรียน ทั้งโดยครู และนักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียนค้นคว้า อภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การปฏิบัติงาน การจัดนิทรรศการ และการศึกษานอกสถานที่^{๖๐} ฯลฯ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปความหมาย ได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอน ที่กำหนดไว้

๒. ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนเพราะกิจกรรมทั้งของผู้เรียน และผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ในเรื่องความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ ดังนี้

^{๕๘} ทัศนีย์ ศุภเมธี, พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

^{๕๙} วไลพร คุโณทัย, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐) หน้า ๑๕.

^{๖๐} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

วารี ธีระจิตร ได้กล่าวถึง ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน ที่มีต่อการ เรียนรู้
ไว้ ดังนี้^{๖๑}

๑. กิจกรรมเร้าความสนใจของเด็ก
๒. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ
๓. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
๔. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความความรับผิดชอบ
๕. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๖. กิจกรรมจะช่วยให้ให้นักเรียนได้มีการเคลื่อนไหว
๗. กิจกรรมจะช่วยให้ให้นักเรียนได้รู้สึกสนุกสนาน
๘. กิจกรรมจะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
๙. กิจกรรมจะช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
๑๐. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความงอกงามและพัฒนาการของเด็ก
๑๑. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะ
๑๒. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
๑๓. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่
๑๔. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจบทเรียน
๑๕. กิจกรรมจะช่วยเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้งความงามในเรื่องต่างๆ

๓. องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี (๒๕๔๗, หน้า ๕๗-๕๘) กล่าวว่า องค์ประกอบด้านการ
จัดกิจกรรมการเรียนการสอนมี ๓ ส่วน ดังนี้^{๖๒}

๑. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นนำ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จะเร้า
ให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียน และอยากจะเรียนเนื้อหาต่อไปกิจกรรมในขั้นนี้ จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการสนทนา กิจกรรมการใช้คำถาม กิจกรรมทางปัญญา กิจกรรมสาธิต กิจกรรม
การเล่านิทาน กิจกรรมเกมจำลองสถานการณ์ กิจกรรมการร้องเพลง

^{๖๑}วารี ธีระจิตร, การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

^{๖๒} พระมหาอุทัยดิพงษ์ เลิศศรี “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์”, ปริญญานิพนธ์ กศ.ม., (การบริหารการศึกษา : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๓

๒. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ เป็นกิจกรรมหลักของการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการอภิปราย กิจกรรมการบรรยาย กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการสังเกตและการจดบันทึก กิจกรรมการค้นคว้าในห้อง สมุด กิจกรรมการทดลอง กิจกรรมการแสดงแบบต่างๆ และกิจกรรมการค้นคว้ารายงาน

๓. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนมาทั้งหมด อาจจัดกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น การสรุป การอภิปราย การททารายงานกลุ่ม การเขียนเรียงความ เพื่อสรุปแนวคิดที่ได้เรียนไป การใช้โสตทัศนูปกรณ์ เพื่อสรุปสาระสำคัญ การสนทนาซักถามระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การใช้คำถาม การใช้เกม การมอบหมายงานให้ไปปฏิบัติการจัดแสดง การจัดนิทรรศการ การจัดป้ายนิเทศ การศึกษานอกสถานที่ การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมใดให้สัมพันธ์ กับกิจกรรมใดก็ได้ตามความเหมาะสม เพียงแต่ให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบทเรียน และ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอน

สรุปว่า องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรม การเรียนการสอนขั้นนำ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดก็ได้ เพียงแต่ให้เหมาะสมกับ เนื้อหาของบทเรียน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอนจากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนา ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนพระปรีชาธิธรรม แผนกบาลีเน้นการท่องจำเป็นหลัก หลังจากให้ผู้เรียน ท่องจำแล้วผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบแปลเป็นหลัก ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร ผู้เรียนมีการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเองทางด้านความรู้ความคิด ด้านคุณภาพ และด้านสุขภาพร่างกาย ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไปเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต คือ สติปัญญา ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและบุคลิกภาพ กิจกรรมของผู้เรียนและ ของผู้สอนที่เหมาะสม ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริงผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจสอดคล้องกับวัย สติปัญญา ความสามารถของผู้เรียน และเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียน คิดเป็น ทาเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒.๔.๖ ด้านการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของการจัดการศึกษา เพราะการวัดผล และประเมินผลจะแสดงผลการตรวจสอบการเรียนรู้การสอนของผู้เรียนว่าเป็นไปตามผลการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้ และจุดหมายของหลักสูตรเพียงใดซึ่งจะเป็นข้อมูลของผู้สอน ในการใช้ประกอบการปรับปรุง และพัฒนาผลการเรียนการสอนต่อไปในเรื่องการวัดผลและประเมินผลนี้ ได้มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของการวัดผลและประเมินผล

สุราษฎร์ พรหมจันทร์ ให้ความหมายของการวัดและประเมินผลว่า การวัดผล หมายถึง การกำหนดค่าแทนคุณลักษณะที่ต้องการจะวัด โดยใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพไปวัดหรือไปตรวจสอบ เช่น ใช้ข้อสอบวัดความสามารถในการแก้ปัญหาในการทำงานของผู้เรียน เป็นต้น ส่วนการประเมินผลนั้น เป็นกระบวนการในการวินิจฉัยตัดสินคุณค่าคุณลักษณะที่ได้วัด มาเทียบกับเกณฑ์ว่า สมควรผ่านหรือไม่ผ่าน สอบได้หรือสอบตกในทำนองนี้ ดังนั้น กระบวนการในการประเมินผล จะต้องทำหลังจากได้มีการวัดผลมาก่อนแล้วเสมอ^{๖๓}

อำนาจ เลิศขันธ์ กล่าวว่า การวัดผล หมายถึง กระบวนการกำหนดรายละเอียดของ ข้อมูลให้เป็นตัวเลข ภายใต้กฎเกณฑ์ในการกำหนดตัวเลขแทนปริมาณ ของสิ่งที่จะวัดตาม คุณลักษณะ ส่วนการประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจข้อมูลที่ได้จากการวัดผลอย่างมี หลักเกณฑ์^{๖๔}

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ กล่าวว่า การวัดผล (Measurement) เป็นกระบวนการที่กำหนด จำนวนตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมายและเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่าง ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่จะวัดนั้น เช่น การวัดความสามารถทางสมองด้านต่างๆ การวัดคุณสมบัติทาง กายภาพ เช่น น้ำหนัก ขนาดของวัตถุ ผลที่ได้จากการวัดเป็นจำนวนตัวเลข จุดมุ่งหมายของการ วัดผลนั้น เป็นการตรวจสอบการสอนของครูอาจารย์และการเรียนของผู้เรียน ในด้านการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านทักษะปฏิบัติ (Psychomotor Domain) ด้านเจตคติ (Affective Domain)

สำหรับการประเมินผล (Evaluation) เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่า ความจริงและการกระทำ บางทีขึ้นอยู่กับ การวัดเพียงอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบ แต่โดยทั่วไปจะ

^{๖๓} สุราษฎร์ พรหมจันทร์, *ยุทธวิธีการเรียนการสอนวิชาเทคนิค*, ฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพฯ : สถาบัน เทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๗.

^{๖๔}อำนาจ เลิศขันธ์, *คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๗.

เป็นการรวมการวัดหลายทางๆ โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบประกอบการพิจารณา การประเมินผลแต่ละครั้ง จะประกอบด้วยผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เกณฑ์การพิจารณา และการตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๖๕}

๒. ความสำคัญของการวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน การสอนที่สมบูรณ์จะต้องเริ่มที่การตั้งจุดมุ่งหมายของการสอน เตรียมเนื้อหา กิจกรรมและสื่อในเรื่องที่จะสอน สร้างเครื่องมือวัดและประเมินผล ลงมือสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนแล้ว การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ยังกระทำเพื่อจะได้ทราบ พื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน และเพื่อตัดสินใจเลื่อนชั้น ดังนั้น การวัดผลและประเมินผลเป็นกิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง การเรียนการสอนจะได้ผลดีเพียงไร หรือบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ย่อมทราบได้จากการวัดผลหรือประเมินผล

หน้าที่ของผู้บริหารในด้านการวัดและประเมินผล คือ การส่งเสริมให้ครูรู้จักหลักการ และ วิธีการวัดผลและประเมินผลนอกจากนั้นตัวผู้บริหารเองต้องมีความรู้ในเรื่องการวัดผล และ ประเมินผลด้วย เพราะจะได้เข้าใจ และสามารถแนะนำครูผู้สอนได้ ผู้บริหารจะต้องช่วยบริการและอำนวยความสะดวกในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลต่างๆ^{๖๖}

สรุปว่า การวัดและประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็นในการเรียนการสอน เพราะเป็นวิธีการที่จะทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนว่าเป็นอย่างไร ทำให้ทราบว่าผลการเรียนการสอนดีเพียงไร หรือบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ดังนั้น ผู้บริหารต้องมีความรู้ในเรื่องการวัดผลและประเมินผล และอำนวยความสะดวกในการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลต่างๆ

๓. องค์ประกอบของการประเมินผล

ไพศาล หวังพานิช กล่าวว่า การประเมินผลมีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ^{๖๗}

^{๖๕} รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, การบริหารงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

^{๖๖} ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ, การจัดและการบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๘๑-๘๒.

^{๖๗} ไพศาล หวังพานิช, การวัดผลการศึกษา, (กรุงเทพฯ มหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

๑. ผลการวัดทำให้ทราบสภาพความจริงของสิ่งที่จะประเมินว่ามีปริมาณเท่าไร มีคุณสมบัติอย่างไร เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์

๒. เกณฑ์การพิจารณาในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือสิ่งใดเลว สิ่งใดใช้ได้หรือใช้ไม่ได้นั้น จะต้องมีหลักหรือบรรทัดฐานที่ต้องการ โดยนำผลการวัดนั้นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หรือมาตรฐานที่ต้องการเกณฑ์การพิจารณา ในการประเมินผลการศึกษานั้นคือ จุดมุ่งหมาย ของการศึกษานั้นเอง

๓. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลการปฏิบัติ ซึ่งได้รับจากการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่าสูงต่ำกว่ากันขนาดไหน ทั้งนี้การตัดสินใจที่ดี ต้องอาศัยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ทุกแง่มุมและการกระทำทุกอย่างยุติธรรม โดยอาศัยสภาพและความเหมาะสมต่าง ๆ ประกอบหรือต้องมีคุณธรรมที่ดี

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (๒๕๓๕, หน้า ๑๕๕) กล่าวว่า องค์ประกอบด้าน การประเมินผล คือ^{๖๘}

๑. ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เช่น จากการสังเกตการตรวจงานการสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ

๒. เกณฑ์การพิจารณา เพื่อจะใช้เป็นแนวทางหรือหลักในการพิจารณาว่า เก่ง - อ่อน พอใจ - ไม่พอใจ ผ่าน - ไม่ผ่าน โดยนำผลที่วัดได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

๓. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การวัดผลการเรียนรู้ และจุดมุ่งหมายของการวัดผล เป็นการตรวจสอบการสอนของผู้สอนและการเรียนของผู้เรียน ใน ๓ ด้าน คือ

๓.๑ ด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive domain)

๓.๒ ด้านทักษะการปฏิบัติ (psychomotor domain)

๓.๓ ด้านเจตคติ (affective domain)

๔. ประโยชน์ของการวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผล เป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการเรียนการสอน มีประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครูอาจารย์ ทำให้ครูอาจารย์ทราบว่าผลการสอนของตนเองเป็นอย่างไรและจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

^{๖๘} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (๒๕๓๕, หน้า ๑๕๕)

๒. เพื่อปรับปรุงการเรียนของนักเรียนนักศึกษา นักเรียนนักศึกษาจะได้ทราบว่า ตนมีความรู้ ความเข้าใจในบทเรียนหรือไม่เพียงใด ซึ่งจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงตนเอง

๓. เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารงานในสถานศึกษาทำให้ทราบสภาพที่แท้จริงของหลักสูตร โครงการสอน บันทึกการสอน ที่นำมาสู่การปฏิบัติว่า ประสบปัญหาอย่างไรจะได้แก้ไขปรับปรุงอย่างไร

๔. เพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาทั่วไป เช่น ผลการเรียนการศึกษาสำเร็จตามหลักสูตรเป็นแนวทางในการทำงานและศึกษาต่อ

๕. เป็นหลักฐานด้านการศึกษาของสถานศึกษาในด้านการรับนักศึกษา ผลการเรียนและการสำเร็จตามหลักสูตร

๖. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สถานศึกษาในด้านผลการเรียน และการสำเร็จ การเรียน ของนักเรียนนักศึกษา^{๖๕}

สรุปว่า การวัดและประเมินผลทำให้ผู้สอนและผู้เรียนทราบข้อบกพร่องของตนเอง ผู้สอนก็ทราบว่าผลการสอนของตนเองเป็นอย่างไร ผู้เรียนก็ทราบว่าตนเองมีความรู้ ความเข้าใจเพียงใด ซึ่งจะเป็นข้อมูลในการปรับปรุง พัฒนาทั้งผู้สอนและผู้เรียน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า มีงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง กับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ดังต่อไปนี้

ทวิ บุญมี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่พบว่า “ผู้เรียนส่วนใหญ่ต้องการ ให้มีการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์ ของการเรียนการสอนให้ทราบการสอนใช้วิธีการบรรยายเป็นหลักและมักใช้กระดานและชอล์ก เป็นอุปกรณ์การสอน ผลการเรียนการสอนยังไม่เป็นที่น่าพอใจและประกาศนียบัตรยังไม่เป็นที่ ยอมรับ

^{๖๕} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

กับสังคมภายนอกครูผู้สอนยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และทางราชการ อย่างเพียงพอ”^{๑๐}

ปรเมศวร์ ภูมุลเมือง, ๒๕๔๔ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ.๒๕๐๕-๒๕๔๒ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. ๒๕๐๕- ๒๕๔๒ ทั้ง ๓ แผนก คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา และศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคของการจัดการศึกษา ทั้ง ๓ แผนก ผลการวิจัยพบว่า

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคามได้จัดรวมวัดต่างๆ ในแต่ละอำเภอให้เป็นสำนักเรียนรวม โดยแต่ละอำเภอจะมีสำนักเรียนรวม ๑ แห่ง การจัดการเรียนการสอนแผนกธรรมนี้ ดำเนินการตามความสามารถของคณะสงฆ์แต่ละอำเภอ การจัดการอยู่ในลักษณะล่าหลังทั้งด้านหลักสูตร และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนผู้สอบได้ และการสนับสนุนจากชุมชนลดลง สภาพทั่วไปจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ในส่วนของ การดำเนินการนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะปานกลาง ยังจะต้องปรับปรุงและพัฒนาต่อไป สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการนั้น สำนักเรียนและโรงเรียนส่วนใหญ่ขาดแคลนครูที่มีความรู้ความเข้าใจ ความสามารถ นักเรียนที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนามี ๒ ลักษณะคือ ขากจนที่สุด และถูกคัดชื่อออกจากโรงเรียนของรัฐ ส่วนงบประมาณการจัดการเรียนการสอน ทั้ง ๓ แผนก ยังต้องได้รับการอุดหนุนอีกจำนวนมากจึงจะทำให้การศึกษามีคุณภาพ เพื่อพัฒนาสถาบันให้เป็นหลักยึดเหนี่ยวของสังคมไทยให้ดำรงอยู่สืบไป”^{๑๑}

สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, ๒๕๔๒ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ ๒) ศึกษาสภาพของสงฆ์ที่อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ๓) ศึกษาความต้องการด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ๔) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แยกส่วนออกจากระบบการบริหารการศึกษาของชาติ ทำให้เกิดปัญหาทั้งด้านการจัดงบประมาณ การบริหารหลักสูตร

^{๑๐} ทวี บุญมี, “การจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๓๕, บทคัดย่อ.

^{๑๑} อ่างใน (พระมหาสุทธีวิทย์ วัลย์ริต) “ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนวัดราชสิงขร กรุงเทพมหานคร” มหาวิทยาลัยนเรศวร ๒๕๕๓ : หน้า ๕๑

กระบวนการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล คุณภาพการศึกษา คุณภาพของบุคลากรทางการศึกษา ทั้งผู้บริหารและครูสอน ตลอดจนสวัสดิการและความมั่นคงในอาชีพหลักสูตรการศึกษา ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ผู้ต้องการขยายโอกาสทางการศึกษา ผู้ประสงค์จะเป็นศาสนทายาทและผู้บวชตามประเพณี^{๑๒}

ธนู ศรีทองทวีศักดิ์ทอง ทิพย์บรรจงโสดาดี ได้จัดทำการศึกษา วิจัยการศึกษา แนวทางพัฒนา สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ได้แสดงความเห็นว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี มีสภาพปัญหาคือสภาพทั่วไปของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี คือด้านปัจจัยนำเข้า กำลังเผชิญกับสภาพปัญหา การดูแลความพร้อมของอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย ต่อบรรยากาศทางวิชาการ จำนวนนักเรียนเข้าสอบและนักเรียนที่สอบได้มีแนวโน้มเฉลี่ยลดลง ขาดแคลนครูสอนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ปัญหาการบริหารที่รับผิดชอบเฉพาะการวัดผลอย่างเดียว ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา งบประมาณไม่เพียงพอ หลักสูตรมุ่งแนวตั้ง^{๑๓}

ไพโรจน์ กนโก (นวลสำลี) ได้ศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามสถานภาพและประเภทของครูอาจารย์ในงาน ๔ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลพบว่า^{๑๔} ครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและเป็นรายด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน รองลงมา ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ตามลำดับ และจากการเปรียบเทียบปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครู อาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ที่เป็นบรรพชิตและฆราวาสพบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมและเป็นรายด้าน ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณา

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน

^{๑๓} ธนูศรี ทองทวีศักดิ์ ทองทิพย์ บรรจงโสดาดี, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ พ.ศ. ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

^{๑๔} ไพโรจน์ กนโก (นวลสำลี), “การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

เป็นรายชื่อทั้ง ๔ ด้าน พบว่า มีปัญหาแตกต่างกัน จำนวน ๑ ข้อ ได้แก่ ครูขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการจัดทำแผนการสอน ครูอาจารย์มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยครูอาจารย์ที่เป็นบรรพชิตมีปัญหามากกว่าครูอาจารย์ที่เป็นฆราวาส

พระมหาอภิสิทธิ์ จักรแก้ว ได้ทำการวิจัยการศึกษาการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กลุ่ม ๑ ใน ๖ ด้าน คือ การวางแผนงานวิชาการ การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การพัฒนาและส่งเสริมด้านงานวิชาการ การจัดสื่อการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ผลการวิจัยทำให้พบว่า การบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก ๔ ด้าน คือ การวางแผนงานวิชาการ การบริหารหลักสูตร การพัฒนาและส่งเสริมงานด้านวิชาการ และการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ และอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ด้าน คือ การจัดการเรียนรู้ และการจัดสื่อการเรียนรู้^{๓๕}

สรุปแนวคิดจากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรมีความต้องการศึกษาพระปริยัติธรรมในระดับปานกลาง และไม่ได้ศึกษานักธรรมหลังจากบวชมาแล้ว โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรในภาคใต้และภาคกลางไม่สนใจศึกษาแผนกธรรม อาจจะมีปัจจัยอื่นที่จะต้องศึกษาต่อไป

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

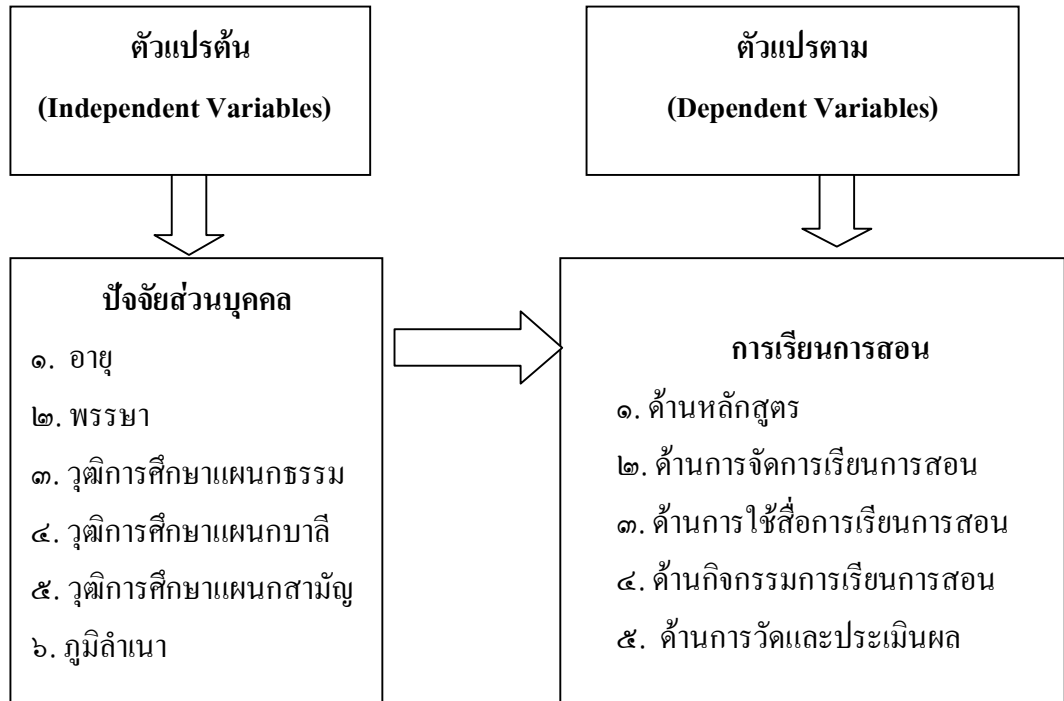
การวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือปัจจัยส่วนบุคคลของประชากรในการวิจัย ได้แก่ ครูและนักเรียน ซึ่งประกอบด้วย พรรษา อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ในการทำงาน

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แยกเป็น ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดและการประเมินผล ดังปรากฏในแผนภูมิที่ ๒.๑ ดังนี้

^{๓๕} พระมหาอภิสิทธิ์ จักรแก้ว, “การศึกษาการบริหารงานวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กลุ่ม ๑”, **ปริญญาธิพนธ์ กศ.ม.**, (การบริหารการศึกษา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

แผนภูมิที่ ๒.๑ ตัวแปรต้นและตัวแปรตาม

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง“การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุสามเณรในเขตบางกอกน้อย จำนวน ๑๓ วัด ประชากรรวม ๑๓๐ รูป และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕๗รูป ดังปรากฏรายละเอียดตามตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ที่	สำนักเรียน	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	
		นักเรียน	กลุ่มตัวอย่าง
๑	วัดคูสิตาราม	๑๐	
๒	วัดระฆังโฆสิตาราม	๑๐	
๓	วัดพระยาทำ	๑๐	
๔	วัดสุทธาราม	๑๐	
๕	วัดศรีหิโกรศร	๑๐	

๖	วัดชินโรสาราม	๑๐	
๗	วัดศรีสุदारาม	๑๐	
๘	วัดอมรินทราราม	๑๐	
๙	วัดสุวรรณาราม	๑๐	
๑๐	วัดคงมูลเหล็ก	๑๐	
๑๑	วัดเจ้าอาม	๑๐	
๑๒	วัดโพธิ์เรียง	๑๐	
๑๓	วัดบางขุนนนท์	๑๐	
รวม		๑๓๐	๕๗

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาจะเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาได้สร้างขึ้นเอง โดยต้องการให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และเนื้อหาจากแนวคิดที่ต้องการที่จะศึกษา พร้อมทั้งนำไปหาคุณภาพของเครื่องมือก่อนนำไปใช้จริงจำนวน ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ลักษณะของแบบสอบถามฉบับนี้เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Likert scale) โดยมีการพิจารณา ๕ ระดับดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

ระดับ ๓ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง มีระดับการปฏิบัติที่น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับสภาพ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ
แนวทาง การพัฒนาการ การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ใน ๕ ด้านคือ

๑. ด้านหลักสูตร
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

๓.๓ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี หลักการ
เอกสาร คู่มือการบริหารจัดการศึกษา การเรียนการสอนของครูคณะสงฆ์ไทยที่เกี่ยวข้อง และ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วสร้างแบบสอบถาม โดยให้สอดคล้องวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งเป็น
คำถามปลายปิด (Close Ended Question) มีทั้งให้เลือกตอบและแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating
Scale) กำหนดค่าน้ำหนักคะแนนเป็น ๕ ระดับ และคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) เพื่อ
เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นและตอบได้โดยเสรี

๒. เมื่อได้สร้างแล้วผู้วิจัยจึงนำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และให้
ผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน คือ ๑) พระปลัด ดร. อวิรุทธ์ อานนุ โท, ๒) ผศ.ดร. สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย ๓) รศ. ดร.
สมชาย พิทักษ์ธนาคม ๔) ผศ.ดร. สมศักดิ์ บุญปุ๋, ๕) และได้ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของ
เชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบความถูกต้องของภาษา ความชัดเจนของภาษาและความ
ครอบคลุมของเนื้อหา ซึ่งได้ค่า I.O.C. อยู่ระหว่าง ๐.๖๗-๑๐๐ และผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามมา
ปรับปรุง ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๓. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try-Out) กับสำนักเรียน
พระปริยัติธรรมในกรุงเทพมหานครที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้จำนวน ๑ วัด ซึ่งมีผู้ตอบ
แบบสอบถามจำนวน ๓๐ รูป และนำข้อมูลมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตร
สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)^๑ ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่น ของ
แบบสอบถาม ดังนี้

^๑ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร:สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๘๖.

๑) ชุดสำหรับนักเรียนมีค่าความเชื่อมั่นในแต่ละด้านดังนี้ ๑. ด้านหลักสูตรได้ค่าความเชื่อมั่นที่ ๐.๖๘๓, ๒. ด้านการจัดการเรียนการสอนได้ค่าความเชื่อมั่นที่ ๐.๔๕๑, ๓. ด้านสื่อการเรียนการสอนได้ค่าความเชื่อมั่นที่ ๐.๔๒๘, ๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนได้ค่าความเชื่อมั่นที่ ๐.๕๑๒, ๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ ๐.๕๐๗,

๔. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข และนำไปพบอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญเดิม เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและเสนอแนะจนได้รับความเห็นชอบ จึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกับประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ต่อไป

๕. นำแบบสอบถามที่ผ่านความเห็นชอบแล้ว ไปทดลองกับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ๓๐ คนแล้ว นำไปหาค่าความเชื่อมั่น เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ โดยวิธีการ หาค่าสัมประสิทธิ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา-โท-เอก ซึ่งผลการหาค่าสัมประสิทธิ์ของนักเรียนได้เท่ากับ ๐.๔๘๖ และค่าสัมประสิทธิ์ของมัธยมศึกษา-โท-เอก ได้เท่ากับ ๐.๕๗๖ ค่าความเชื่อมั่นดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์ จึงถือว่าแบบสอบถามนี้ สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ได้

๖. แบบสัมภาษณ์เจาะลึกเกี่ยวกับการเรียนการสอนของครูสำนักพระปริยัติธรรม แผนกธรรมในเขตบางกอกน้อย ๕ ประเด็น โดยสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและครูสอนจำนวน ๒๗ รูป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อได้แบบสอบถามที่มีความเชื่อถือแล้ว และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตรงประเด็นที่ศึกษาแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยทำหนังสือจาก ผู้อำนวยการหลักสูตรการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อออกหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบแบบสอบถาม

๒. ผู้วิจัยนำหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์จากเจ้าสำนักเรียนเขตบางกอกน้อย ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้วิจัยประสานงานไปยังสำนักเรียนวัดคูสิตาราม, วัดระฆังโฆสิตาราม, วัดพระยาทำ, วัดสุทธาราม, วัดศรีหไกรสร, วัดชินโรสาราม, วัดศรีสุदारาม, วัดอมรินทราราม, วัดสุวรรณาราม, วัดคงมุลเหล็ก, วัดเจ้าอาม, วัดโพธิ์เรียง, วัดบางขุนนนท์ ที่เป็นกลุ่มประชากร ในการวิจัยเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากร

๕. รวบรวมข้อมูลตรวจนับแบบสอบถามด้วยตนเอง ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ทั้งสิ้น ๕๗ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ จากสำนักเรียนวัดคูสิตาราม, วัดระฆังโฆสิตาราม, วัดพระยาทำ, วัดสุท

ธาราม, วัดศรีหิโกรศร, วัดชินอรสาราม, วัดศรีสุदारาม, วัดอมรินทราราม, วัดสุวรรณาราม, วัดดงมูลเหล็ก, วัดเจ้าอาม, วัดโพธิ์เรียง, วัดบางขุนนนท์ โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในช่วงเดือนกันยายน ๒๕๕๕ เป็นเวลาทั้งสิ้น ๑๐ วัน

๖. เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้อัไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ค่าแจกแจงความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage)

๒. วิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) เป็นรายชื่อและรายด้าน ซึ่งเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด กำหนดคะแนนเป็น ๕, ๔, ๓, ๒, และ ๑ ตามลำดับ แล้วนำค่าเฉลี่ยมาแปลความหมาย โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้

๑.๐๐ – ๑.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยน้อยที่สุด
๑.๕๑ – ๒.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยน้อย
๒.๕๑- ๓.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยปานกลาง
๓.๕๑- ๔.๕๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยมาก
๔.๕๑- ๕.๐๐	หมายถึง	มีความเห็นด้วยมากที่สุด

๓. วิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิด โดยเขียนในลักษณะความเรียง ประกอบบริบท

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ที่ใช้อย่างแพร่หลาย คือ

สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) จะเป็นค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่

๑. ค่าความถี่ร้อยละ (Percentage)

๒. ค่าเฉลี่ย \bar{x}

๓. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D

๔. การวิเคราะห์หาค่า t- Test and F-Test (one-way anova) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลความผันแปร

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๑ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๓ การทดสอบสมมติฐาน

๔.๑ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์จะใช้รูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อหาค่าความถี่และค่าร้อยละ

ตอนที่ ๒ วิเคราะห์สภาพการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ ด้าน เพื่อหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) S.D.

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์การเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยพื้นฐาน โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของนักเรียน

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของนักเรียน

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๑. อายุ		
ต่ำกว่า ๑๒ ปี	๒	๒.๑
๑๒- ๑๖ ปี	๒๖	๒๖.๘
๑๗- ๒๑ ปี	๑๓	๑๔.๔
๒๒-๒๖ ปี	๒๓	๒๒.๓
๒๗- ๓๑ ปี	๕	๕.๓
๓๑ ปีขึ้นไป	๒๔	๒๔.๓
รวม	๕๓	๑๐๐.๐
๒. พรรษา		
ต่ำกว่า ๓ พรรษา	๓๔	๓๕.๓
๓-๖ พรรษา	๒๐	๒๐.๖
๗- ๑๐ พรรษา	๒	๓.๑
๑๐ พรรษาขึ้นไป	๑	๑.๐
รวม	๕๗	๑๐๐.๐
๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม		
นักธรรมตรี	๓๔	๓๘.๔
นักธรรมโท	๑๐	๑๐.๓
นักธรรมเอก	๑๓	๑๑.๓
รวม	๕๗	๑๐๐.๐
๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี		
เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒-ป.ธ.๓)	๒๖	๕๔.๖
เปรียญโท(ประโยค ๔-๕-๖)	๒	๒.๓
เปรียญเอก (ประโยค ๗-๘-๙)	๒	๒.๓
รวม	๓๐	๑๐๐.๐

ตาราง ๔.๑ (ต่อ)

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๔. วุฒิกการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ		
ต่ำกว่า มัธยมศึกษา	๑๕	๑๕.๖
มัธยมศึกษาตอนต้น	๓๑	๓๒.๐
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๒๕	๒๕.๗
สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไป	๒๒	๒๒.๗
รวม	๙๓	๑๐๐.๐
๖. ภูมิภาค		
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๕	๕๐.๕
ภาคกลาง	๔๑	๔๒.๓
ภาคใต้	๓	๓.๑
ภาคเหนือ	๔	๔.๑
รวม	๙๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีอายุ ๑๒-๑๖ ปี จำนวน ๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ อายุระหว่าง ๑๗-๒๑ ปี จำนวน ๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๔ อายุ ๒๒-๒๖ ปี จำนวน ๒๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๗ อายุ ๒๗-๓๑ ปี จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕.๓ อายุ ๓๑ ปีขึ้นไป ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗ และอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๑ ด้านพรญาพบว่า ส่วนใหญ่มีพรญาต่ำกว่า ๓ พรญาจำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๓ พรญา ๓-๖ พรญามีจำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖ ด้านนักรรรมส่วนใหญ่เป็นนักรรรมชั้นตรีมีจำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๔ นักรรรมชั้นโทจำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๓ และนักรรรมชั้นเอกจำนวน ๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๓ ด้านระดับบาลีที่กำลังศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่กำลังศึกษาบาลีในระดับ เปรียญตรี จำนวน ๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๖ ระดับเปรียญโท จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๑ และระดับเปรียญเอก จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๑ ด้านวุฒิกการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่มีวุฒิกการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๓๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐ รองลงมา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗ สูงกว่ามัธยมศึกษาขึ้นไปจำนวน ๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๗ และระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาจำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๖ ด้านภูมิภาคเดิม พบว่าส่วนใหญ่ มีภูมิภาคเดิมภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๔๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๕ รองลงมาคือภาคกลางจำนวน ๔๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๓ ภาคตะวันออกจำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๑ และน้อยที่สุดคือ ภาคใต้ จำนวน ๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๑ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ สภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน เพื่อหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิเคราะห์สภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ของนักเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณค่าคะแนนเฉลี่ย *Mean* และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน *S.D.* แล้วแปลความหมาย ค่าคะแนนเฉลี่ยโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ผลการวิเคราะห์มีรายละเอียดตามตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านหลักสูตร	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๕๗)			
		\bar{X}	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	หลักสูตรการเรียนมีเนื้อหาสาระในการเรียนรู้	๓.๘๒	๐.๘๔	มาก	๔
	ได้เหมาะสมกับระดับชั้นเรียน				
๒	หลักสูตรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนา	๓.๘๘	๐.๖๘	มาก	๑
	นักเรียนให้เป็นคนดี เก่งและมีความสุข				
๓	หลักสูตรแต่ละระดับชั้น มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้	๓.๘๘	๐.๖๑	มาก	๑
	รู้จักคิดและแก้ปัญหาชีวิต				
๔	หลักสูตรมีสาระสร้างคุณลักษณะอันพึง	๓.๘๕	๐.๘๔	มาก	๓
	ประสงค์ให้นักเรียน รู้จักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง				
๕	หลักสูตรมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับวัยของ	๓.๖๑	๐.๘๓	มาก	๕
	นักเรียน				
๖	หลักสูตรมีเนื้อหาสาระกว้างเกินไปในการ	๓.๓๒	๑.๐๐	ปานกลาง	๖
	เรียนแต่ละชั้น				
๗	หลักสูตรมีเนื้อหาสาระมากเป็นเหตุให้	๓.๐๕	๑.๐๔	ปานกลาง	๗
	นักเรียน เพื่อน				

ภาพรวม	๓.๖๓	๐.๘๖	มาก
จากตารางที่ ๔.๒ พบว่านักเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย ด้านหลักสูตรในภาพรวมมีระดับการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๓$)			

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๒ ข้อแรก อยู่ในระดับมาก คือ หลักสูตรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข ($\bar{X} = ๓.๘๘$) และหลักสูตรแต่ละระดับชั้น มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักคิดและแก้ปัญหาชีวิต ($\bar{X} = ๓.๘๘$) รองลงมา คือ ประสงค์ให้นักเรียน รู้จักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ($\bar{X} = ๓.๘๕$) และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ หลักสูตรมีเนื้อหาสาระมากเป็นเหตุให้นักเรียนเรียนไม่ทันเพื่อน ($\bar{X} = ๓.๐๕$)

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านการจัดการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๕๗)			
		\bar{X}	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	ครูกำหนดเนื้อหาสาระในการสอนแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับเวลาเรียน	๓.๕๕	๐.๘๒	มาก	๒
๒	ครูจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในการทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้น	๓.๓๓	๐.๕๓	ปานกลาง	๕
๓	นักเรียนได้เตรียมตัวก่อนมาเรียนด้วยการอ่านหนังสือล่วงหน้าสม่ำเสมอ	๓.๒๕	๑.๐๕	ปานกลาง	๗
๔	นักเรียนได้วางแผนการเรียนตามตารางที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี	๓.๓๑	๑.๐๐	ปานกลาง	๖
๕	นักเรียนได้ศึกษาเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนทุกรายวิชาที่เรียนเป็นอย่างดี	๓.๔๓	๐.๕๒	ปานกลาง	๔
๖	นักเรียนมีรับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ในการเรียนเป็นอย่างดี	๓.๖๑	๐.๗๘	มาก	๑
๗	ครูเน้นการจัดการเรียนรู้โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทั้งในห้องเรียนและนอก	๓.๕๕	๐.๕๖	มาก	๓

ห้องเรียน	ภาพรวม	๓.๔๔	๐.๕๒	ปานกลาง
-----------	--------	------	------	---------

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูค่านักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย ด้านการจัดการเรียนการสอนในภาพรวม มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๔$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก คือ นักเรียนมีรับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ในการเรียนเป็นอย่างดี ($\bar{X} = ๓.๖๑$) รองลงมา คือ ครูกำหนดเนื้อหาสาระในการสอนแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับเวลาเรียน ($\bar{X} = ๓.๕๕$) ครูเน้นการจัดการเรียนรู้ โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ($\bar{X} = ๓.๕๕$) และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ นักเรียนได้เตรียมตัวก่อนมาเรียนด้วยการอ่านหนังสือล่วงหน้าสม่ำเสมอ ($\bar{X} = ๓.๒๕$)

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูค่านักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๕๗)			
		\bar{X}	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง	๓.๕๕	๐.๕๔	มาก	๒
๒	ครูจัดกิจกรรมแสดงการสาธิตโดยการจำลองเหตุการณ์ให้นักเรียนแก้ปัญหตามสถานการณ์	๓.๒๘	๑.๐๕	ปานกลาง	๗
๓	ครูจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมที่ดีงาม	๓.๕๕	๐.๕๘	มาก	๒
๔	ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามปัญหาและแสดงความคิดเห็นในห้องเรียนได้	๓.๗๕	๐.๕๕	มาก	๑
๕	นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไปประยุกต์ใช้จริงได้	๓.๕๖	๐.๕๗	มาก	๔
๖	ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายให้นักเรียนได้เข้าใจเนื้อหาสาระที่เรียน	๓.๕๓	๑.๐๑	มาก	๕
๗	ครูได้เสนอแนะให้นักเรียนจัดกิจกรรมเสริมในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง	๓.๔๒	๐.๕๕	ปานกลาง	๖

ภาพรวม	๓.๕๕	๐.๕๕	มาก
--------	------	------	-----

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่านักเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพการจัดการเรียนการสอนของครู สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านสื่อการเรียนการสอนในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๕$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรก คือครูเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามปัญหาและแสดงความคิดเห็นในห้องเรียนได้ ($\bar{X} = ๓.๖๕$) รองลงมา คือ ครูจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมที่ดีงาม ($\bar{X} = ๓.๕๕$) ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = ๓.๕๕$) และ ข้อที่นักเรียนมีความเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุดตามระดับลงมาคือ ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายให้นักเรียนได้เข้าใจเนื้อหาสาระที่เรียน ($\bar{X} = ๓.๕๓$) และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ข้อ คือ ครูได้เสนอแนะให้นักเรียนจัดกิจกรรมเสริมในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = ๓.๔๒$) และครูจัดกิจกรรมแสดงการสาธิตโดยการจำลองเหตุการณ์ให้นักเรียนแก้ปัญหตามสถานการณ์ ($\bar{X} = ๓.๒๘$)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๕๗)			
		\bar{X}	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	ครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอน	๓.๒๗	๑.๑๑	ปานกลาง	๓
๒	ครูใช้สื่อสิ่งพิมพ์ที่หลากหลายในการเรียนรู้เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือเรียน ฯลฯ	๓.๓๐	๑.๒๘	ปานกลาง	๒
๓	ครูใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนทำให้เข้าใจง่าย	๓.๐๕	๑.๒๔	ปานกลาง	๖
๔	ครุนำสื่อที่อยู่ในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นหรือธรรมชาติ มาใช้สอนได้อย่างเหมาะสมกับรายวิชา	๓.๒๕	๑.๑๔	ปานกลาง	๔
๕	สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียนรู้แต่ละวิชามีน้อย	๓.๐๘	๑.๐๐	ปานกลาง	๗
๖	ท่านสอนเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้จากการใช้สื่อการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง	๓.๒๕	๑.๐๐	ปานกลาง	๔
๗	ครูใช้สิ่งแวดลอมเป็นสื่อการเรียนรู้ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์เรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพจริง	๓.๔๐	๑.๐๒	ปานกลาง	๑
ภาพรวม		๓.๒๓	๑.๑๑	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๓$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๓ ข้อแรก คือครูใช้สิ่งแวดลอมเป็นสื่อการเรียนรู้ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์เรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพจริง ($\bar{X} = ๓.๔๐$) รองลงมา คือ ครูใช้สื่อสิ่งพิมพ์ที่หลากหลายในการเรียนรู้ เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือเรียน ฯลฯ ($\bar{X} = ๓.๓๐$) และครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอน ($\bar{X} = ๓.๒๗$) และข้อที่นักเรียนมีความเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียนรู้แต่ละวิชามีน้อย ($\bar{X} = ๓.๐๘$)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ด้านการวัดและประเมินผล	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๕๗)			
		\bar{X}	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑	ครูขาดการประเมินผลก่อนเรียนในการเตรียมผู้เรียน	๓.๐๑	๐.๕๓	ปานกลาง	๓
๒	ครูได้ประเมินผลระหว่างเรียนรู้เป็นระยะๆ ด้วยการถามให้แสดงความคิดเห็น	๓.๕๑	๑.๐๔	มาก	๑
๓	ครูได้แจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบทุกครั้ง	๓.๔๑	๑.๐๕	ปานกลาง	๓
๔	ครูเน้นการประเมินตามสภาพจริงที่สอน ครูได้นำผล การประเมินผลไปแก้ไข	๓.๓๕	๑.๐๒	ปานกลาง	๕
๕	ปรับปรุงการสอนของตนเองอย่างต่อเนื่อง	๓.๔๕	๑.๐๖	ปานกลาง	๒
๖	การวัดผลและประเมินผลตรงตามจุดประสงค์ การเรียนรู้ที่กำหนด	๓.๔๐	๑.๐๘	ปานกลาง	๔
๗	การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้ไม่เป็นไปตามแผนการเรียนรู้ที่กำหนด	๓.๒๐	๑.๓๐	ปานกลาง	๖
ภาพรวม		๓.๓๔	๑.๐๘	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย ด้านการวัดผลและประเมินผลในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๔$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากอยู่ ๑ ข้อ คือ ครูได้ประเมิน ผลระหว่างเรียนรู้เป็นระยะๆ ด้วยการถามให้แสดงความคิดเห็น ($\bar{X} = ๓.๕๑$) รองลงมา คือ ครูได้นำผล การประเมินผลไปแก้ไขปรับปรุงการสอนของตนเองอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = ๓.๔๕$) ครูได้แจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบทุกครั้ง ($\bar{X} = ๓.๔๑$) และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ครูขาดการประเมินผลก่อนเรียนในการเตรียมผู้เรียน ($\bar{X} = ๓.๐๑$)

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

สรุปรวมทุกด้าน	สภาพการปฏิบัติงาน (n = ๕๗)			
	\bar{X}	S.D.	ระดับ	อันดับ
๑. ด้านหลักสูตร	๓.๖๓	๐.๘๖	มาก	๑
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๔๔	๐.๕๒	ปานกลาง	๒
๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๒๕	๐.๑๑	ปานกลาง	๕
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	๓.๓๕	๐.๕๕	ปานกลาง	๓
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	๓.๓๔	๐.๐๘	ปานกลาง	๔
ภาพรวม	๓.๔๑	๐.๕๕	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย สรุปรวมทุกด้านในภาพรวม มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๑ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ($\bar{X} = ๓.๖๓$) รองลงมา คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = ๓.๔๔$) ด้านสื่อการเรียนการสอน ($\bar{X} = ๓.๓๕$) ด้านการวัดผลและประเมินผล ($\bar{X} = ๓.๓๔$) และด้านที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{X} = ๓.๒๕$)

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์การเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยพื้นฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูลในตอนที่ ๓ นี้ เป็นการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ และภูมิภานา โดยใช้ค่าสถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน (t-test Independent Sample) และ F- test (One-Way ANOVA) ดังปรากฏในตารางที่ ๔.๘

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามอายุ โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามอายุ ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	M S	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๔.๓๕	๒	๐.๕๗	๑.๓๘	๐.๓๑
	ภายในกลุ่ม	๖๓.๘๐	๑๐๖	๐.๓๔		
	รวม	๖๘.๑๕	๑๐๘			
๒. ด้านการจัดการ เรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๕.๔๐	๒	๑.๐๘	๑.๒๔	๐.๒๖
	ภายในกลุ่ม	๖๘.๐๑	๑๐๖	๑.๐๒		
	รวม	๗๓.๔๑	๑๐๘			
๓. ด้านการกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๖.๐๕	๒	๑.๒๑	๑.๒๕	๐.๓๔
	ภายในกลุ่ม	๘๘.๒๑	๑๐๖	๐.๕๖		
	รวม	๙๔.๒๖	๑๐๘			
๔. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๕.๗๕	๒	๑.๒๔	๐.๘๘	๐.๕๓
	ภายในกลุ่ม	๑๑๕.๑๓	๑๐๖	๑.๒๖		
	รวม	๑๒๐.๘๘	๑๐๘			
๕. ด้านการวัด และประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๕.๐๓	๒	๑.๐๐	๑.๐๘	๐.๔๒
	ภายในกลุ่ม	๙๙.๓๖	๑๐๖	๑.๐๕		
	รวม	๑๐๔.๓๙	๑๐๘			
๖. ค่าเฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๕.๓๓		๒.๒๐	๑.๑๖	๐.๓๓
	ภายในกลุ่ม	๘๙.๗๐		๑.๐๑		
	รวม	๙๕.๐๓				

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ โดยภาพรวมแลรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามพรรษา โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามพรรษา ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๑	๓	๐.๔๗	๐.๖๘	๐.๖๔
	ภายในกลุ่ม	๗๑.๒๕	๕๓	๐.๗๖		
	รวม	๗๒.๖๖	๕๖			
๒. ด้านการจัด การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๔๒	๓	๐.๕๑	๐.๗๑	๐.๖๘
	ภายในกลุ่ม	๘๑.๕๘	๕๓	๐.๘๘		
	รวม	๘๓.๐๑	๕๖			
๓. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๕๗	๓	๐.๘๕	๐.๘๘	๐.๔๐
	ภายในกลุ่ม	๕๑.๗๓	๕๓	๐.๙๘		
	รวม	๕๔.๓๐	๕๖			
๔. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๒	๓	๐.๗๔	๐.๕๖	๐.๖๖
	ภายในกลุ่ม	๑๑๘.๗๐	๕๓	๑.๒๗		
	รวม	๑๒๐.๙๒	๕๖			
๕. ด้านวัดและ ประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๕	๓	๐.๖๘	๐.๖๘	๐.๕๕
	ภายในกลุ่ม	๑๐๓.๑๔	๕๓	๐.๙๗		
	รวม	๑๐๕.๒๓	๕๖			

๗. ค่าเฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๔๓	๓	๐.๖๕	๐.๖๕	๐.๕๕
	ภายในกลุ่ม	๕๓.๓๖	๕๓	๐.๕๗		
	รวม	๕๕.๓๐	๕๖			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๕ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามพรรษา โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามวุฒิการศึกษา สูงสุดแผนกนักธรรม ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๔	๓	๑.๓๔	๑.๘๒	๐.๒๖
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๓๓	๕๓	๑.๕๕		
	รวม	๒๖.๓๓	๕๖			
๒. ด้านการจัดการ เรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๘	๓	๑.๓๕	๒.๐๘	๐.๒๕
	ภายในกลุ่ม	๒๖.๐๘	๕๓	๐.๗๒		
	รวม	๒๘.๘๖	๕๖			
๓. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๓	๓	๐.๕๖	๐.๘๓	๐.๔๓
	ภายในกลุ่ม	๒๖.๘๕	๕๓	๐.๖๗		
	รวม	๒๘.๐๒	๕๖			
๔. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๓.๑๔	๓	๑.๕๗	๑.๑๔	๐.๕๘
	ภายในกลุ่ม	๔๑.๕๓	๕๓	๑.๑๕		

	รวม	๔๔.๖๓	๕๖			
๕. ด้านการวัดและ ประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๘	๓	๑.๓๕	๑.๕๖	๐.๔๓
	ภายในกลุ่ม	๓๖.๓๓	๕๓	๐.๘๘		
	รวม	๓๘.๑๑	๕๖			
เฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๔๕	๓	๐.๓๔	๑.๔๕	๐.๔๓
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๓๑	๕๓	๑.๐๑		
	รวม	๓๓.๘๐	๕๖			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม โดยภาพรวมรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามวุฒิการศึกษา สูงสุดแผนกบาลี ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๔	๓	๑.๓๒๐	๑.๘๒	๐.๒๖
	ภายในกลุ่ม	๒๓.๘๓	๕๓	๐.๖๘๖		
	รวม	๒๖.๕๑	๕๖			
๒. ด้านการจัดการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๕	๓	๑.๓๕๒	๒.๐๘	๐.๒๕
	ภายในกลุ่ม	๒๖.๐๘	๕๓	๐.๓๒๔		
	รวม	๒๘.๒๓	๕๖			
๓. ด้านสื่อการเรียน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๓	๓	๐.๕๖๓	๐.๘๓	๐.๖๔

การสอน	ภายในกลุ่ม	๒๗.๘๕	๕๓	๐.๗๔๔		
	รวม	๒๕.๐๒	๕๖			
๔. ด้านกิจกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๓.๑๔	๓	๑.๕๗๑	๑.๕๗	๐.๔๓
การเรียนการสอน	ภายในกลุ่ม	๔๑.๕๗	๕๓	๑.๑๕๓		
	รวม	๔๔.๗๑	๕๖			
๖. ด้านการวัดและ	ระหว่างกลุ่ม	๒.๗๘	๓	๑.๓๕๑	๑.๕๖	๐.๕๕
ประเมินผล	ภายในกลุ่ม	๓๖.๓๓	๕๓	๑.๐๐๕		
	รวม	๓๙.๑๑	๕๖			
	ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๕	๒	๐.๘๑๑	๑.๕๗	๐.๔๒
ค่าเฉลี่ยรวม	ภายในกลุ่ม	๓๑.๓๓	๑๐๖	๐.๖๑๐		
	รวม	๓๓.๗๒	๑๐๘			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี โดยภาพรวม และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๒.๔๔	๓	๐.๗๕๘	๐.๕๖๑	๐.๔๑

	ภายในกลุ่ม	๓๐.๕๕	๕๓	๐.๓๕๖		
	รวม	๒๓.๕๕	๕๖			
๒. ด้านการจัดการเรียน	ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๖	๓	๐.๓๒๒	๐.๓๔๘	๐.๓๕
การสอน	ภายในกลุ่ม	๘๒.๔๔	๕๓	๐.๘๘๖		
	รวม	๘๒.๕๐	๕๖			
๓. ด้านสื่อการเรียน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๔	๓	๐.๔๔๕	๐.๔๕๕	๐.๓๓
การสอน	ภายในกลุ่ม	๕๓.๐๑	๕๓	๐.๕๕๕		
	รวม	๕๔.๓๕	๕๖			
๔. ด้านกิจกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๑๖	๓	๐.๓๒๒	๐.๕๓	๐.๖๕
การเรียนการสอน	ภายในกลุ่ม	๑๑๘.๓๕	๕๓	๑.๒๓๖	๓	
	รวม	๑๒๐.๕๑	๕๖			
๕. ด้านการวัดและ	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๕	๓	๑.๓๘๖	๐.๕๒๐	๐.๔๐
ประเมินผล	ภายในกลุ่ม	๑๐๑.๐๓	๕๓	๑.๐๘๖		
	รวม	๑๐๕.๒๒	๕๖			
	ระหว่างกลุ่ม	๒.๑๓	๓	๐.๓๕๓	๐.๕๖๑	๐.๕๕
ค่าเฉลี่ยรวม	ภายในกลุ่ม	๕๓.๓๓	๕๓	๑.๐๐๐		
	รวม	๘๖.๑๕	๕๖			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ โดยภาพรวม และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามภูมิลำเนา โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามภูมิลำเนา ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๑๗	๓	๐.๔๓๙	๐.๕๘๒	๐.๖๖
	ภายในกลุ่ม	๗๑.๓๕๑	๓๙	๐.๖๒๐		
	รวม	๗๒.๖๖๘	๔๒			
๒. ด้านการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๑๕	๓	๐.๗๓๘	๐.๘๓๕	๐.๕๔
	ภายในกลุ่ม	๘๑.๑๙๘	๓๙	๐.๘๗๓		
	รวม	๘๓.๔๑๓	๔๒			
๓. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๓.๔๒๐	๓	๑.๑๔๐	๑.๑๖๙	๐.๓๘
	ภายในกลุ่ม	๙๐.๘๘๘	๓๙	๐.๘๑๕		
	รวม	๙๓.๓๐๘	๔๒			
๔. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๗๘	๓	๑.๓๙๒	๑.๐๘๓	๐.๔๐
	ภายในกลุ่ม	๑๑๖.๗๔๖	๓๙	๑.๒๕๑		
	รวม	๑๒๐.๙๒๔	๔๒			
๕. ด้านการวัดและ ประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๗๗	๓	๐.๗๕๙	๐.๖๖๔	๐.๖๒
	ภายในกลุ่ม	๑๐๒.๙๕๕	๓๙	๐.๙๖๔		
	รวม	๑๐๕.๒๓๒	๔๒			
๖. โดยภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๘๑	๓	๐.๘๙๓	๐.๘๖๖	๐.๕๒
	ภายในกลุ่ม	๙๒.๖๒๗	๓๙	๐.๙๐๔		
	รวม	๙๕.๓๐๘	๔๒			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามภูมิภาค โดยภาพรวม และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๓ การทดสอบสมมติฐาน

๔.๓.๑ สมมติฐานที่ ๑ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ ๔.๑๔ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามอายุ โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามอายุ ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	M S	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๔.๓๕	๒	๐.๕๗	๑.๓๘	๐.๓๑
	ภายในกลุ่ม	๖๗.๘๐	๑๐๖	๐.๖๔		
	รวม	๗๒.๖๖	๑๐๘			
๒. ด้านการจัดการ เรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๕.๔๐	๒	๑.๐๘	๑.๒๔	๐.๒๖
	ภายในกลุ่ม	๗๘.๐๑	๑๐๖	๑.๐๒		
	รวม	๘๓.๔๑	๑๐๘			
๓. ด้านการกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๖.๐๕	๒	๑.๒๑	๑.๒๕	๐.๓๔
	ภายในกลุ่ม	๘๘.๒๑	๑๐๖	๐.๘๖		
	รวม	๙๔.๒๖	๑๐๘			
๔. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๕.๗๕	๒	๑.๒๔	๐.๘๘	๐.๕๓
	ภายในกลุ่ม	๑๑๕.๑๓	๑๐๖	๑.๒๖		

	รวม	๑๒๐.๕๒	๑๐๘			
๕. ด้านการวัด และประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๕.๐๓	๒	๑.๐๐	๑.๐๘	๐.๔๒
	ภายในกลุ่ม	๕๕.๓๖	๑๐๖	๑.๐๕		
	รวม	๑๐๕.๒๓	๑๐๘			
๖. ค่าเฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๕.๓๓		๒.๒๐	๑.๑๖	๐.๓๗
	ภายในกลุ่ม	๘๕.๗๐		๑.๐๑		
	รวม	๙๑.๐๓				

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ การทดสอบสมมติฐานระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ โดยภาพรวมแลรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๓.๒ สมมติฐานที่ ๒ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ ๔.๑๕ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามพรรษา โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามพรรษา ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	M S	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๖.๘๕๐	๓	๒.๒๘	๔.๑๒	๐.๐๘
	ภายในกลุ่ม	๕๗.๘๗	๑๐๔	๐.๕๕		
	รวม	๖๔.๗๖	๑๐๗			
๒. ด้านการจัดการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒๐.๑๐	๓	๖.๗๐	๖.๑๔	๐.๐๐*
	ภายในกลุ่ม	๑๑๓.๓๓	๑๐๔	๑.๐๘		
	รวม	๑๓๓.๔๓	๑๐๗			
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑๑.๔๔	๓	๓.๘๑	๕.๓๕	๐.๐๐*
	ภายในกลุ่ม	๗๔.๑๘	๑๐๔	๐.๗๑		
	รวม	๘๕.๖๓	๑๐๗			
๔. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๘๕	๓	๑.๓๘	๑.๖๓	๐.๑๘
	ภายในกลุ่ม	๘๘.๗๒	๑๐๔	๐.๘๕		
	รวม	๙๒.๙๐๗	๑๐๗			
๕. ด้านบรรยากาศ การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๕๕๓	๓	๐.๘๖	๐.๘๗	๐.๔๕
	ภายในกลุ่ม	๑๐๒.๓๒	๑๐๔	๐.๙๘		
	รวม	๑๐๔.๘๗	๑๐๗			
๖. ด้านวัดและประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๘.๘๐๖	๓	๒.๙๓	๒.๖๔	๐.๐๕
	ภายในกลุ่ม	๑๑๕.๔๕	๑๐๔	๑.๑๑		
	รวม	๑๒๔.๒๕	๑๐๗			
๗. ค่าเฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๕.๐๐๓	๓	๐.๖๒	๑.๘๐	๐.๑๕
	ภายในกลุ่ม	๑๐๑.๐	๑๐๔	๐.๙๘		
	รวม	๑๐๖.๐๓	๑๐๗			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนก เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนก

ตามพรรษา โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเรียนการสอนและด้านสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๓.๓ สมมติฐานที่ ๓ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ ๔.๑๖ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามวุฒิการศึกษา สูงสุดแผนกนักธรรม ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	M S	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๔	๓	๑.๓๔	๑.๘๒	๐.๒๖
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๖๓	๕๓	๑.๕๕		
	รวม	๒๗.๒๗	๕๖			
๒. ด้านการจัดการ เรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๘	๓	๑.๓๕	๒.๐๘	๐.๒๕
	ภายในกลุ่ม	๒๖.๐๘	๕๓	๐.๖๒		
	รวม	๒๘.๗๖	๕๖			
๓. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๓	๓	๐.๕๖	๐.๘๓	๐.๔๓
	ภายในกลุ่ม	๒๗.๘๕	๕๓	๐.๖๗		
	รวม	๒๘.๙๘	๕๖			
๔. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๓.๑๔	๓	๑.๕๗	๑.๑๔	๐.๕๘
	ภายในกลุ่ม	๔๑.๕๓	๕๓	๑.๑๕		
	รวม	๔๔.๖๗	๕๖			
๕. ด้านการวัดและ ประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๘	๓	๑.๓๕	๑.๕๖	๐.๔๓
	ภายในกลุ่ม	๓๖.๓๓	๕๓	๐.๘๘		
	รวม	๓๙.๐๑	๕๖			

เฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๔๕	๓	๐.๗๔	๑.๔๕	๐.๔๓
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๓๑	๕๓	๑.๐๑		
	รวม	๓๓.๗๖	๕๖			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ การทดสอบสมมติฐานระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม โดยภาพรวมรายด้าน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๑.๔ สมมติฐานที่ ๔ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ ๔.๑๗ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ มหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามวุฒิการศึกษา สูงสุดแผนกบาลี ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๔	๓	๑.๓๒๐	๑.๘๒	๐.๒๖
	ภายในกลุ่ม	๒๓.๘๓	๕๓	๐.๖๘๖		
	รวม	๒๖.๔๗	๕๖			
๒. ด้านการจัดการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๕	๓	๑.๓๕๒	๒.๐๘	๐.๒๕
	ภายในกลุ่ม	๒๖.๐๘	๕๓	๐.๗๒๔		
	รวม	๒๘.๓๓	๕๖			
๓. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๓	๓	๐.๕๖๓	๐.๘๓	๐.๖๔
	ภายในกลุ่ม	๒๗.๘๕	๕๓	๐.๗๔๔		
	รวม	๒๘.๙๘	๕๖			

๔. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๓.๑๔	๓	๑.๕๗๑	๑.๕๗	๐.๔๓
	ภายในกลุ่ม	๔๑.๕๗	๕๓	๑.๑๕๓		
	รวม	๔๔.๗๑	๕๖			
๖. ด้านการวัดและ ประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๒.๗๘	๓	๑.๓๕๑	๑.๕๖	๐.๕๕
	ภายในกลุ่ม	๓๖.๓๓	๕๓	๑.๐๐๕		
	รวม	๓๙.๑๑	๕๖			
ค่าเฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๕	๒	๐.๘๑๑	๑.๕๗	๐.๔๒
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๓๓	๑๐๖	๐.๖๑๐		
	รวม	๓๓.๗๒	๑๐๘			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ การทดสอบสมมติฐานระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี โดยภาพรวม และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๓.๕ สมมติฐานที่ ๕ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ ๔.๑๘ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามวุฒิการศึกษา สูงสุดแผนกสามัญ ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๒.๔๔	๓	๐.๗๕๘	๐.๕๖๑	๐.๔๑
	ภายในกลุ่ม	๓๐.๕๕	๕๓	๐.๗๕๖		
	รวม	๒๗.๕๕	๕๖			
๒. ด้านการจัดการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๖	๓	๐.๑๘๖๗	๐.๓๔๘	๐.๗๕
	ภายในกลุ่ม	๘๒.๔๔	๕๓	๑.๕๖๖		
	รวม	๘๒.๕๐	๕๖			
๓. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๔	๓	๐.๔๔๕	๐.๔๕๕	๐.๗๓
	ภายในกลุ่ม	๕๓.๐๑	๕๓	๑.๕๕๕		
	รวม	๕๔.๓๕	๕๖			
๔. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๑๖	๓	๐.๗๒๒	๐.๕๗๗	๐.๖๕
	ภายในกลุ่ม	๑๑๘.๗๕	๕๓	๑.๒๗๖		
	รวม	๑๒๐.๕๑	๕๖			
๕. ด้านการวัดและ ประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๕	๓	๑.๓๘๖	๐.๕๒๐	๐.๔๐
	ภายในกลุ่ม	๑๐๑.๐๗	๕๓	๑.๙๖๖		
	รวม	๑๐๕.๒๒	๕๖			
ค่าเฉลี่ยรวม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๑๗	๓	๐.๗๒๓	๐.๕๖๑	๐.๕๕
	ภายในกลุ่ม	๕๓.๓๓	๕๓	๑.๐๐๐		
	รวม	๕๖.๑๕	๕๖			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ การทดสอบสมมติฐานระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ โดยภาพรวม และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๓.๖ สมมติฐานที่ ๖ การทดสอบสมมติฐานความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ ๔.๑๙ การทดสอบสมมติฐานระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน จำแนกตามภูมิลำเนา โดยใช้การเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance : ANOVA)

จำแนกตามภูมิลำเนา ทั้ง ๕ ด้าน	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๑๗	๓	๐.๔๓๙	๐.๕๘๒	๐.๖๖
	ภายในกลุ่ม	๗๑.๓๕๑	๓๙	๐.๖๒๐		
	รวม	๗๒.๖๖๘	๔๒			
๒. ด้านการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๑๕	๓	๐.๗๓๘	๐.๘๓๕	๐.๕๔
	ภายในกลุ่ม	๘๑.๑๙๘	๔๓	๐.๘๗๓		
	รวม	๘๓.๔๑๓	๔๖			
๓. ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๓.๔๒๐	๓	๑.๑๔๐	๑.๑๖๙	๐.๓๘
	ภายในกลุ่ม	๙๐.๘๘๘	๔๓	๐.๘๑๕		
	รวม	๙๓.๓๐๘	๔๖			
๔. ด้านสื่อการเรียน การสอน	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๗๘	๓	๑.๓๙๒	๑.๐๘๓	๐.๔๐
	ภายในกลุ่ม	๑๑๖.๗๔๖	๔๓	๑.๒๕๑		
	รวม	๑๒๐.๙๒๔	๔๖			
๕. ด้านการวัดและ	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๗๓	๓	๐.๗๕๙	๐.๖๖๔	๐.๖๒

ประเมินผล	ภายในกลุ่ม	๑๐๒.๕๕	๕๓	๐.๕๖๔		
	รวม	๑๐๔.๒๗๒	๕๖			
๗. โดยภาพรวม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๖๘๑	๓	๐.๘๕๓	๐.๘๖๖	๐.๕๒
	ภายในกลุ่ม	๕๒.๖๒๗	๕๓	๐.๕๐๔		
	รวม	๕๕.๓๐๘	๕๖			

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ การทดสอบสมมติฐานระดับความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามภูมิฐานะ โดยภาพรวม และรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ คือ

๑. เพื่อศึกษาการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๒. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรต่อการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัย พื้นฐาน

๓. เพื่อศึกษาปัญหาและเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากประชากรซึ่งเป็นนักเรียนที่มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย จำนวน ๕๙ รูป โดยจำแนกเป็นพระภิกษุ จำนวน ๖ รูป สามเณรจำนวน ๕๓ รูป ซึ่งผู้วิจัยใช้กลุ่มประชากรทั้งหมดเป็นหน่วยในการศึกษา โดยมีเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถาม กับกลุ่มประชากรจำนวนทั้งสิ้น ๕๙ ฉบับปรากฏได้รับมาสมบูรณ์ทุกฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ จากนั้น ผู้วิจัยได้นำมาหาค่าความถี่ร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแยกกลุ่มประชากร โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปจากคอมพิวเตอร์

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้เรียนนักรธรรม

ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้เรียนนักรธรรม ทั้งสิ้น ๕๙ รูป ส่วนใหญ่มีอายุ ๑๒-๑๖ ปี คือ ร้อยละ ๒๖.๘ รองลงมาอายุ ๓๑ ปีขึ้นไป คือร้อยละ ๒๔.๗ และอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี คือร้อยละ ๒.๑ มีพรรษาส่วนใหญ่ต่ำกว่า ๓ พรรษา คือ ร้อยละ ๗๕.๓ รองลงมา มีพรรษาระหว่าง ๓-๖ พรรษา คือ ร้อยละ ๒๐.๖ และอายุ ๑๐ พรรษาขึ้นไปคือ ร้อยละ ๑.๐ มีวุฒินักรธรรมส่วนใหญ่เป็นนักรธรรมตรีคือ ร้อยละ ๗๘.๔ รองลงมานักรธรรมเอก คือร้อยละ ๑๑.๓ และนักรธรรมโทคือร้อยละ ๑๐.๓ ตามลำดับ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คือร้อยละ ๕๔.๖ มีวุฒิการศึกษาสามัญมัธยมตอนต้น คือ ร้อยละ

๓๒.๐ และต่ำกว่ามัธยมศึกษา คือ ร้อยละ ๑๕.๖ มีภูมิสำเนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ร้อยละ ๔๕.๕ ตำสุดภาคใต้ คือ ร้อยละ ๓.๑

๕.๑.๒ การจัดการเรียนการสอน

สภาพการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้านสรุปผลได้ ดังนี้

๑. **ด้านหลักสูตร** โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรกคือ หลักสูตรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนา นักเรียนให้เป็นคนดี เก่งและมีความสุข รองลงมา คือ หลักสูตรแต่ละระดับชั้น มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ รู้จักคิดและแก้ปัญหาชีวิต และหลักสูตรมีสาระสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้นักเรียน รู้จักการ ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง มีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๒ ข้อคือ หลักสูตรมีเนื้อหาสาระกว้าง เกินไปในการเรียนแต่ละชั้น และหลักสูตรมีเนื้อหาสาระมากเป็นเหตุให้นักเรียน เรียนไม่ทันเพื่อน ตามลำดับ

๒. **ด้านการจัดการเรียนการสอน** โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อ ได้แก่ นักเรียนมีรับผิดชอบ หน้าที่ของตนเองในการเรียนเป็นอย่างดี รองลงมาคือ ครูกำหนดเนื้อหาสาระในการสอนแต่ละครั้ง ให้เหมาะสมกับเวลาเรียน และครูเน้นการจัดการเรียนรู้โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทั้งใน ห้องเรียนและนอกห้องเรียน มีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๔ ข้อ ได้แก่ นักเรียนได้ศึกษา เนื้อหาในหนังสือแบบเรียนทุกรายวิชาที่เรียนเป็นอย่างดี รองลงมา คือ ครูจัดบรรยากาศใน ห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในการทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้น และข้อที่มึ่ความคิดเห็น ค่าเฉลี่ย ต่ำสุด คือ นักเรียนได้เตรียมตัวก่อนมาเรียนด้วยการอ่านหนังสือล่วงหน้าสม่ำเสมอตามลำดับ

๓. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๓ ข้อแรกคือ ครูเปิด โอกาสให้นักเรียน ชักถามปัญหาและแสดงความคิดเห็นในห้องเรียนได้ รองลงมาคือ ครูจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมที่ดีงาน ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่าง ต่อเนื่อง และมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ข้อ ได้แก่ ครูได้เสนอแนะให้นักเรียนจัด กิจกรรมเสริมในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และครูจัดกิจกรรมแสดงการสาธิตโดยการ จำลองเหตุการณ์ให้นักเรียนแก้ปัญหาตามสถานการณ์ตามลำดับ

๔. ด้านสื่อการเรียนการสอน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ได้แก่ ครูใช้สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อการเรียนรู้ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์เรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพจริง รองลงมาคือ ครูใช้สื่อสิ่งพิมพ์หลากหลายในการเรียนรู้เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือเรียน ฯลฯ และครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอน ส่วนข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อวิชาที่เรียนรู้แต่ละวิชามีน้อย ตามลำดับ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๑ ข้อ คือ ครูได้ประเมินผลระหว่างเรียนรู้เป็นระยะๆ ด้วยการถามให้แสดงความคิดเห็น อีก ๖ ข้ออยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีการปฏิบัติงานสูงสุด ได้แก่ ครูได้นำผล การประเมินผลไปแก้ไข ปรับปรุงการสอนของตนเองอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ ครูได้แจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบทุกครั้ง และข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ครูขาดการประเมินผลก่อนเรียนในการเตรียมผู้เรียนตามลำดับ

สรุปรวมทุกด้าน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ๑ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร และมีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๔ ด้าน โดยในด้านที่มีระดับการปฏิบัติงานสูงสุด ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน รองลงมาคือ ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลำดับ

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็น

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาแผนกบาลี วุฒิการศึกษาแผนกสามัญและภูมิลำเนา โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว สรุปได้ดังนี้

๑. จำแนกตามอายุทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทั้ง ๕ ด้าน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เช่นกัน

๒. จำแนกตามพรรษาทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ อีกเช่นกัน

๓. จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกธรรมทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ อีกเช่นกัน

๔. จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกบาลีทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ อีกเช่นกัน

๕. จำแนกตามวุฒิการศึกษาแผนกสามัญทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม พบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ อีกเช่นกัน

๖. จำแนกตามภูมิลำเนาทั้ง ๕ ด้าน คือ ภูมิลำเนาเดิมของผู้เรียน โดยภาพรวม พบว่า ผู้เรียนทางภาคเหนือ, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ภาคกลาง, ภาคตะวันออก, และภาคใต้ ทุกด้านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ อีกเช่นกัน

สรุปผลรวมทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร จำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาแผนกบาลี วุฒิการศึกษาแผนกสามัญและภูมิลำเนา ผลการเปรียบเทียบทั้ง โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า นักเรียนความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่อง การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๑. สภาพการจัดการเรียนการสอนของสำเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร นักเรียนมีความคิดเห็นโดยภาพรวมพบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความพร้อมทางด้านบุคลากรคือ ครูผู้สอนมีไม่เพียงพอ ครูบางรูปต้องสอนหลายชั้นหลายวิชา การสอนเป็นระบบพี่สอนน้อง การเรียนการสอนเน้นการท่องจำตำราเป็นหลักมากกว่าการคิด

วิเคราะห์ ข้อสอบสำหรับวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียน เน้นการวัดความจำเป็นหลักมากกว่าการให้วิเคราะห์นำไปประยุกต์เข้ากับศาสตร์อื่นๆ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตเมธี** ที่ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม กรุงเทพมหานคร” พบว่า การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม ใน ๕ ด้าน คือ ด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการสอบและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ที่ระดับปานกลาง และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **สมชาย ไมตรี** ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย: กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๘ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีความเหมาะสมปานกลาง ร้อยละ ๒๒.๘ เห็นว่ามีความเหมาะสมมาก และร้อยละ ๘.๒ เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย

จากผลการวิจัยที่ปรากฏ คงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดีและผลการวิจัยที่สะท้อนออกมาในรูปแบบนี้ เมื่อนำมาพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏผล ดังนี้

ด้านหลักสูตร โดยภาพรวม นักเรียนมีความคิดเห็นว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักสูตรนักเรียนมีเนื้อหาสาระมาก และเน้นให้จำมากกว่าการคิดวิเคราะห์เป็นหลักสูตรที่เน้นการเรียนเพื่อรักษารูปแบบดั้งเดิมซึ่งมีมาตั้งแต่ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทำให้ผู้เรียนมีความสนใจน้อย ในขณะที่ปัญหาด้านอื่นๆ เช่น ผู้เรียน วิธีการสอนของครู และสื่ออุปกรณ์การสอน เป็นต้น ก็อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ภาพรวมในด้านหลักสูตรมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์** ได้ทำการวิจัย เรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีสภาพปัญหา อุปสรรค ดังมีข้อสรุปสาระสำคัญ คือ ด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระในแผนกธรรม มีเนื้อหาสาระมากเกินไป และภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำมากกว่าความเข้าใจ ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้และไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนยังไม่เป็นระบบที่แน่นอน เวลาเรียนน้อยจึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งต้องแท้

ส่วนในภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็นว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนนักเรียน เน้นการท่องจำที่เป็นหลักสูตร ให้ได้อย่างแม่นยำเป็นหลัก หลักสูตรการเรียนก็เป็นแบบดั้งเดิมที่เรียนกันมาตั้งแต่ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้เรียนจะใช้เวลาส่วนใหญ่ทำความเข้าใจเนื้อหาด้วยตัวเองมากกว่า การเรียนในห้องเรียนครูสอนมีหน้าที่

จัดการเรียนรู้ในด้านต่างๆให้กับผู้เรียน เช่น เวลาเรียน การเข้าห้องเรียน การท่องหลักสูตร การทำแบบฝึกหัด และการมอบหมายการบ้าน เป็นต้น จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ความเห็นของนักเรียนมีความเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมชาย ไมตรี ที่ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่า ร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันมีความเหมาะสมปานกลาง ร้อยละ ๒๒.๕ เห็นว่ามีความเหมาะสมมาก และร้อยละ ๘.๒ เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อย

ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมผู้เรียน มีความคิดเห็นว่ามี การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ส่วนมากครูสอนนักเรียนจะขาดคู่มือประกอบการสอนมีเฉพาะหนังสือที่เป็นหลักสูตรประจำ วิชาที่สอนเป็นระบบที่สอนน้องมีการบันทึกหลังการสอนเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนน้อยเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ได้ทำการวิจัย เรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า กระบวนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมครูผู้สอนมีไม่เพียงพอ มักใช้ระบบการศึกษาแบบที่สอนน้อง ครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงได้ขาดการศึกษอบรมและขาดขวัญกำลังใจ หนังสือตำราประกอบการเรียนการสอนเป็นตำราเก่าเกินไปขาดการปรับปรุง จึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ส่วนในภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็นว่ามี การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมจะยึดผู้เรียนเป็นหลัก ครูสอนเป็นเหมือนพี่เลี้ยง ทำหน้าที่ออกปัญหา ตรวจสอบปัญหา และคอยแก้ไขข้อผิดพลาดของนักเรียนแต่ละรูป นักเรียนสามารถถามข้อสงสัยกับครูได้ตลอดเวลาซึ่งส่วนมากครูสอนจะมีความรู้ความสามารถเพียงพอ

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็นว่ามี การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางเหมือนกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้มากขึ้นไป กิจกรรมที่มีอยู่เช่น การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน การมอบรางวัลให้แก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ การจัดอบรมก่อนสอบสนามหลวง เป็นต้น อาจจะยังไม่เพียงพอที่จะทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตเมธี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” ที่พบว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ขาดความยืดหยุ่น ใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานเดียวกัน ทั้งหมด ครูสอนก็ขาดเทคนิค วิธีการสอนที่ดีที่จะทำให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจในการศึกษาอย่างจริงจัง

ด้านสื่อการเรียนการสอนโดยภาพรวมผู้มีความคิดเห็นว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมาก ที่ใช้เป็นหลัก คือ ตำราเรียน สมุดจดบันทึก กระดานดำ ชอล์กหรือไวท์บอร์ด กระดาษเขียนตอบปัญหา สื่อการสอนเป็นแบบเดิม ไม่มีสื่อใหม่ ๆ นอกจากหนังสือเรียน แม้ในปัจจุบันนี้ตามสำนักเรียนใหญ่ ๆ ที่มีทุนทรัพย์พอเพียงที่จะซื้อหาสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ สื่อวีดี หรือ ซีดีสื่อการเรียนการสอน แต่ถ้าในภาพรวมแล้วยังถือว่า มีไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ทำให้การเรียนการสอน ขาดประสิทธิภาพ และในแต่ละปี จะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมาก (โดยเฉพาะนักธรรมชั้นโทและชั้นเอก) ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ ทำให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควรซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และ วลัยพร ศิริภิมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มีการจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำ และพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย

ส่วนในภาพรวม นักเรียนมีความคิดเห็นว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้น เน้นการท่องจำ ทำความเข้าใจตำราเรียนเป็นหลัก หนังสือเรียนเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด ส่วนสื่อสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจกเตอร์ หรือวีดิทัศน์บทเรียนสำเร็จรูป เป็นเพียงส่วนประกอบให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายขึ้นเท่านั้น จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ความเห็นของนักเรียนแตกต่างจากความเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และ วลัยพร ศิริภิมย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” พบว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เน้นการจำมากกว่าความเข้าใจในหลักธรรม ขาดการประยุกต์นำมาใช้นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ทวี บุญมี ที่พบว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย ครูสอนส่วนมากมักใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลักมีเพียงกระดานและชอล์กเป็นอุปกรณ์ในการสอน

ด้านการวัดผลและประเมินผลในภาพรวม นักเรียนมีความคิดเห็นว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางเหมือนกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม มีความไม่เข้มงวดในการตั้งเกณฑ์มาตรฐานไว้ อีกทั้งใช้ข้อสอบประเมินผลเดียวกันหมดทั้งประเทศ มีการกำหนดระยะเวลาการประเมินผลประจำปีไว้อย่างชัดเจนผู้บริหารและครูสอนจึงไม่ใส่ใจเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลของผู้เรียน ในการที่จะแก้ไขข้อบกพร่องของนักเรียน และการเตรียม

ความพร้อมแก่ผู้เรียน ก่อนส่งเข้าสอบสนามหลวงประจำปี โดยแต่ละสำนักเรียนจะมีการวางแผน กำหนดระยะเวลา ที่จะวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียนของตนเอง นอกจากการวัดผลด้วยการทำแบบฝึกหัดประจำวัน ยังมีการจัดอบรมพิเศษก่อนสอบสนามหลวงเป็นกิจกรรมประจำปีอีกด้วย วิธีการเช่นนี้ จึงเป็นเหมือนการประเมินความรู้และเตรียมความพร้อมของนักเรียนแต่ละรูป ซึ่งครูสอนจะเป็นเหมือนพี่เลี้ยงช่วย ปรับปรุง แก้ไข ข้อบกพร่องของนักเรียน ซึ่งลักษณะดังกล่าว มีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สมหมาย ไมตรี ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ในประเทศไทย” พบว่าร้อยละ ๖๘.๕ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน มีความเหมาะสมปานกลาง และ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภริมย์ พบว่า เกณฑ์การ วัดและประเมินผลมักวัดความจำมากกว่า ความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอนความยากง่ายของข้อสอบ ขาดการทดสอบความยากง่าย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาการจัดการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้ ควรบรรจุแผนพัฒนา ดังนี้

๑. **ด้านหลักสูตร** ควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้มีความทันสมัยและมีคุณภาพ เหมาะสมกับผู้เรียน จัดทำหนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มขึ้น และเน้นการสอนที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติ

๒. **ด้านการจัดการเรียนการสอน** ควรมีแผนพัฒนาอบรมครูสอนอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง และควรมีการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพอย่างสม่ำเสมอ

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** ควรมีการอบรมครูในการใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย และทันสมัยมากยิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อ และมีแนวทางพัฒนาให้นักเรียนให้เข้าใจเรื่องสื่อ ในการใช้สื่อสำหรับพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม และเน้นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา เพื่อเป็นการส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้ง่ายขึ้น

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** ควรมีการประเมินผลสำนักเรียนพระปริยัติธรรมในเขตอื่นๆ เพื่อเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ให้ได้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และควร

ปรับปรุงการออกข้อสอบที่เป็นแบบอัตนัยแต่เพียงอย่างเดียว ควรมีการบันทึกข้อมูลในการวัดผลในแต่ละครั้งอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยเห็นเฉพาะข้อธรรมที่เหมาะสมต่อการนำไปใช้ในชีวิตจริงของผู้บวชใหม่ว่าเป็นอย่างไร

๒. ควรศึกษาการจัดกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน และเน้นให้ผู้เรียนนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันว่าเป็นอย่างไร

๓. ควรมีการศึกษาวิจัยการวัดและประเมินผลให้ทั่วถึง เพื่อจะได้นำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขให้ทันเหตุการณ์ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมว่าเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ข. ข้อมูลวิทยุภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. ข้อมูลจากการตรวจการคณะสงฆ์ของเจ้าคณะภาค ๔ ประจำปี ๒๕๓๘.

ในเอกสารการประชุมสัมมนาเจ้าคณะภาค. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘.

_____. ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.

_____. ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘.

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. ศูนย์พัฒนาหนังสือชุดฝึกอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตร

การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่ ๑๓.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕.

_____. คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

_____. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑. ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒.

_____. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร :

กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

กรรณิการ์ ภิญญาคง. พฤติกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์. กรุงเทพมหานคร : วารสาร

กองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, ๒๕๓๕.

การ์ดเนอร์ (Gardner) อังไฉ ทิศนา เขมมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการ

เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๔๕.

กาญจนา คุณารักษ์. หลักสูตรและการพัฒนา. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.

_____. หลักสูตรและการพัฒนา. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.

กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์,

๒๕๔๕.

- จรัสพรรณ ศิลาวรรณ. การศึกษาสถานภาพสื่อและการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียน
ศึกษาผู้ใหญ่เรือนจำกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม.
การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.
- ชม ภูมิภาค. สื่อการศึกษา. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ประสานมิตร, ๒๕๔๔.
- _____ สื่อการศึกษา. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ประสานมิตร, ๒๕๔๔.
- ชวาล แพร์ตกุล. เทคนิคการวัดผล. พิมพ์ครั้งที่ ๖. พระนคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช,
๒๕๑๘.
- ชูศรี สุวรรณโชติ. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย,
๒๕๔๔ .
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. การวางแผนการสอน. เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครูหน่วยที่
๑ - ๘ พิมพ์ครั้งที่ ๗ . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๕.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. เทคโนโลยีทางการศึกษา. หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร :
วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
- ฐาปณีย์ ธรรมเมธา. สื่อการศึกษาเบื้องต้น. นครปฐม : ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๓๕.
- _____ สื่อการศึกษาเบื้องต้น. นครปฐม : ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร
, ๒๕๓๕.
- เดือนใจ เกตุษา. การประเมินผลการสอน. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕.
- ทัศนีย์ ศุภเมธี. พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๑ .
- ทิสนา แจมมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ธีรารัง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา,
๒๕๓๑.
- _____ ทฤษฎีหลักสูตร. การออกแบบและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา,
๒๕๓๑.
- _____ ทฤษฎีหลักสูตร. การออกแบบและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา,
๒๕๑๔.

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์. แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

นิคม ทาแดง กอบกุล ปราบประชา และอำนาจ เดชชัยศรี. ชุดฝึกหัดอบรมครู, ประมวลสาระเรื่องเทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.

_____. โครงการตำราคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคามการพัฒนาหลักสูตร และการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๖.

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์. หลักการสอน. เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕ กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม ก ร ง เ ท พ , ๒๕๔๔.

ปองสุข คุ่มภัย. การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในโปรแกรมวิชานิเทศศาสตร์กรณีศึกษา : สถาบันราชภัฏ ๖ แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระเจ้าเก้านนบุรี, ๒๕๔๕.

พงษ์ศักดิ์ เป้นแก้ว. พหุปัญญา (Multiple Intelligence)". ศึกษาศาสตร์สาร, ๒๕๔๖.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรโฑย). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระธรรมปัญญาภรณ์. ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๘. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ หจก. สตาร์กรุ๊ป, (๑๙๙๔) ๒๕๔๘.

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : เข้าสั ออฟ เคอร์รี่มีสท์, ๒๕๔๕.

_____. หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : เข้าสั ออฟ เคอร์รี่มีสท์, ๒๕๔๕.

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์. บรรยายากาการเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการสอน. กรุงเทพมหานคร : วารสารกองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, ๒๕๓๖.

ไพศาล หวังพานิช. การวัดผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

พระมหาทองดี ปัญญาวิโร. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๕.

- พระมหาแผน พูนพัด. รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกบาลี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.
- ภิญโญ สาร. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา,
๒๕๒๖.
- _____ หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๖.
- คำพอง บุญช่วย. การสอนเชิงระบบ. ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐.
- วนิดา เดชตานนท์. การประเมินผลการเรียน. นครราชสีมา : ภาควิชาทดสอบและวิจัย การ ศึกษา
คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๐.
- วไลพร คุโณทัย. หลักการสอน. กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู,
๒๕๓๐.
- วารี ธีระจิตร. การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร :
คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- วาสนา ชาวหา. สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๑
- ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม. การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง
เฮาส์, ๒๕๓๑.
- สังัด อุทรานันท์. พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มิตรสยาม, ๒๕๓๕.
- สนามหลวงแผนกบาลี. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- สมชาย ไมตรี. การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕.
- สมบูรณ์ ชิตพงษ์. การวัดและการประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๖.
- สมพงษ์ สิงหะพล. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร. ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะครุ
ศาสตร์ : วิทยาลัยครูนครราชสีมา, ๒๕๓๐.
- สุจริต เพียรชอบ. การพัฒนาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๑.
- สุทัศนีย์ สุขประเสริฐ. การประเมินหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.

สุพิน บุญช่วงศ์. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒.

สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โกชนดา. **การประเมินผลการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

สุมิตร คุณานุกร. **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๒๑.

เสริมศรี ไชยศร. **ระบบหลักสูตร-การสอน**. เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

สันต์ ธรรมบำรุง. **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๒๗.

_____ **การสอนสังคมศึกษา**. เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๒๒๑ หน่วยศึกษานิเทศก์

กรมการฝึกหัดครู. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓.

สันต์ ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข. **การใช้สื่อการสอน**. กรุงเทพมหานคร : พีระพันทนา,

๒๕๒๔.

สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง. **บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวง**.

กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๔.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). **พระราชบัญญัติ**

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร :

๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **รายงานการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระ**

ปริยัติธรรม ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๖.

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒. **อบรมบาลีก่อนสนามสนามหลวงภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม. **วันฉลองเปรีญธรรม ปี ๒๕๕๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท

สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๓.

อเนก เพ็ชรอนุกุลบุตร. **การวัดและประเมินทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :

ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๗.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. **หลักการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์,

๒๕๓๗.

_____ **หลักการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์,

๒๕๓๗.

อำนวยการ เลิศชยันตี. **คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร :
 อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

กรมการศาสนา. “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” กรมการศาสนา.
 ๒๕๔๒.

ฉันทนา จันทร์บรรจง. “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และบาลีของวัดคลองโพธิ์
 จังหวัดอุตรดิตถ์”. **สำนักนโยบายและแผนการศึกษา**, ๒๕๔๗.

ทวี บุญมี. “ศึกษาสภาพการจัดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนและผลการจัดการเรียนการสอน
 ประปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่” .มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
 ๒๕๓๕.

นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์. “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตาม
 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒” .กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๕.

พิณสุดา สิริธรรังศรี. “ความสำเร็จของวัดจองคำ จังหวัดลำปางที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
 บาลีดีเด่น” .**สำนักนโยบายและแผนการศึกษา**, ๒๕๔๗.

พรชูลี อาชวอำรุง. “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดสุทธิวารี
 จังหวัดนนทบุรี” .**สำนักนโยบายและแผนการศึกษา**, ๒๕๔๗.

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว. “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
 ของสำนักศาสนศึกษา จังหวัดนครสวรรค์” .**วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการ
 บริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕.

พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตเมธี. “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร”
 .**วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาสรพงษ์ การบุญ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลีกรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีวัดตามฟ้า จังหวัด
 นครสวรรค์” . **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา**.
 บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑.

สมชาย ไมตรี. “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทยกรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” .
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง. **บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสนามหลวง.**

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔. (ถ่ายเอกสารเข้าเล่ม)

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีกองพุทธศาสนศึกษาสำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์**

และแผนพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี, ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔. (ถ่ายเอกสารเข้าเล่ม)

(๔) ภาษาอังกฤษ :

John B. Hough and Thomas K. Duncan, **Teaching : Description Analysis** (Massachusetts :

Addison-Wesley, 1997.

(๕) Internet :

นิรันดร์. **ข้อมูลเพื่อการค้นคว้า: สังคมศาสตร์และจิตวิทยา.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=2796.0;wap2> [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. **การจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพนักเรียน : วารสาร**

ศูนย์ศึกษากาพัฒนาครูปีที่ ๒ ฉบับที่ ๗. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.gotoknow.org/blogs/posts/202009> [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

แม่กองบาลีสนามหลวง. **สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.infopali.net>, [๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๔].

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสุสี). **ข้อมูลสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.watmoli.org/v3/main.php> [๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔].

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้มีจุดประสงค์เพื่อการวิจัย เรื่องการจัดการเรียนการสอนของครู สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เท่านั้น

๒. สำคัญของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนของครู สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ลักษณะของแบบสอบถามฉบับนี้เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีการพิจารณา ๕ ระดับคือ ระดับ ๕ หมายถึงมีการปฏิบัติมากที่สุด, ระดับ ๔ หมายถึงมีการปฏิบัติมาก, ระดับ ๓ หมายถึงมีการปฏิบัติปานกลาง, ระดับ ๒ หมายถึงมีการปฏิบัติน้อย, ระดับ ๑ หมายถึงมีการปฏิบัติ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๓. ในการตอบแบบสอบถาม ขอให้โปรดตอบคำถามทุกข้อตามสภาพที่เป็นจริง เพราะ คำตอบของท่านมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลการวิจัย คำตอบที่ถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริงจะทำให้ได้ ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สำนักเรียน เขตบางกอกน้อย และสำนักเรียนอื่นต่อไป

๔. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จแล้วกรุณาตรวจสอบอีกครั้งว่าท่านได้ตอบครบทุกข้อ แล้วหรือไม่ แบบสอบถามที่ตอบได้ครบทุกข้อเท่านั้น จะเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์และนำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่ท่านได้ให้ความกรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าตอบแบบสอบถาม การวิจัยครั้งนี้ด้วยความเต็มใจ

พระครูสังฆรักษ์วินัย (ปาสาทิโก)

นิสิตปริญญาโทสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

๑. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๑๒ ปี	☐ ๑๒ - ๑๖ ปี
☐ ๑๗ - ๒๑ ปี	☐ ๒๒ - ๒๖ ปี
☐ ๒๗ - ๓๑ ปี	☐ ๓๑ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

☐ ต่ำกว่า ๓ พรรษา	☐ ๓-๖ พรรษา
☐ ๗ - ๑๐ พรรษา	☐ ๑๐ พรรษาขึ้นไป

๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม

☐ นักธรรมตรี	☐ นักธรรมโท
☐ นักธรรมเอก	

๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี

☐ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ -ป.ธ.๓)
☐ เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖)
☐ เปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘, ๙)

๕. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ

☐ ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย	☐ สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ขึ้นไป

๖. ภูมิลำเนา

☐ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	☐ ภาคกลาง
☐ ภาคใต้	☐ ภาคเหนือ

ข้อ	การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด ๕	มาก ๔	ปานกลาง ๓	น้อย ๒	น้อยที่สุด ๑
๑. ด้านหลักสูตร						
๑	หลักสูตรการเรียนมีเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ได้เหมาะสมกับระดับชั้นเรียน					
๒	หลักสูตรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี เก่งและมีความสุข					
๓	หลักสูตรแต่ละระดับชั้น มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักคิดและแก้ปัญหาชีวิต					
๔	หลักสูตรมีสาระสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้นักเรียนรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง					
๕	หลักสูตรมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับวัยของนักเรียน					
๖	หลักสูตรมีเนื้อหาสาระกว้างเกินไปในการเรียนแต่ละชั้น					
๗	หลักสูตรมีเนื้อหาสาระมากเป็นเหตุให้นักเรียน เรียนไม่ทันเพื่อน					
๒. ด้านการเรียนการสอน						
๘	ครูกำหนดเนื้อหาสาระในการสอนแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับเวลาเรียน					
๙	ครูจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในการทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้น					
๑๐	นักเรียนได้เตรียมตัวก่อนมาเรียนด้วยการอ่านหนังสือล่วงหน้าสม่ำเสมอ					
๑๑	นักเรียนได้วางแผนการเรียนตามตารางที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี					
๑๒	นักเรียน ได้ศึกษาเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนทุกรายวิชาที่เรียนเป็นอย่างดี					

๑๓	นักเรียนมีรับผิชอบหน้าที่ของตนเอง ในการเรียนเป็นอย่างดี					
๑๔	ครูเน้นการจัดการเรียนรู้โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน					
	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑๕	ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง					
๑๖	ครูจัดกิจกรรมแสดงการสาธิตโดยการจำลองเหตุการณ์ให้นักเรียนแก้ปัญหตามสถานการณ์					
๑๗	ครูจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมที่ดีงาม					
๑๘	ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามปัญหาและแสดงความคิดเห็นในห้องเรียนได้					
๑๙	นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ครูจัดกิจกรรมการสอนไปประยุกต์ใช้จริงได้					
๒๐	ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายให้นักเรียนได้เข้าใจเนื้อหาสาระที่เรียน					
๒๑	ครูได้เสนอแนะให้นักเรียนจัดกิจกรรมเสริมในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง					
	ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน					
๒๒	ครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอน					
๒๓	ครูใช้สื่อสิ่งพิมพ์หลากหลายในการเรียนรู้เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือเรียน ฯลฯ					
๒๔	ครูใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนทำให้เข้าใจง่าย					
๒๕	ครูนำสื่อที่อยู่ในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นหรือธรรมชาติมาใช้สอนได้อย่างเหมาะสมกับรายวิชา					
๒๖	สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียนรู้แต่ละวิชามีน้อย					
๒๗	ท่านสอนเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้จากการใช้สื่อการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง					

๒๘	ครูใช้สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อการเรียนรู้ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์เรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพจริง					
	ด้านการวัดและประเมินผล					
๒๙	ครูขาดการประเมินผลก่อนเรียนในการเตรียมผู้เรียน					
๓๐	ครูได้ประเมินผลระหว่างเรียนรู้เป็นระยะๆ ด้วยการถามให้แสดงความคิดเห็น					
๓๑	ครูได้แจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบทุกครั้ง					
๓๒	ครูเน้นการประเมินตามสภาพจริงที่สอน					
๓๓	ครูได้นำผล การประเมินผลไปแก้ไข ปรับปรุงการสอนของตนเองอย่างต่อเนื่อง					
๓๔	การวัดผลและประเมินผลตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด					
๓๕	การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนไม่เป็นไปตามแผนการเรียนรู้ที่กำหนด					

ข้อมูลผู้ตอบบทสัมภาษณ์
ประวัติของผู้ตอบแบบถามให้สัมภาษณ์

พระ.....ฉายา.....นามสกุล.....
อายุ.....ปี พรรษา.....สังกัดวัด.....แขวง.....

การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

วันที่...../...../..... ผู้สัมภาษณ์ ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล

๑. ด้านหลักสูตร

๑.๑ หลักสูตรการเรียนมีเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ได้เหมาะสมกับระดับชั้นเรียนแผนกนักธรรม อย่างไร

.....
.....
.....

๑.๒ หลักสูตรแผนกนักธรรมมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่งและมีสุขได้อย่างไร

.....
.....
.....

๑.๓ หลักสูตรแผนกนักธรรม ท่านคิดว่ามีปัญหา อะไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๑.๔ หลักสูตรแผนกนักธรรม ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร ?

.....
.....
.....

๒. ด้านการเรียนการสอนแผนกธรรม

๒.๑ ครูกำหนดเนื้อหาสาระในการสอนแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับเวลาเรียนได้อย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๒.๒ ครูจัดบรรยากาศในห้องเรียนแผนกนักธรรมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในการทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้นได้อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๒.๓ ครูเห็นว่านักเรียนแผนกนักธรรมได้เตรียมตัวก่อนมาเรียนด้วยการอ่านหนังสือล่วงหน้าสม่ำเสมออย่างไร ?

.....
.....
.....

๒.๔ ครูเห็นว่านักเรียนได้วางแผนการเรียนการสอนแผนกนักธรรมตามตารางที่กำหนดไว้เป็นอย่างดีหรือไม่

.....
.....
.....

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนสอนแผนกนักธรรม

๓.๑ ครูแผนกนักธรรมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องอย่างไร ?

.....
.....
.....

๓.๒ ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามปัญหา และแสดงความคิดเห็นในห้องเรียนแผนกนักธรรมได้อย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๓.๓ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแผนกนักธรรม ท่านคิดว่ามีปัญหอะไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๓.๔ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแผนกนักธรรม ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร ?

.....

.....

.....

๔. ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนแผนกนักธรรม

๔.๑ ครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอนได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

๔.๒ ครูใช้สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีในการเรียนรู้และการสอนทำให้เข้าใจง่ายขึ้นได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

๔.๓ ด้านสื่อการเรียนรู้แผนกนักธรรม ท่านคิดว่ามีปัญหอะไรบ้าง ?

.....

.....

.....

๔.๔ ด้านสื่อการเรียนการสอนแผนกนักธรรม ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร ?

.....

.....

.....

๕. ด้านการวัดและประเมินผลแผนกนักรรรม

๕.๑ ครูได้ประเมินผลระหว่างเรียนรู้เป็นระยะๆ ด้วยการถามแสดงความคิดเห็นผู้เรียนอย่างไร ?

.....
.....
.....

๕.๒ ครูได้แจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบทุกครั้งหรือไม่อย่างไร ?

.....
.....
.....

๕.๓ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ท่านคิดว่ามีปัญหอะไรบ้าง ?

.....
.....
.....

๕.๔ ด้านการวัดและประเมินการเรียนการสอนแผนกนักรรรม ช่วยให้เกิดพัฒนาการเรียนการสอนนักรรรม
ดีขึ้นอย่างไร ?

.....
.....
.....

แบบสอบถามในการหาประสิทธิภาพ เพื่อหาค่า IOC ตอนที่ ๑

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องเหมาะสมหรือไม่แน่ใจหรือไม่เหมาะสมหรือให้

ข้อเสนอแนะ

ข้อ	ข้อมูลผู้ทำแบบสอบถาม	ความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		เหมาะสม +1	ไม่แน่ใจ 0	ไม่เหมาะสม -1	
๑	อายุ ☐ ต่ำกว่า ๑๒ ปี ☐ ๑๓ - ๑๕ ปี ☐ ๑๖ - ๑๘ ปี ☐ ๒๐ - ๒๔ ปี ☐ ๒๕ - ๒๘ ปี ☐ ๓๐ ปีขึ้นไป				
๒	พรรษา ☐ ต่ำกว่า ๓ พรรษา ☐ ๓-๕ พรรษา ☐ ๖ - ๘ พรรษา ☐ ๑๐ พรรษาขึ้นไป				
๓	วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกนักธรรม ☐ นักธรรมตรี ☐ นักธรรมโท ☐ นักธรรมเอก				
๔	วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ☐ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ -ป.ธ.๓) ☐ เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖) ☐ เปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘, ๙)				
๕	วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ ☐ ต่ำกว่าประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย ☐ สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไป				
๖	ภูมิลำเนา ☐ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ☐ ภาคกลาง ☐ ภาคใต้ ☐ ภาคเหนือ				

ลงชื่อ.....ผู้เชี่ยวชาญ

แบบสอบถาม เพื่อหาค่า IOC ตอนที่ ๒

ตอนที่ ๒ ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาของครู โรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร
คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ช่องระดับการปฏิบัติตามความเป็นจริง

ข้อ	การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา	ระดับความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		เหมาะสม (+๑)	ไม่แน่ใจ (๐)	ไม่เหมาะสม (-๑)	
๑. ด้านหลักสูตร					
๑.	หลักสูตรการเรียนมีเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ได้เหมาะสมกับระดับชั้นเรียน				1
๒.	หลักสูตรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี เก่งและมีความสุข				1
๓.	หลักสูตรแต่ละระดับชั้น มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักคิดและแก้ปัญหาชีวิต				1
๔.	หลักสูตรมีสาระสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้นักเรียนรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง				1
๕.	หลักสูตรมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับวัยของนักเรียน				1
๖.	หลักสูตรมีเนื้อหาสาระกว้างเกินไปในการเรียนแต่ละชั้น				1
๗.	หลักสูตรมีเนื้อหาสาระมากเป็นเหตุให้นักเรียนเรียนไม่ทันเพื่อน				1
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน					
๘.	ครูกำหนดเนื้อหาสาระในการสอนแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับเวลาเรียน				1
๙.	ครูจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในการทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายขึ้น				1

๑๐.	นักเรียนได้เตรียมตัวก่อนมาเรียนด้วยการอ่านหนังสือล่วงหน้าสม่ำเสมอ				1
๑๑.	นักเรียนได้วางแผนการเรียนตามตารางที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี				1
๑๒.	นักเรียนได้ศึกษาเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนทุกรายวิชาที่เรียนเป็นอย่างดี				1
๑๓.	นักเรียนมีรับผิดชอบหน้าที่ของตนเองในการเรียนเป็นอย่างดี				1
๑๔.	ครูเน้นการจัดการเรียนรู้โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน				1

๓. ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน					
๑๕.	ครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอน				1
๑๖.	ครูใช้สื่อสิ่งพิมพ์หลากหลายในการเรียนรู้เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ หนังสือเรียน ฯลฯ				0
๑๗.	ครูใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนทำให้เข้าใจง่าย				0
๑๘.	ครูนำสื่อที่อยู่ในสภาพแวดล้อมท้องถิ่นหรือธรรมชาติ มาใช้สอนได้อย่างเหมาะสมกับรายวิชา				1
๑๙.	สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียนรู้แต่ละวิชามีน้อย				0
๒๐.	ท่านสอนเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้จากการใช้สื่อการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง				1
๒๑.	ครูใช้สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อการเรียนรู้ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์เรียนรู้ด้วยตนเองจากสภาพจริง				1
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน					
๒๒.	ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง				1
๒๓.	ครูจัดกิจกรรมแสดงการสาธิตโดยการจำลองเหตุการณ์ให้นักเรียนแก้ปัญหาตามสถานการณ์				1
๒๔.	ครูจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมที่ดีงาม				1

๒๕.	ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามปัญหาและแสดง ความคิดในห้องเรียนได้				1
๒๖.	นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ครูจัดกิจกรรม การสอนไปประยุกต์ใช้จริงได้				0
๒๗.	ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายให้ นักเรียนได้เข้าใจเนื้อหาสาระที่เรียน				1
๒๘.	ครูได้เสนอแนะให้นักเรียนจัดกิจกรรมเสริมในการ เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง				1

๕. ด้านการวัดและประเมินผล					
๒๙.	ครูขาดการประเมินผลก่อนเรียนในการเตรียมผู้เรียน				0
๓๐.	ครูได้ประเมินผลระหว่างเรียนรู้เป็นระยะๆ ด้วยการ ถามให้แสดงความคิดเห็น				1
๓๑.	ครูได้แจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบทุกครั้ง				1
๓๒.	ครูเน้นการประเมินตามสภาพจริงที่สอน				1
๓๓.	ครูได้นำผล การประเมินผลไปแก้ไข ปรับปรุงการสอน ของตนเองอย่างต่อเนื่อง				1
๓๔.	การวัดผลและประเมินผลตรงตามจุดประสงค์การ เรียนรู้ที่กำหนด				1
๓๕.	การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การเรียน ไม่เป็นไปตามแผนการเรียนรู้ที่กำหนด				1

ลงชื่อ.....ผู้เชี่ยวชาญ

แบบสอบถาม เพื่อหาค่า IOC ตอนที่ ๓

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางพัฒนาการจัดการเรียนการสอน
พระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องเหมาะสมหรือไม่แน่ใจหรือไม่เหมาะสม และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตบางกอกน้อย

ข้อ	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางพัฒนา การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา	ระดับความ คิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
		เหมาะสม (+๑)	ไม่แน่ใจ (๐)	ไม่เหมาะสม (-๑)	
๑.	ด้านหลักสูตรแผนกธรรม ท่านคิดว่ามีปัญหา อะไรบ้าง				
๑.๑	ด้านหลักสูตรแผนกธรรม ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทาง แก้ปัญหาอย่างไร				
๒.	ด้านการจัดการเรียนรู้ แผนกธรรม ท่านคิดว่ามีปัญหา อะไรบ้าง				
๒.๑	ด้านการเรียนการสอน แผนกธรรม ท่านมีข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ปัญหาอย่างไร				
๓.	ด้านสื่อการเรียนสอนแผนกธรรม ท่านคิดว่ามีปัญหาอะไรบ้าง				
๓.๑	ด้านสื่อการเรียนการสอน แผนกธรรมท่านมีข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ปัญหาอย่างไร				
๔.	ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแผนกธรรมท่านคิดว่ามี ปัญหาอะไรบ้าง				
๔.๑	ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แผนกธรรมท่านมี ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร				
๕.	ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน แผนกธรรม ท่าน คิดว่ามีปัญหาอะไรบ้าง				
๕.๑	ด้านการวัดและประเมินการเรียนการสอนแผนกธรรม ท่านมี ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร				

ลงชื่อ.....ผู้เชี่ยวชาญ

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ของแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของครูสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
๑.	๑	๑	๑	๑	๐	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	๑	๑	๑	๑	๐	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	๑	๑	๑	๑	๐	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	๑	๑	๑	๑	๐	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๒.	๑	๑	๑	๑	๐	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗.	๑	๑	๑	๑	๐	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘.	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้

១៩.	១	១	១	១	០	១.០០	ថែទាំ
២០.	១	១	១	១	០	១.០០	ថែទាំ
២១.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២២.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២៣.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២៤.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
២៥.	១	១	១	១	០	១.០០	ថែទាំ
២៦.	១	១	១	១	០	១.០០	ថែទាំ
២៧.	១	១	១	១	០	១.០០	ថែទាំ
២៨.	១	១	១	១	០	១.០០	ថែទាំ
២៩.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ
៣០.	១	១	១	១	១	១.០០	ថែទាំ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอเชิญ
ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ภาคผนวก ก
หนังสือขออนุญาต
แจกแบบสอบถามเพื่อพัฒนาเครื่องมือการวิจัย

ภาคผนวก ง

ค่าความเชื่อมั่นจากการทดลองเครื่องมือ (Try Out)

ภาคผนวก จ

หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย